

IGLÓI GABRIELLA*

A SAPARD PROGRAM ÉS A STRUKTURÁLIS ALAPOK VIDÉKFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Az Európai Unió állam- és kormányfői 1997-ben a luxemburgi csúcstalálkozó keretében hozták nyilvánosságra az Agenda 2000 elnevezésű dokumentumot, amelynek keretében döntés született többek között arról, hogy a Phare program mellett további támogatásokat is biztosítanak a tagjelölt országok számára. Az 1999. tavaszán megrendezett berlini csúcstalálkozón a tagállamok állam- és kormányfői elfogadták és jóváhagyták az ún. „előcsatlakozási programokat”, amelyek között a közösségi jogalkalmazásra felkészítő Phare program és az infrastrukturális beruházásokat támogató ISPA mellett megjelent a SAPARD program, amely a 10 csatlakozó ország számára a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés területén a felkészüléshez szükséges intézkedések finanszírozását volt hivatott szolgálni.

A SAPARD PROGRAM

A SAPARD (Különleges Segélyprogram a Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés Számára) – amely az 1999. június 26-án kihirdetett 1268/1999 tanácsi rendelet értelmében 2000. január 1-jén lépett életbe – a PHARE és az ISPA mellett – egyike azoknak a segélyprogramoknak, amellyel az Európai Unió a társult tagországokat a tagságra való felkészülésben segíteni kívánja.

A SAPARD célja kettős:

- segítséget nyújtani a tagjelölt országnak az uniós jogrend (*acquis communautaire*) átvételéhez, beleértve a Strukturális Alapok, különös tekintettel pedig

---

* Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Phare Koordinációs Főosztály, főosztályvezető.

az Európai Mezőgazdasági és Garancia Alap (EMOGA) fogadására való felkészülést is, valamint

- hozzájárulni a fenntartható mezőgazdaság és vidékfejlesztés kialakításához.

Az Unió a segély felhasználási céljainak meghatározását a tagjelölt országokra bízta. Ugyanakkor – a fentiekben említett célok szem előtt tartása mellett – azt is elvárta, hogy az általa felkínált intézkedésekből (összesen 15) az ország azokat válassza ki, amelyek egyrészt levezethetők a Csatlakozási Partnerség elnevezésű dokumentumból, másrészt összhangban vannak az Acquis Átvételére Szolgáló Nemzeti Programmal, az ország mezőgazdasági és vidékfejlesztési stratégiájával, valamint az Unió Közös Mezőgazdasági Politikájával (CAP). Ennek megfelelően készült el Magyarország 7 évre szóló mezőgazdasági s vidékfejlesztési terve, az ún. SAPARD-terv.

A magyar kormány döntése alapján a SAPARD program keretében az alábbi intézkedések és akciók támogathatóak:

1. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása.
2. A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztését szolgáló beruházások támogatása.
3. A szakképzés támogatása.
4. Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztéséhez nyújtható támogatás.
5. Termelői csoportok felállításához, működtetéséhez nyújtható támogatás.
6. A vidék védelméhez és megőrzéséhez nyújtható támogatás.
7. A vidéki infrastruktúra fejlesztésének és javításának támogatása.
8. A tevékenységek diverzifikálásának, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztésének támogatása.
9. Technikai segítségnyújtás.

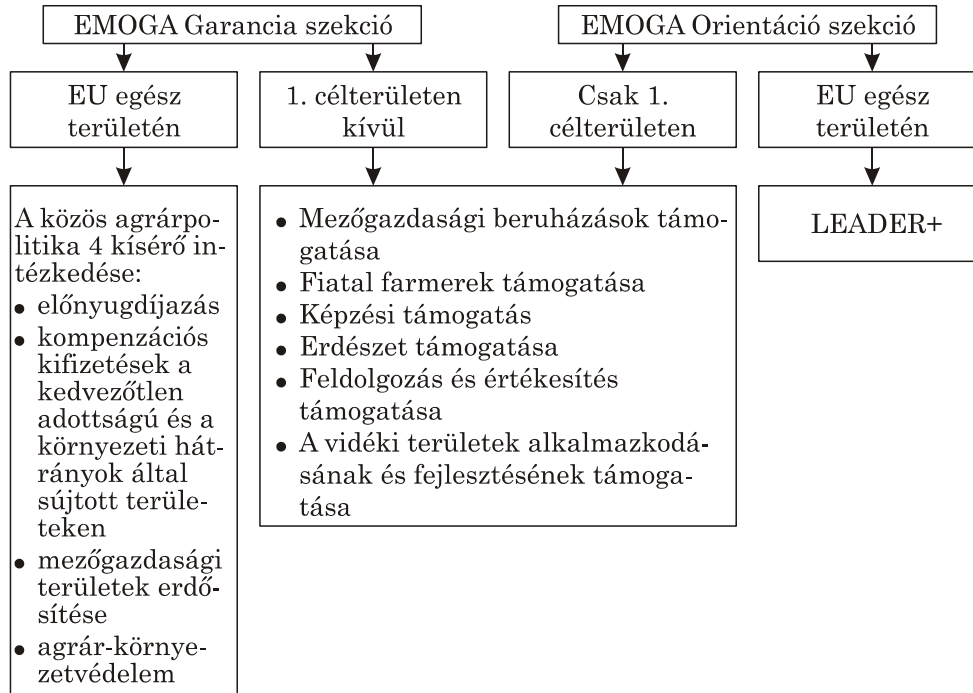
Ugyanakkor a SAPARD program forrásainak igénybevétele egy második tényező függvénye is volt: ez az intézményi akkreditáció. Az akkreditációs folyamat keretében az Európai Bizottság meggyőződött arról, hogy a program végrehajtásáért felelős intézmények felkészültek és az uniós szabályoknak megfelelően képesek a program megvalósítására. Az akkreditációs folyamat során felmerült nehézségek kiküszöbölése érdekében az intézményrendszer a fenti intézkedések közül nem mindegyikre szerezte meg a működési engedélyt. Ezzel összhangban a SAPARD program keretében az alábbi témakörökben kerültek meghirdetésre pályázatok (kód, pályázati ablak elnevezése):

- 111 Mezőgazdasági vállalkozások fejlesztése
- 114 Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának, marketingjének fejlesztése
- 1305 Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése
- 1306 A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése
- 1308 Vidéki infrastruktúra fejlesztése
- 41 Technikai segítségnyújtás

Mivel a SAPARD Program forrásait – lévén előcsatlakozási támogatás – csak és kizárólag a csatlakozás időpontjáig lehet felhasználni, ezért a program pályáztatása 2004. április 30-ával lezárult. Ugyanakkor fél évvel a csatlakozás előtt, már 2004.

január elsejétől Magyarország az EU támogatáspolitikájának kedvezményezettjévé, haszonélvezőjévé vált.

A vidékfejlesztés területén ez elsősorban az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) keretében igénybe vehető támogatásokat jelenti. Az EMOGA támogatási célkitűzéseit és azok struktúráját az 1. ábra mutatja be.

1. ábra
Az EMOGA támogatási rendszere

Mіндеzen támogatások közül az EMOGA Orientációs szekciója az EU támogatási rendszerében a Strukturális Alapok közé tartozik. Ennek megfelelően ezen támogatások felhasználását a nemzeti Kormányok által összeállítandó Nemzeti Fejlesztési Terv tartalmazza. Magyarország Nemzeti Fejlesztési Tervének 5 Operatív Programja között az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) tartalmazza az EMOGA vidékfejlesztési támogatásai felhasználásának feltételeit.

Az AVOP céljai az alábbi prioritásokon keresztül valósulnak meg:

1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban
2. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
3. A vidéki térségek fejlesztése

Ennek alapján az alábbi pályázati ablakok kerültek és kerülnek meghirdetésre a 2004-2006. közötti időszakban (kód, pályázati ablak elnevezése):

- 1.1. Mezőgazdasági beruházások támogatása
- 1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása
- 1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása
- 1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása

- 2.1. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
- 3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek fejlesztése
- 3.2. A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése
- 3.4. A falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése
- 3.5. LEADER+

HIPOTÉZIS

A jelen tanulmány célja a két támogatási lehetőségen belüli vidékfejlesztési támogatások és azok kihasználtságának összehasonlítása. Az elemzések során az alábbi kérdésekre próbálok meg választ találni:

1. Van-e helye a vidékfejlesztési támogatásoknak az agráriumban, vagyis van-e összefüggés egy térség mezőgazdasága és vidékfejlesztési igényei között?
2. Betöltötte-e a SAPARD program „előcsatlakozási alap” funkcióját, azaz teljesült-e a bevezetőben említett első célkitűzése?

MÓDSZERTAN

A SAPARD program és a Strukturális Alapok kifejezetten vidékfejlesztési célú támogatásait, pályázatait összevetve az 1. táblázat szerinti alábbi kigyűjtést kapjuk.

1. táblázat

Vidékefejlesztési pályázatok a SAPARD programban és a Strukturális Alapokban

SAPARD		AVOP	
Kód	Pályázati ablak	Kód	Pályázati ablak
1305	Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	3.4.	Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése
1306	A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	3.1.	Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek fejlesztése
1308	Vidéki infrastruktúra fejlesztése	3.2.	A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése
		3.5.	LEADER+

A pályázatok összevetésével megállapítható, hogy a SAPARD 1305 jelű és az AVOP 3.4. jelű ablakai egyértelműen megfeleltethetők egymásnak, így megfelelő bázist képeznek az összehasonlításhoz. A hipotézisben felvetett két kérdés vizsgálatához ezen két pályázathoz kapcsolódó és az adott térségekre (megyékre) jellemző mutatószámok közötti összefüggést vizsgáltam többváltozós analízis (főkomponensanalízis) segítségével¹ az alábbiak szerint:

¹ A többváltozós elemzést a MINITAB program segítségével végeztem.

1. Vizsgálom, hogy az egyes pályázati ablakokhoz benyújtott, illetve a SAPARD program esetében a nyertes projektek száma és értéke milyen összefüggést mutat, vagy egyáltalán mutat-e összefüggést az adott térség mezőgazdaságával. Ez utóbbi objektív jellemzésére az adott térségben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát választottam.
2. Vizsgálom továbbá, hogy van-e kapcsolat a SAPARD program és a Strukturális Alapok vidékfejlesztési pályázatainak mutatott eredményesség között. Elméleti elgondolásom szerint a beadott pályázatok közötti összefüggés mutatja a pályázati kedv felkeltését és fenntartásának sikerességét. Ugyanakkor a nyertes pályázatok közötti összefüggés mutatja az európai uniós pályázatok elkészítéséhez kapcsolódó know-how átadásának hatékonyságát. (Sajnálatos módon a Strukturális Alapok esetében egyelőre nincs mód a nyertes pályázatok vizsgálatára tekintettel arra, hogy a hivatalos pályázati eljárási rend alapján egyelőre még nincsenek aláírt támogatási szerződések, így a nyertes projektek számáról és értékéről nem rendelkezünk információval.)

A tanulmányhoz a pályázatokra vonatkozó adatokat két fő forrásból merítettem: a SAPARD program vonatkozásában a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal heti SAPARD-jelentéseiből, míg az AVOP-hoz kapcsolódó adatokat a Strukturális Alapok hivatalos monitoring és menedzsment információs rendszeréből, az Egységes Monitoring Információs Rendszerből (EMIR). A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát KSH forrásból nyertem. (2. táblázat)

EREDMÉNYEK

Az elemzést a korrelációs mátrix vizsgálatával kezdtem. Kerestem azokat a mutató-párokat, amelyek között szignifikáns korreláció mutatkozik (azaz a korreláció értéke meghaladja a 0,5-ös határértéket).

A korrelációs mátrix alapján az alábbi megállapításokra jutottam (3. táblázat):

- sem a SAPARD program, sem pedig a Strukturális Alapok vidékfejlesztési pályázati adatai nem mutatnak összefüggést az adott térségben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számával;
- ugyanakkor a beadott pályázatok száma mindkét program esetében – mondhatni természetesen – korrelál a térségben lakó népesség számával;
- a SAPARD program és az AVOP pályázatai közötti kapcsolatról elmondható, hogy szignifikáns korreláció mutatkozik a mindkét programra beadott pályázatok száma között éppúgy, mint a SAPARD programban nyertes és az AVOP pályázataira beadott projektek száma között.

Az adatok további elemzését főkomponens-analízis segítségével végeztem a MINITAB programmal. A számítógépes program segítségével előállítottam a főkomponens varianciák táblázatát, majd a főkomponens koefficiens mátrixot (U mátrix).

Figyelembe véve azt a kritériumot, hogy a saját értékek, azaz a főkomponens varianciák monoton csökkenő sorozatából az 1-et meghaladó értékeket tekintjük általában jelentősnek, és a figyelembe vett főkomponens varianciák összesített (kumulatív) értéke lehetőleg haladja meg a 0,8-at, az első három főkomponens varianciát vizsgáltam. Az első három főkomponens változó az összes variancia érték 88,2%-át magyarázza meg, ami jónak mondható.

4. tábla
Főkomponens varianciák

	Szórásnégyzet	Megmagyarázási arány	Kumulatív megmagyarázási arány
C1	4,833	0,604	0,604
C2	1,146	0,143	0,747
C3	1,078	0,135	0,882
C4	0,441	0,055	0,937
C5	0,263	0,033	0,970
C6	0,163	0,020	0,990
C7	4,966E-02	0,006	0,996
C8	2,556E-02	0,004	1,000

Ezt követően az U mátrixot vizsgáltam: azt kerestem, hogy az egyes főkomponens koefficiensek alapján milyen változók között lehet kapcsolat. (Azaz az egyes főkomponensekhez tartozó koefficiensek értéke mely változónál nagyobb, mint 0,4.)

5. tábla
Főkomponens koefficiens mátrix

		C ₁	C ₂	C ₃
Népesség		0,843	3,587E-02	0,238
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak		0,327	0,399	0,838
SAPARD	beérkezett pályázatok (db)	0,892	-0,118	-0,249
	beérkezett pályázatok (érték)	0,903		-0,234
	nyertes pályázatok (db)	0,816	-0,453	0,113
	nyertes pályázatok (érték)	0,794	-0,457	0,274
AVOP	beérkezett pályázatok (db)	0,825	0,330	-0,301
	beérkezett pályázatok (érték)	0,654	0,669	-0,156

A főkomponens koefficiens mátrix alapján tett megállapításaim a következők:

- az első főkomponens megmagyarázási aránya (60,4%) magasnak mondható, ami azzal magyarázható, hogy a legtöbb mutató között kölcsönös kapcsolat áll fenn. Így összefüggés mutatható ki a mezőgazdaságban foglalkoztatottak kivételével az összes mutató között;
- a második főkomponens (14,3% megmagyarázási arány) elsősorban az AVOP-hoz beérkezett pályázatok adatait tartalmazza;
- a harmadik főkomponens (13,5% megmagyarázási arány) pedig az egyáltalán nem reprezentált, mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának mutatójára jellemző adatokat tartalmazza.

ÉRTÉKELÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgálatok során kapott eredmények alapján a hipotézisben felvetett két kérdésre egyértelmű válasz adható:

1. Mind a korrelációs mátrix, mind pedig a főkomponens analízis eredményei azt mutatják, hogy a vidékfejlesztési támogatásokra beérkező pályázatok száma, illetve értéke és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma között nincs összefüggés, miközben az előbbieket a térségben lakó népesség számával korrelálnak.

Felmerülhet a kérdés, hogy ugyanez az eredmény keletkezhetett volna akkor is, ha az adott térség mezőgazdaságának jellemzésére más mutatót használtunk volna. Semmi jel nem mutat arra, hogy amennyiben egy másik jellemző, például a mezőgazdasági termelés alá vont területek arányának mutatószámát vizsgáltuk volna (természetesen a térség teljes területével párhuzamosan), más eredményt kapnánk, hiszen az alkalmazott mutató éppolyan alkalmas az objektív jellemzésre, mint a mezőgazdasági termelésbe vont terület aránya, vagy a GDP-ből való részesedés aránya. Tehát ezen eredmények alapján kimondhatjuk, hogy a vidékfejlesztési támogatások nem illeszkednek az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap támogatási rendjébe. Továbbá a pályázati ablak tartalmi részleteit is elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy ezek a pályázatok sokkal inkább illeszkednek az Európai Regionális Fejlesztési Alap célkitűzéseibe.

Valószínűleg nem véletlen, hogy az Európai Bizottság az ún. „harmadik kohéziós jelentés”-ben is erre a következtetésre jutott, melynek eredményeképpen a következő költségvetési periódusban (2007-2013) a mezőgazdasági jellegű támogatások fokozottabban elkülönítésre kerülnek a Strukturális Alapoktól, továbbá a vidékfejlesztési célkitűzések ez utóbbiak részét fogják képezni.

2. A SAPARD programra beadott pályázatok és az AVOP pályázati ablakaira beérkezett projektek száma közötti egyértelmű összefüggés azt mutatja, hogy a SAPARD program felkeltette a figyelmet az európai uniós támogatások iránt és képes volt az érdeklődés fenntartására is. Ezzel egyidejűleg azon térségekben (megyékben), ahol magasabb volt a SAPARD programon nyertes projektek száma egyértelműen több pályázat érkezett a Strukturális Alapok hasonló célkitűzésű pályázataira. Ez a tény feltételezi azt, hogy az uniós csatlakozás előtti SAPARD-nyertes pályázatok készítése során felhalmozódott tudás-anyag, illetve a kialakult szakértői bázis átöröklődött a csatlakozás utáni strukturális támogatások felhasználásához segítségül.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a SAPARD program, mint „előcsatlakozási alap” ellátta azon feladatát, hogy felkészítse a kedvezményezetteket a csatlakozás utáni Strukturális Alapok fogadására és forrásainak felhasználására.

2. táblázat
SAPARD és AVOP pályázati adatok megyei és regionális bontásban

Régió	Megye	Népesség (2002)	Mezőgazdasá gban foglalkoztato ttak száma (fő)	SAPARD pályázatok (1305)				AVOP pályázatok (3.4.)	
				beérkezett		nyertes		beérkezett	
				db	érték Mrd Ft	db	érték M Ft	db	érték M Ft
Közép- Magyarorszá g	Pest	1 089 478	6 909	232	6,585	18	555,7	42	1 214,8
Nyugat- Dunántúl	Győr-Moson-Sopron	435 256	5 815	163	3,209	11	385,8	20	455,1
	Vas	268 591	3 869	133	2,440	17	436,5	33	588,7
	Zala	299 112	3 839	146	2,735	7	125,2	43	824,1
Közép- Dunántúl	Veszprém	374 578	5 148	152	2,914	17	215,8	17	494,2
	Komárom-Esztergom	317 110	3 787	83	2,094	3	34,5	3	104,5
	Fejér	428 922	7 624	103	2,578	6	140,8	35	1 019,9
Dél- Dunántúl	Somogy	336 799	6 602	100	1,888	4	31,3	13	186,8
	Tolna	250 337	4 671	68	1,342	10	201,1	18	536,1
	Baranya	406 330	6 868	125	2,217	7	197,2	32	996,2
Észak- Magyarorszá g	Borsod-Abaúj-Zemplén	749 104	5 585	261	5,673	28	832,2	48	311,7
	Heves	326 800	3 574	64	1,380	1	7,7	15	488,9
	Nógrád	220 600	1 131	61	1,216	4	107,5	9	305,6
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	552 478	9 397	99	2,651	17	411,5	23	903,3
	Jász-Nagykun-Szolnok	418 601	6 403	67	2,749	10	230,0	9	219,2
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	587 994	4 433	216	8,950	27	467,1	49	1 423,7
Dél-Alföld	Bács-Kiskun	547 000	9 858	123	3,369	11	359,4	41	1 194,7
	Csongrád	428 144	6 294	78	2,382	22	648,2	13	434,0
	Békés	399 061	7 655	74	1,470	12	319,7	2	58,9

3. tábla
Korreláció az egyes mutatószámok között

	Népesség	Mezőgazdaságban foglalkoztatottak	SAPARD				AVOP		
			beérkezett pályázatok (db)	beérkezett pályázatok (érték)	nyertes pályázatok (db)	nyertes pályázatok (érték)	beérkezett pályázatok (db)	beérkezett pályázatok (érték)	
Népesség	1.000	0.442	0.773	0.746	0.573	0.659	0.550	0.480	
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak	0.442	1.000	0.070	0.093	0.188	0.288	0.170	0.322	
SAPARD	beérkezett pályázatok (db)	0.773	0.070	1.000	0.850	0.681	0.647	0.784	0.454
	beérkezett pályázatok (érték)	0.746	0.093	0.850	1.000	0.722	0.600	0.713	0.596
	nyertes pályázatok (db)	0.573	0.188	0.681	0.722	1.000	0.908	0.498	0.291
	nyertes pályázatok (érték)	0.659	0.288	0.647	0.600	0.908	1.000	0.479	0.217
AVOP	beérkezett pályázatok (db)	0.550	0.170	0.784	0.713	0.498	0.479	1.000	0.782
	beérkezett pályázatok (érték)	0.480	0.322	0.454	0.596	0.291	0.217	0.782	1.000

HUFF ENDRE BÉLA*

**FILANTRÓP FINANSZÍROZÁSI PROGRAM
(Az Európai Unió tag Magyarország
és az ACP országok oktatásfinanszírozásáról)**

BEVEZETŐ

Nemcsak az Európai Uniónak, de 2004-től az új tagállam Magyarországnak is szembe kell néznie a világgazdaság által diktált körülményekkel, miszerint az erőcentrumok versenyében igen nehéz a hagyományos gazdasági mechanizmusok alkalmazásával előrelépnie. Ez az új tagállamokat, és Magyarországot is változtatásra sarkallhatja. Tudomásul kell venniük, hogy egy centrumszereppel rendelkező és ezt megtartani igyekvő Közösségnek lettek részei. A manapság sokat vitatott Lisszaboni Nyilatkozat nem tesz egyebet, mint megpróbál vele szembenézni. A kis tagállamoknak csak akkor van esélyük ehhez alkalmazkodni, ha sikerül gazdaságukat e közös célokhoz hangolni. A nagyhatalmi szerepvállalás természetes része az a filantrópia, melyben a frissen csatlakozóknak – Magyarországnak is – tevékeny részt kell vállalniuk.

Dolgozatomban megkísérlem, hogy a magyar és a közösségi érdekeket, és elvárásokat összeegyeztetni képes programot vázoljak fel. Ezt nevezem Filantróp Finanszírozási Programnak (a későbbiekben: program). Alapvető megállapítása, hogy földünk legszegényebb térségének a támogatása nem pusztán a közösségi tagságból ránk háruló kötelezettség, nem pusztán szükséges rossz. Lehetőséget kínál arra, hogy minden érdekelt (a támogatott térség, az Unió és Magyarország) számára hasznos legyen. Rövid távon jelentős kiadással jár, de közép- és hosszú távon befektetésnek minősül.

Amikor Magyarország 1994-ben beadta jelentkezését az Európai Unióba, ezzel azt is vállalta, hogy teljesíti a csatlakozás feltételeit, felveszi a Közösség gazdasági

---

* Szolnoki Főiskola, Társadalomtudományi Tanszék, főiskolai adjunktus.

ritmusát, átveszi és a maga számára kötelezőnek ismeri el teljes joganyagát. Az ún. *acquis communautaire* (közösségi vívmányok) többet jelent, mint pusztán a joganyag összessége, érdemes rá úgy is tekinteni, mint az uniós gondolkodás anyagára. Ide sorolható a filantrópia is, mint a közös „vívmányok” része.

A közösségi joganyagban a filantrópia¹ mint szerződéseken alapuló támogatási rendszer jelenik meg. Egyrészt gondoljunk a tagállamok közötti szolidaritásra és támogatási szisztémára, melyet gazdasági kényszerek is motiválnak. A Közösség egységes gazdasági tér megvalósítására törekszik, ezért rákényszerül a lemaradók támogatására, tehát a filantrópiára.² Másrészt gondoljunk a külkapcsolati rendszerre, és a filantrópiát is szabályozó szerződésekre.³

Az ACP országok támogatását nem egyetlen szerződés szabályozza, hanem szerződéses rendszer. 1975. február 28-án a közép-afrikai Togó fővárosában kötött megállapodást az EGK és a világ akkori 46 – afrikai, csendes-óceáni és karibi (ACP) térséghez tartozó – legszegényebb országa, ezzel felváltva a nem sokkal korábban lejárt yaoundei és arushai megállapodásokat. A Közösség eredetileg társulások viszonyt kezdeményezett velük, de ők többet akartak elérni, egy „új nemzetközi gazdasági rendet.” A loméi megállapodást végül „konvencióként” kötötték meg, elérve, hogy a korábbi két szerződéshez viszonyítva is csökkent a megállapodások „neokolonialista” felhangja.⁴ Fontos eleme lett, hogy elhatárolták egy tanácskozó közgyűlés felállítását, mely rendszeresen ülésezik, és ahol a tárgyaló felek delegáltjai egyenrangúak. Rögzítették a támogatottak körét, a támogatások feltételeit, és a résztvevők számát. Eredetileg 46 támogatott ország vett részt, de számuk idővel bővült.

Az Európai Közösség mindig hangsúlyozta e szerződés filantróp és humanista tartalmát. Ezzel szemben az ACP országok pusztán kényszernek tekintették. Meg kell állapítani, hogy a Közösség önzetlen gesztusa mögött a térségi jelenlét üzleti, racionális szempontjai is motiváló tényezők voltak.

- A Közösség aszimmetrikus, nem viszonyos kereskedelmi megállapodásokat kötött, biztosítva az ACP országok európai piacra jutását.

---

¹ Eredeti görög jelentése szerint filantrópia a szeretet követését jelentette, emberbaráti tette utalt. Tartalma az idők folyamán sokat módosult. Napjainkban az önzetlen adakozástól a mecenatúráig, sőt szponzorációig mindent egyszerre jelent. Mégis mindvégig megmaradt jelentésének humanista – emberi – tartalma. Még az üzleti életben is ad bizonyos vezérlő elveket. (Kelen András: Filantróp marketing. Reklámgazdaság.)

² Ezt az egységes gazdasági tér formálását szolgálják a közösségi alapok. A Strukturális Alap négy alapot fog össze: Szociális Alapot; az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs Szekcióját; Regionális Fejlesztési Alapot; Halászati Tanácsadó Pénzügyi Eszközt. Céljuk a Közösség egységének biztosítása, a lemaradók felzárkóztatásával. A Kohéziós Alap – a Strukturális Alapon felül – további segítséget ad az érintetteknek a közösségi filantrópia nevében. Míg strukturális segítséget a GDP uniós átlaga 75%-a alatti térségek vehetnek igénybe, addig a Kohéziós Alap segítségével a GNP uniós átlaga 90%-a alatti országok részesülhetnek környezetvédelmi, infrastrukturális területen.

³ Ennek kapcsán, elsősorban a Loméi konvenciókra és kapcsolódó szerződésekre kell gondolni.

⁴ Horváth Jenő: Az európai integráció története. (Osiris.2001)

- Szerződés szerint a mezőgazdasági termékeknek csak egy részét – tehát nem teljes körét – fogadták be a Közösség piacára. Igaz, amit beengedtek, azzal szemben semmifajta kölcsönösségi elvárást nem állítottak.¹
- A kedvezmények összhangban voltak az ENSZ és a GATT ajánlásaival, miszerint támogatni kell a harmadik világ országot, benne a legszegényebbeket, az ACP térséget.
- Az együttműködési feltételek között a megállapodás kiemeli az egyoldalúan biztosított kereskedelmi kedvezményeket, pénzügyi segítséget, és az exportot segítő kompenzációt.²

A loméi egyezmények egyfajta támogatási folyamatot indítottak meg a térségi finanszírozásban, ezért nyugodtan nevezhetjük az 1975 utáni időszakot loméi folyamatnak. A Lomé I-IV szerződések 2000-ben lejártak. A támogatási folyamat azonban nem állt meg. Az EU nemzeti fejlesztési együttműködési politikája és nemzetközi kapcsolatai részévé vált a loméi folyamatot felváltó, 2000. június 23-án Beninben megkötött Cotonoui Egyezmény.³ (2004 végén 76 ország tagja a Közösséggel szerződéses viszonyban álló ACP országoknak.)

A loméi konvenciók kapcsán érdemes szólni az attól független – de a folyamatba illeszkedő – kairói csúcstalálkozóról, amit 2000 áprilisában rendeztek meg. Az uniós és az afrikai államok „stratégiai partnerségi megállapodást” kötöttek. Nem ACP országokként, hanem a „Fekete Kontinenssel”, mint a világ legszegényebb földrészével. Itt a GNP/fő éves átlaga jóval 1000 dollár alatt van.⁴ Ezért tekintette és tekinti a Közösség a térség támogatását humanitárius kötelezettségének.

- Időközben kiderült, hogy a megállapodó felek között jelentős feszültségek vannak. A megbeszélések nem csak arról szóltak, amire számítani lehetett, hogy a támogató támogató, a támogatott meg ezt egyszerűen elfogadja. Európai részről ezt a filantrópiát hangsúlyozták. Afrikai részről azonban jóvátételi igényeikkel álltak elő.
- Az afrikaiak úgy érveltek, hogy a gyarmatosítás korszakában elhurcolt műkincseiket Európa szolgáltatassa vissza, vagy fizessen értük kártérítést, és erről kezdődjenek külön tárgyalások. Az uniós tárgyalóküldöttség már a felvetést is azonnal elutasította. A csúcstalálkozó hangulatát ez a vita mindenképp beárnyékolta.
- Az 1990-es évek óta Afrikában zajló éhínség és humán katasztrófa kezelése érdekében az Unió felajánlott 800 000 tonna azonnali élelmiszersegélyt a problémában leginkább érintett Etiópia számára.⁵

¹ Horváth Jenő: i. m. 90. old.

² Szentés Tamás: A világgazdaságtan elméleti és módszertani alapjai. (Aula.1995)

³ A Cotonou-i egyezmény a loméi folyamat része. Az Európai Közösség stratégiai partnerségi megállapodást kötött (ACP EC Partnership Agreement), megújítva a Lomé I-IV kereskedelmi megállapodásait, kiegészítve a politikai partnerséggel.

⁴ A kontinens átlagát tekintve 1981-ben 595,92 USD, mely 2001-es adatok szerint tovább csökkent: 477,66 USD/fő/év. L. a mellékletben az afrikai összefoglaló gazdasági táblázatot.

⁵ Az ún. Száhel-övezetben, a Szaharától délre – innen ered, hogy ezt övnek is nevezik, mert az egész kontinensen végighúzódik – óriási éhségzóna alakult ki. Meteorológiai tényezőkön kívül gazdasági, szociológiai és politikai okok egyszerre felelősek a helyzet kialakulásáért, a Földünk egészére is kiható környezeti és humanitárius katasztrófa bontakozott ki. Ilyen körülmények között az érintett országok képtelenek rajta úrrá lenni, nemzetközi összefogást és azonnali segítséget igényeltek. A segítség csak önzetlen támogatás formájában érkezhett. (L. még: Próbald Ferenc: Afrika és a Közel-kelet földrajza. 34, 57. old. ELTE, 2002)

Minden ellentmondásával együtt ki lehet jelenteni, az uniós gondolkodáshoz szervesen tartozik hozzá a filantrópia. Tovább színezné a helyzetet, ha ezt tagországoként külön-külön is megvizsgálnánk. A már EU-tag Magyarországnak ebben az igencsak érdekes filantróp finanszírozási rendszerben kell megtalálnia a helyét. Attól nem kell tartani, hogy úgy fogalmazza meg programját és költségvetését, hogy közben szembekerül nemzeti érdekeivel. Ez pro forma képtelenség! Rosszul tenné, ha az ACP országok támogatását úgy kezelné, mint a tagsággal együtt járó kellemetlenséget, és nem morális küldetesként, melyben sok egyéb, kihasználható lehetőség is van. Az már részletkérdés, hogy támogató országként ehhez milyen plusz erőfeszítést, vagy beéri a „kötelező minimummal.”

Bizonyítható, hogy a filantrópia hazai gazdasági, kulturális, idegenforgalmi és egyéb érdekeket is szolgál, a befektetett pénz már középtávon megtérül. A filantrópia nem pusztán kiadás, hanem térségi befektetés, mellyel egyidejűleg megfelelnünk az uniós szerződéses elvárásoknak, a lomói konvencióknak és a Kairói Csúcson megfogalmazottaknak.

Javasolom, hogy vegyük komolyan a lehetőségeket, éljünk velük, és építsük rá programunkat! Úgy kell felépíteni, hogy elemei összehangoltak legyenek, és kerüljük az *ad hoc* megoldásokat. A költségvetési politikákra gyakran jellemző „maradékkel” itt is szerencsétlen megoldásokat eredményezne. Érdemes tudomásul venni a következőket:

- A kiválasztott térségben jelen lenni, támogatói segítséget nyújtani, azt is jelenti, hogy ott hídfőállást létesítünk.
- A programra filantróp, tehát humanista tartalma miatt nemzetközi fórumokon bátran lehet hivatkozni. Hátterében a szolidaritás és egyéb etikai elvek ugyanúgy motiválják, mint magyar nemzetgazdasági érdekek.
- A filantrópia és a gazdasági racionalitás egyszerre motiválják.

A rendelkezésünkre álló források hatékony felhasználása érdekében pontosan be kell határolni a támogatandó térséget és a támogatás jellegét. Nem gondolkodhatunk az összes ACP ország támogatásában, csakis egy földrajzilag jól körülhatárolt térségben. Legalkalmasabbnak az afrikai ACP térség, vagy annak egy szűkebb része látszik. Ez összhangban van az EU Afrika-politikájával,¹ és földrajzilag egységes támogatott körrel kell számolni. Lehetőségünk van azokat az országokat is választani, amelyekkel évtizedeken át voltak kapcsolataink,² ezeket most az Unió révén eleveníthetnénk fel.

Az Afrika-központú szemléletet más praktikus megfontolások is vezérlik. A térség ACP országaival kialakítandó kapcsolatok hozadéka, hogy Afrika felé a magyar gazdaság számára hídfőállást teremtsen. Sikeres térségi jelenlétünk pozitívabb megítélésünket eredményezi.

---

¹ Kairói Stratégiai partnerségi megállapodás. 2000. április 4.

² Aktuálpolitikai vitákat is kiválthat, hogy ezek a kapcsolatok az utóbbi időszakban miképp szakadtak meg, mindenesetre most az uniós elvárások mentén lehet őket feleleveníteni. Majoros Pál állapította meg egy helyen: A rendszerváltás után egyértelműen az OECD és az EGK (EU) országaival kialakítandó kereskedelem lett a legfontosabb. Még a kelet-ázsiai országok is előbbre kerültek: Sorrendben: Szingapúr a 18., Kína a 19., Tajvan a 24., Korea a 25. helyre került. Az első harminc ország közé nem tudott bekerülni sem fekete-afrikai, sem arab-afrikai ország. (Majoros Pál: Magyarország a világkereskedelemben. 170-171.old. Nemzeti Tankönyvkiadó. 1999.)

Döntést igényel, hogy térségi támogatás céljára mit ajánlunk.

A programban az oktatásfinanszírozás mellett érvelek. Ez az a terület, mely iránt az összes célországban nagy igény mutatkozik, erőnket ide koncentrálnva jelentős eredményeket érhetünk el.

- Az oktatás már önmagában is sikeres befektetés.
- Az oktatási kapcsolatok fejlesztésével Magyarország hídfőállást teremt az Unió és saját maga számára.
- Az eredmények közép- és hosszú távon jelentkeznek.

Az oktatásban való közreműködés mellett számos egyéb támogatási alternatíva kínálkozik.¹ Közülük az oktatás a leginkább költséghatékony választás: egyszerre szolgálja a támogató és a támogatottak érdekeit.

I. RÉSZ

A FINANSZÍROZHATÓ FILANTRÓPIA

1. AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSI PROGRAMJÁRÓL

A támogatási programoknak uniós szinten is megvan a gazdasági, politikai és etikai tartalmuk. A közösségi költségvetésekben elkülönített sorban kapnak helyet, mint külső akciók. Ez 2000-ben (tehát a 2000–2006-os költségvetési időszak első évében) 4,95% kötelezettségvállalást jelentett,² és jelentős összeget takart (1998-ban 6068 M ECU volt, l. az *1. táblázatot* az akciók területekről), azt jelezve, hogy térségi jellege miatt, a filantróp finanszírozás stratégiai eleme a közösségi politikának.

*1. táblázat
Támogatási területek és összegek³*

Akciók területek	Támogatás/M ECU
Közös kül- és biztonságpolitika	30
Kelet-közép-európai országok együttműködése	1152,3
FÁK térség támogatása (kivéve a balti országok)	536,4
Volt jugoszláv tagköztársaságok támogatása	259
A harmadik világ élelmezési segítése	1252,2
ACP országok támogatása	808,2

¹ A magyar mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek kiszállítása, vagy az egészségügyi és járványügyi támogatás humanitárius segítségnyújtásnak vehető. Az oktatásfinanszírozás különlegessége, hogy ezen túlmenően, gazdaságélénkítő hatással rendelkezik. A legkevesebb logisztikai és anyagi problémát is ez okozza.

² A 2000. évi közösségi költségvetési kiadások aránya: mezőgazdaság: 44,48%; strukturális politikák: 34,83%; belső politikák: 6,41%; külső politikák: 4,95%; adminisztráció: 4,96%; tartalékok: 0,98%; 2004-es csatlakozás előtti támogatások: 3,39%. (Hetényi Géza, Hünlich Csilla, Mocsáry Péter: Az Európai Unió pénzügyi rendszere. 77. old. Változó Világ/35. – Press Publica. 2000.)

³ Hetényi Géza, Hünlich Csilla, Mocsáry Péter: Az Európai Unió pénzügyi rendszere, (94.old) alapján.

Együtműködés a mediterrán és Földközi-tengeri térséggel	1142
Együtműködés egyéb harmadik országgal	407,1
Kezdeményezés a demokrácia és az emberi jogok védelmére	97,4
Közös külpolitikák külső vonatkozásainak támogatása	383,8
Összesen	6068

Ez abból is látszik, hogy a külső akciókra szánt keretösszegnek (6068 M ECU) közel fele (3202,4 M ECU) jut az ACP térségnek, a Mediterráneumnak és a harmadik világnak. Közösségi érdek fűződik a térségi jelenléthez, mégpedig a filantrópia etikai tartalmán túlmutató érdek.

1.1. A finanszírozás közösségi tartalmáról

A közösségi támogatás jellemzője, hogy politikai és gazdasági értelemben egyaránt racionális, és megfelel minden nemzetközi elvárásnak. Egyszerre pragmatikus és humanitárius. A Közösség mindent megtesz, hogy kielégítse a legfontosabb globális intézmények elvárásait, megfelel a WTO elvárásainak. Tárgyalásokon kezdeményezőként lép fel szociális, környezeti és munkaügyi kérdésekben. Sikeresen szőlal meg még az USA, Japán, és Oroszország ellenében is.¹

A magyar Filantróp Finanszírozási Programnak ebbe az uniós politikába, és világgazdasági elvárások közé kell illeszkednie. Finanziális rendszert kell képezni, meghatározva tartalmi elemeit, a magyar érdekeket és az ország teherbíró képessége alapján cselekvésének irányait, az európai uniós politikával összhangban, közép- és hosszú távú stratégiai partnerségi politikát építve.

A támogatási sarokpontok tartalmi elemei:²

1. A támogatás valódi segítséget jelentsen! – A hatékonyság kapjon fő szerepet, kerülve az álffinanszírozást.
2. A filantrópia nem öncélú tevékenység! – Nem a támogatás kedvéért támogatunk, hanem a vállalt gazdasági, társadalmi, humanitárius célok elérése érdekében.
3. A kölcsönös gazdasági és egyéb előnyök figyelembevétele a programok kialakításakor nem kérdőjelezhető meg! – A filantrópia etikai tartalmát nem lehetetleníti el, ha az egyben a támogató számára is előnyös.
4. Támogató és támogatott között közép- és hosszú távú együttműködésre érdemes törekedni! – Keretét a loméi folyamat adja, de semmi nem akadályozza, hogy ezt tovább lehessen mélyíteni, a támogatott régiókkal térségi hálózatot kialakítva.

Az Európai Unió a térségi támogatást a tagországok külön keretéből nyújtja, a tagországok által. Az Unió itt csak a szerződéses keretet biztosítja, a kötelezettséget vállalja a harmadik világ, a mediterrán térség és az ACP országok felé. (L. az 1. táblázatot.) Azt maga a tagország dönti el, hogy ki(k)nek és mely területen nyújt gazdasági segítséget. Ez a tagország és támogatottjai között valóságos hálózatot teremt. Nem más ez, mint a segítség hatékony kijuttatását elősegítő tér. Szerepe logisztikai jellegű. Közép- és hosszú távon, ha a rendszer beválik – hiszen bizalmi kapcsolatok is szövődnek – kölcsönös gazdasági előnyökkel jár.

A támogatás, ha nem nyújt valódi segítséget, csupán kidobott pénz. Nem segítség, és lejáratja a támogató országot és magát az Uniót is. Amikor a célterületre uniós támogatóként megérkezik egy tanácsadó és lényeges segítséget kellő helyismeret hiányában nem ad, nevetségessé válik. Úgy összegzi – mondjuk magyarországi – tapasztalatait: „sokat tanultam.” Ilyen esetben a kritikát *„Brüsszel azzal hárítja el, hogy a támogatás konkrét felhasználásáról a szerződő felek közösen döntenek. A keretösszegek viszonylag alacsony kihasználtsági fokáért aligha*

¹ „Unió és a világ.” (Szerző megnevezése nélkül.)

² Igyekeztem összegyűjteni a magyar filantrópia számára is követésre érdemes tartalmi sarokpontokat, etikum, praktikum, finanszírozhatóság összefüggésében.

*okolhatjuk egyoldalúan a sokszor valóban nehézkes brüsszeli döntéshozatali apparátust.*¹ Ez a finanszírozás álffinanszírozás.

Az ACP térség a világ legtökecszegényebb országait foglalja magába. Az álffinanszírozás itt még nagyobb visszatetszést kelt, lejárhatja az uniós támogatási mechanizmust, és az álffinanszírozó országot is!² Ezen az sem változtat sokat, hogy az Unióba frissen belépett országok nemzeti jövedelme néha közel esik az – igaz jobb módú – afrikaiakéhoz. (L. a mellékletet.) Ezért is érdemes a támogatás tartalmi sarokpontjait követve szervezni a filantrópiát.

1.2. Filantrópia és hitelezés

Az ACP térség támogatása – ideális esetben – nem álffinanszírozás. Filantrópia, mely nem tételez fel sem viszonyosságot, sem visszafizetést. Ezzel szemben a hitelezési ügyletek visszatérítést feltételeznek. Az ACP országok katasztrofális helyzetét látva hagyományos hitelezésről, hitelezésbiztonság hiányában nemigen érdemes beszélni. A filantróp hitelezésről a továbbiakban a filantróp finanszírozás részeként érdemes szólni, és kialakítani feltételeit.

Afrika gazdaságán lehet segíteni közvetlen támogatásokkal, közvetlen beruházásokkal, kitelepített segélyakciókkal, humanitárius élelmiszer- és gyógyszersegélyakciókkal és más közvetlen (!) segítséggel. Ezek képesek tényleges segítségre, csak érdemes olyan konstrukciókban gondolkodni, melyek a közvetlen segítségnyújtást, és ezek befogadását teszik lehetővé. A támogatandó térséget figyelve, legnagyobb gondjuk a fejlesztő beruházások hiánya. A beruházások hitelt igényelnek, de visszafizetésüket nehéz garantálni. Ezért lehet a térségi támogatások egyik formája a hitelezési feltételek megteremtése és garantálása.

Az ACP országoknak filantróp akciók nélkül gyakorlatilag nincsen tőkevonzó képességük. A nagy multinacionális cégek befektetéseinek, tőkeexportjuknak közel harmada az anya- és leányvállalatok között zajlik, és ez is a fejlett ipari országokban. Az anyavállalat/leányvállalat mozgások kb. fele-fele arányt (43 442/96 620) mutatnak. Afrikában az anyavállalat/leányvállalat arányában a leányvállalatok száma tízszeres (32/330). Az adatokból messzemenő következtetéseket levonni persze nem szabad, mert pl. az adott vállalat tőkeerejének nagyobb a szerepe. Az USA vállalati aránya (3379/18901) hasonló, mint a Közel-Keleten (449/2486), azonos gazdasági erejükről mégsem beszélhetünk. Az viszont jellemző, hogy Afrikában az egész kontinensen (!) összesen van 32 anya- és 330 leányvállalat. Ez a közvetlen beruházások mértékére és tőkevonzó képzettségére utal. Ezt akkor érzékeljük fokozottabb mértékben, ha a földrészek összehasonlításában is vizsgáljuk. Az anyavállalatok számát tekintve Európához viszonyítva 1107-szeres (!) a különbség, Amerikához viszonyítva 140-szeres. Ez azt jelzi, hogy profitérdekelt vállalatok afrikai alapítását, illetve leányvállalatok kitelepítését általában filantróp akcióként érdemes kezelni.

¹ Martin József Péter, Spat Judit: Pumpálók és pumpolók. (Figyelő. 1996/30.)

² Az ACP térségben, ide vonva az afrikai kontinens egészét is, vannak sikeresebb országok, amelyeknél a GNP/fő közel akkora, vagy magasabb is, mint Magyarországé. A 2001-es adatok szerint (l. melléklet) a Dél-afrikai Köztársaságé 2670 USD, Mauritiusé 2700 USD, Gaboné 4450 USD, a Seychelle-szigeteké 5480 USD, miközben Magyarországé 3030 USD. Ha a kontinens átlagát nézzük, az jóval 1000 USD/fő alatt van: 476,66 USD.

Találunk Afrikában néhány gazdaságilag virulens országot is – a GNP/fő ezekben 1000 USD fölött van – de ez nem utal az egész térség aktivitására. Ahhoz, hogy a beruházások száma és összértéke magasabb legyen, a beruházási hajlandóságot kell növelni, és a feltételeken kell változtatni. Ha a tőke megtérülésre számít, oda bizonyosan magától is eltalál. Aki a Dél-afrikai Köztársaságba befektet, ezzel növeli az ország GDP értékét, és nő vele az egész kontinens GDP-je. Jó a kontinens egészének, de a dél-szaharai éhségzóna gondjain semmit nem segít. Ezt nevezhetjük a *filantróp beruházások paradoxonának*.

Paradoxonunk feloldása döntés kérdése is. A loméi folyamatban nem Afrika egésze, csak egyes országai szerepelnek. Ahhoz, hogy a tőke számára vonzóbbak legyenek, az egész térséget – tehát a kontinens egészét – kellene támogatni. A 476,66 USD/fő GNP-érték olyan alacsony a kontinens egészén, hogy ezzel még a jobb helyzetben lévő országokat is hátraveti. A loméi (cotonou) támogatástól független térségi támogatásra volna szükség, akár a Kairói egyezmény alapján. Az Európai Unió felelősségi köréhez jutottunk, amely a magyar ACP támogatási politikát csak közvetve érinti. Magyarországnak az az érdeke, hogy a térségi finanszírozáspolitikájába beépítse a tartalmi sarokpontokat.

Hitelezési, finanszírozási rendszer összehangolásával beruházásokat lehet a térségbe csalogatni, sikerességüket lehet előmozdítani. Megtérülő beruházásról az ACP országokban non-profit gazdaságtani értelemben kell gondolkozni. A keletkezett hasznot az alaptervekenységbe forgatjuk vissza. Ha sikerül jövedelmező tevékenységre találni, az újabb befektetéseket vonz, növelve az adott ország és térség tőkeerejét. Azt már ideális helyzetnek tekinthetjük, ha hitelezésünkkel vállalkozások letelepedését mozdítjuk elő. Non-profit, de profitérdekelt vállalkozásokét egyaránt. Nem utópiáról van szó, sikeresek lehetnek az idegenforgalmi, vagy energetikai beruházások. Megfelelő finanszírozásról és hitelezésükről kell gondoskodni.

Nemzetközi hitelezésben, akár profitérdekelt, akár non-profit hitelezésről legyen is szó, a kormányközi megállapodások rögzítik a feltételeket. Minden hitelezőt a hitelezés biztonsága foglalkoztat, ettől még filantróp elvek mellett is csak részlegesen lehet eltérni. A hitelezés biztonsága nem lehet vita tárgya. (Filantrópiája nem ebben van.) Az ENSZ kezdeményezésére az OECD megpróbált közvetíteni a normál hitelezési feltételeknek nem megfelelő országok, térségek, és a hitelezésre hajlandó országok között. Az elvi tisztázás céljából felállította a Fejlesztésre Ösztönző Bizottságot, a DAC¹ -ot. Eredeti javaslatuk szerint az iparilag fejlett országok a GDP-jük 1%-át fordítanák a rászoruló térségek kedvezményes hitelekkel történő támogatására; ezt végül a GNP (!) 0,7%-ára módosították.² A DAC aláíróinak a célja ezzel az volt, hogy a lemaradó térségek finanszírozása valódi támogatást jelentsen, segítse nek őket helyzetbe hozni, és ebben az ügyben a támogató országok között összhangot teremteni. Az egységes ügykezelés érdekében az aláírók meghatározták, mi minősül fejlesztési segélynek, hogy a támogatottak milyen mértékben jogosultak rá. Ezt témánk – a Filantróp Finanszírozási Program – felől érdemes úgy olvasni, hogy a DAC rátalált a filantróp hitelezés szempontrendszerére.

---

¹ Development Assistance Committee (DAC).

² A DAC tagjai a legfejlettebb ipari országok: Anglia, Ausztria, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Japán, Luxemburg, Németország, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Svájc, USA; mellettük az EU Bizottsága is az aláírók között volt.

- Hivatalos fejlesztési segélynek az a hitel minősül, aminek legfontosabb célja az adott ország gazdasági színvonalának növelése, társadalmi, szociális jólétének emelése. Csak akkor tud ennek eleget tenni, ha a hitelezési tranzakció minimum 25% adományt tartalmaz. A visszafizetésre kötelezett rész – benne a kamattal és visszafizetés-köteles résszel – az átadott összeg jelenértékének (!) maximum 75%-a lehet. Azt jelenti ez, hogy a térségi támogatás legkevesebb 25% pénzben kifejezett juttatást tartalmaz. Ezen felül a visszafizetés-köteles részhez kedvezményes kamatfeltételek tartoznak.
- DAC az országokat a segélyezésre méltóságuk figyelembevételével csoportosította.¹
  - ⇒ Legelmaradottabb országok. A GNP/fő nem éri el a 300 USD szintet (Mozambik, Etiópia, Csád)
  - ⇒ Alacsony jövedelmű országok. A GNP/fő 765 USD alatt van (Kenya, Togó, Egyiptom, India)
  - ⇒ Alacsony-közepes jövedelmű országok. A GNP/fő 766-3035 USD között van (Szenegál, Kongó, Algéria)
  - ⇒ Magas-közepes jövedelmű országok. A GNP/fő 3036-9385 USD között van (Gabon, Szlovénia)
  - ⇒ Magas jövedelmű országok. A GNP/fő több mint 9386 USD.

A csoportosítással lehetővé vált az egységes bánásmód kialakítása. Az alsó két csoportba tartoznak az ACP országok, de a harmadikból is többen, amennyiben a GNP/fő 1000 USD alatt van, és a loméi szerződést velük is megkötötte a Közösség.

Kedvezményes hitelezési rendszer és térségi támogatás nemcsak az ENSZ kezdeményezésére és az OECD Bizottsága (DAC) révén, de önállóan, már korábban is létezett. Az Európai Beruházási Bank (EBB) a közösségi beruházások hitelfinanszírozására, gazdasági és politikai céljainak megvalósítását segítő jött létre. Természetes, hogy amikor a Közösség külső akciói megjelentek, az EBB működött közre finanszírozóként. A térségi támogatásokban kezdettől fogva progresszív szerepet játszik.

Az EBB hitelek legnagyobb része – ez átlag 80% – a tagországok között oszlik meg, a közösségi alapfeladatokat támogatta, támogatja. Nem szerencsés benne pusztán a felzárkóztató támogatások hitelezőjét látni – még úgy sem, hogy a legnagyobb hitelfelvevők a „szegény országok” –, mert ő a fejlesztő programok támogatója. Mint ilyen, az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország esetében is programfinanszírozó, kb. 10–12%-ban. Külső akciókat, csatlakozást elősegítő programokat, a harmadik világot, a mediterrán térséget és az ACP országokat segíti, 20%-ban. Pénzügyi tekintélyének növekedését jelentette, amikor 1999. január 1-jén 62 Mrd EUR alaptőkéjét 100 Mrd-ra növelték. Sőt, ebből a 100 Mrd-ból 1 Mrd-ot – az alaptőke hozzájárulás arányában – a tagországok között felosztottak.² Hitelkihelyezése közben az EBB szigorúan jár el. Alaposan mérlegeli a támogatott programok megvalósíthatóságát és a hitel-visszafizetés feltételeit. Ezen körülményekkel együtt is képes segíteni a filantrópiát. Pénzügyileg irreális program támogatása nemcsak a banknak, de az adott térségnek sem hozna sok jót.

- Amennyiben a finanszírozandó célt EU-konformnak minősíti, úgy a kölcsönzési feltételei kedvezőbbek, mint más, piaci elvek alapján működő pénzügyintézetnél.

¹ Lőrincné Istvánffy Hajna: Nemzetközi pénzügyek. 443.old. (Aula.1999.)

² Lőrincné Istvánffy Hajna i. m. 492.old.

- Törekszik ugyan nyereségre, de elsődleges célja a támogatott projektek sikere.
- Az Európai Unió házi bankjának is számít.¹

Ez a fajta hitelintézeti filozófia könnyen kapcsolható össze az ACP térségi programok adekvát támogatási rendszerével. Filantrópiát igényel, amint ezt a Bank műveli is, az Unió határain belül és azon túl.²

A non-profit elven működő hitelezés kapcsán érdemes utalni államháztartási szempontokra. Igaz, hogy költségvetési értelemben a hitelezés nem számít bevételnek, a kedvezményes hitellel segítő Bank által biztosított pénzügyi keret nem támogatásként érkezik, azt egyszer szigorúan vissza kell fizetni. A kedvezmény mértékét a támogatott ország, ha szeretné, akkor sem tudja támogatásként feltüntetni. Ez alól, de ott is csak bizonyos kereteken belül, a DAC rendszerben érkező filantróp hitelezés a kivétel, de még itt is van visszafizetési kötelezettség, 75%-os mértékben. A filantróp hitelezőnél megjelenik az elmaradt haszon, ami nem más, mint a térség támogatásának a mértéke.

**Támogató pénzügyintézet
elmaradt haszna**

=

**A támogatott program
többletbevétele**

A támogatói és a támogatotti elszámolás különbözik egymástól. A támogatott nemigen tudja hol feltüntetni a kedvezményes kamatokban kifejezett hasznot. A támogató számára ez gondot nem jelenthet. Ha azonban a támogatottat elszámoltatja a hitel felhasználásáról, úgy az érték ismét megjelenik.

1.3. A filantróp költségvetésről

Annak ellenére, hogy a Közösség az utóbbi évtizedekben már sok válságos időszakot élt át, mégis mindig volt filantrópia. A költségvetés szerkezetében is megfigyelhető, hogy a szerepe egyre nőtt. (L. a 2. táblázatot.)

2. táblázat
Költségvetési kiadások alakulása

Év	Egyéb kiadások	Egyéb / külső tevékenység
1970	41,4	1,4
1980	2 056,1	603,9
1990	7 567,9	1430,6
1994	11 249,6	3055,2

¹ Báger Gusztáv, Örlös László: Az Európai Beruházási Bank és Magyarország együttműködésének újszerű megközelítése, különös tekintettel a csatlakozás finanszírozására. (Európai Tükör, 2004. október.)

² Báger G., Örlös L. előadásának (L. i. m.) már címe is szellemesen utal a filantróp hajlandóságra – igaz, az előadók csak Magyarország és az EU viszonylatában vizsgálták –, hogy az együttműködések „újszerű megközelítéséről” kell beszélni. A hitelkihelyezések racionálisak, hatékonyságorientáltak, miközben a támogatási szisztémája megmarad átgondoltnak. Ezért elkerüli a nagy kockázatok vállalását. Ha ilyenrel találkozik, azt meghagyja a profitérdekelt kereskedelmi bankoknak.

Az *egyéb tételek* között is számon tartott filantróp kiadások súlya az 1980-as években nőtt meg. A hetvenes évekhez viszonyítva szerepe, az Egyéb tételek között is jelentősen változott.

A költségek fedezése egyszerre az EGK (EU) és a tagországok felelőssége. Nyoma- it egyszerre kereshetjük a Közösségi és a tagállami költségvetésben. A tagországi és közösségi támogatás, mint közös térségi felelősségvállalás jelenik meg, mint közös- ségi filantrópia.

Tagállami hozzájárulás	+	Elkülönített közös- ségi tétel	=	Közösségi filantrópia
-------------------------------	---	---------------------------------------	---	------------------------------

A Közösség térségi támogatásának a mértékét tehát összeadással kapjuk meg. Fontos lehet még a ráfordítás arányával is számolni. A közösségi (illetve tagállami) ráfordítással is számolhatunk. Pl. tudjuk, hogy az Unió 2000-ben térségi támoga- tásra a bevételeinek 4,95%-át, tehát 6068 M ECU-t fordított. (L. az 1. táblázatot.)

Közösségi filantrópia	=	$\frac{\text{Közös bevételek}}{\text{Filantrópia mértéke (\%-ban)}}$
------------------------------	---	--

Amennyiben csak egyenleget készítünk, és a filantrópia kiadási oldalával számo- lunk, ezt megtehetjük, de a bevételek arányával számolva kapjuk csak meg, hogy ez mekkora terhet jelent a támogatónak. Más a helyzet, ha a támogatott országok felől számolunk. Őket nem igen érdekli, hogy támogatójuk költségvetésében miképp jelenik meg az Egyéb tétel, amin belül támogatásának összege található. A bevétel/filantrópia arányával sem foglalkoznak. Őket két dolog érdekli: az, hogy a filant- rópiára fordítható pénzösszeg abszolút értéke (2000-ben ez 6068 M ECU) minél nagyobb legyen, és hogy ehhez automatikusan jussanak hozzá. Támogatás-maxima- lizációban, automatizmusok kialakításában és működésében érdekeltek.

Csalóka eredményt kapunk, ha csak az abszolút számmal jelezzük a közösségi fi- lantrópiát, de akkor is, ha a filantrópia százalékban kifejezett értékével. Csalóka a Közösség, és a támogatottak számára egyaránt.

Közösségi filantrópia 2000-ben	→	A filantrópia mértéke szerinti érték: a költségvetési kiadások 4,95%-a
Közösségi filantrópia 2000-ben	→	Rögzített összeg: 6068 M ECU

Értékük évente változik a bevételek arányában. A közösségi filantrópiára ezért lehet úgy gondolni, mint ami nem pusztán csak kiadási tétel, de ami a bevételek

változásától is függ.¹ A támogatási arány (4,95%) állandósága mellett a ráfordítható összeg még növekedhet vagy csökkenhet.

Az ACP országok finanszírozásába bevont összeget úgy kell kezelni, mint ami olyan uniós kötelezettség, ami a közösségi bevételek és nemzeti befizetések mértéke szerint változik. A nemzeti kötelezettségek vonatkozásában meg úgy, mint aminek a mértéke a nemzeti bevételek függvényében alakul.

- A térségi finanszírozás növeléséhez előfeltétel a közösségi és tagországi bevételek emelkedése.
- Érdemes megkeresni az ACP finanszírozás speciális többletbevételhez juttatásának még fel nem tárt forrásait.

Figyeljük meg az utóbbi másfél évtized költségvetési időszakainak szerkezetét. (L. a 3. táblázatot.)

3. táblázat
Költségvetési elemek²

Feladat	1994-1999		2000-2006		Éves átlagban	
	Mrd ECU	%	Mrd EUR	%	Mrd ECU	%
Agrárpolitika	220,30	47,87	329,20	44,10	42,30	45,60
Strukturális politika	155,10	33,68	275,00	36,90	33,10	35,70
Belpolitika	27,60	6,00	51,00	6,80	6,10	6,60
Külpolitika	28,50	6,20	49,90	6,70	6,60	6,50
Igazgatás	22,20	4,80	35,60	4,80	4,40	4,70
Tartalékok	6,70	1,45	4,80	0,70	0,90	0,90
Összesen	460,40	100,00	745,50	100,00	92,80	100,00

Látható, hogy a külügyi tétel alig változott, éves átlagban 6,5%, de a feladatra fordítható pénzüsszegek közel a duplájára emelkedtek. (Az EGK–EU bevételeinek mértékét és forrásait l. a mellékletben.)

2. A MAGYAR KÖLTSÉGVETÉS ÉS FILANTRÓPIA

Az Európai Unióhoz csatlakozással Magyarország elfogadta, hogy 2004. május 1. után átveszi és alkalmazza az *acquis communautaire*-t, a teljes joganyaggal együtt a Közösség filantróp etikumát és *oikonomikumát*, mint hagyományt is. Csatlakozó országgként ezeket is el kellett fogadnia.

A közösségi ismeretek hiányára, melyekre kezdetben számítani lehet, konfliktusforrássá válhat. A magyar ember magyarul gondolkodik, még nem tanult meg „közösségiül.” Szükség lesz megtanulni és megtapasztalni, mihez ragaszkodik mereven az Unió és miben ad nagyobb szabadságot. A költségvetés bevételi és kiadási oldala olyan, amire nagyon oda kell figyelni. Egészen biztos, hogy a „hagyományok” megfelelő értelmezése is ide tartozik.

¹ Évente változhat a közösségi vám, a VAT (hozzáadott érték adó) jövedelmek nagysága, vagy a GNP arányos tagállami befizetések mértéke.

² Vígvári András: Hogyan működik az Európai Unió költségvetése ? alapján.

Költségvetésünk méretéhez képest – melyben már a 122 Mrd HUF uniós befizetés is benne van – még az ACP térségnek szánt 4,1 Mrd-os kiadás is jelentős összeg. Tudjuk, hogy ennek több mint tízszerese a minimális közösségi elvárás, viszont ha a magyar GDP hozzávetőlegesen 20 000 Mrd HUF, a térségi támogatásra minimálisan igényelt 50,11 Mrd HUF (ez a GNI 0,33%-a) teljesíthetetlennek tűnik.¹ Nem szabad azért kizárni, hogy Magyarország 2010 körül már teljesíteni lesz képes.

Eddig csak a kiadási tétel teljesítési nehézségeit vettük szemügyre. A költségvetés ismeretében rövid távon érthető a nehézségek hangsúlyozása. Más a helyzet, ha az ACP térség támogatását nem kiadási tételnek, hanem befektetésként kezeljük. Mindjárt kitűnik, hogy a GNI-arányos 0,027%-os költséget érdemes már 2010 előtt is az uniós mértékre emelni. A jelenleg előírányzott 4,1 Mrd HUF a térségi támogatásra meglehetősen kevés. A NEFE Program² tervezői is helyesen állítják, hogy ilyen kevés pénzt nem szabad az összes ACP országra költeni. *„Kezdetben csak néhány országot célszerű partner országnak kiválasztani és a források nagy részét ezek támogatási programjaira koncentrálni.”* A hatékony pénzfelhasználás érdekében a NEFE is felveti az oktatásfinanszírozást, igaz, csak érintőlegesen. Műszaki eljárások átadására és technikai oktatásra gondol (knowledge-transfer). Az oktatásfinanszírozásban rejlő távlati lehetőségekkel nem különösebben számol.³

Magyarország közösségi befizetése (a 122 Mrd HUF és a 33 Mrd HUF vámbefizetés) mellett a 4,1 Mrd HUF ACP támogatás jelentős érték, amit akár hozzá is lehetne adni.

Befizetés az EU költségvetés számára:.....	122 + 33 = 155	Mrd HUF
A NEFE Program számára elkülönített összeg:	4,1	Mrd HUF
Összesen:	159,1	Mrd HUF
Ezzel áll szemben az uniós források összesített (részben becsült) értéke:.....	314,8	Mrd HUF.

¹ Csak az EU-csatlakozás miatti környezetvédelmi kiadási kötelezettségünk – melynek teljesítésére legkésőbb 2015-ig kapott haladékot az ország – 2000 Mrd HUF, a teljes hazai GDP 10%-át teszi ki. Ezek mellett az ACP támogatásra ideálisan szükséges minimum 50,11 Mrd HUF, vagy az EU-átlag szerint számított 59,22 Mrd HUF (ez a magyar GNI 0,39%-a) teljesíthetetlenül nagy kiadási tétel.

² NEFE = Magyar Nemzeti Fejlesztési Együttműködési Politika.

³ A NEFE a következő programok támogatását ajánlja:

- Technikai együttműködés – oktatás, szakképzés, tapasztalatok átadása.
- Projekt típusú fejlesztési programok.
- Humanitárius segítségnyújtás – természeti katasztrófák elhárítása, emberi cselekedet által kiváltott válságok áldozatainak megsegítése.
- Segélyelemet tartalmazó hitelnyújtás (OECD DAC elvárásainak figyelembevételével).
- Egyéb támogatás jellegű tevékenység – ide értve a PPP /public private partnership/ típusú támogatásokat is.
- Nemzetközi szervezetek NEFE tevékenységéhez hozzájárulás – Nemzetközi szervezetek fejlesztő programjaihoz való hozzájárulás.

3. ACP (AFRIKAI) ORSZÁGOK:¹ A LEHETŐSÉGEK TÉRSÉGE

Afrikát politikai fogalmainkkal harmadik világnak, gazdaságpolitikai értelemben fejlődő országok térségének nevezzük. A gazdasági-statisztikai adatokat követve, érdemesebb a „visszafejlődő országok” kontinensének tekinteni. A koncentráltan jelentkező gondok alapján a „negyedik világ” kifejezés sem túlzás. Készen áll a summás ítélet: Afrika finanszírozhatatlan. Legfeljebb önzetlen, humanitárius tettekre hívja támogatóit, eltakarva a térségben rejlő kihatástalan komparatív lehetőségeket.

3.1. Afrika gazdasága a „negyedik világban”

PROBÁLD FERENC szellemesen fogalmaz, amikor azt állítja: *„Afrikát – kivált annak trópusi térségét – nem annyira fejlődő, mint inkább, a világgazdaság egészéhez viszonyítva tartósan visszafejlődő térségnek kell tekintenünk.”*² Nem látszik az esélye annak, hogy a világgazdasági centrum térségeket akár csak megközelítse, miközben máshol akad rá példa, hogy a harmadik világból egy ország, egy régió felküzdje magát az elsőbe.³ Ez Afrika esetében reménytelennek látszik. Afrika a harmadik világból inkább a negyedikbe küzdötte le magát.

A harmadik világ még képes az érkező segélyeket fogadni, képes azokat fejlődése megindítására használni. A negyedik világ hátrányos helyzetét nem érdemes pusztán a nemzeti jövedelmek alapján minősíteni. Még az 1000 USD szint alatti GNP/fő érték mellett is van kilábalási esély, ha a térség rátalál a maga útjára. Pl. a Seychelle-szigetek az 1981. évi 1800 USD értékről húsz év alatt 5480 USD jövedelemszintre fejlődött. Mauritius 1270 USD-ról 2700 USD-ra, Dzsibuti 480 USD-ról 1236 USD-ra emelkedett. Velük szemben a halmozottan hátrányos helyzetű térségek sorsa teljesen reménytelen. (L. a mellékletet.)

Gazdaságuk helyzetét az a körülmény még inkább ellehetetleníti, hogy egységes, kontinensnyi térségen koncentrálódik a harmadik és negyedik világ. Ez fokozottan nehezé teszi a kilábalásra még esélyes országok sorsát. Az éppen feltörekvőket a lemaradó környezet visszahúzza. Líbia az 1981-es 8450 USD-hoz képest 2001-ben visszaesett 5310 USD-ra, Elefántcsontpart 1200 USD-ról 670 USD-ra. Ha kigyűjtjük a gazdasági adatok közül az OECD DAC hitelezési szintek szerinti legelmaradottabb és az alacsony jövedelmű országokat (azokat, ahol a GNP/fő éves értéke nem éri el a

¹ Továbbiakban az ACP-országok kapcsán csak Afrikáról szólok. Afrika ui. földrajzi és gazdasági egység. Áttekinthetőbb, ha a filantróp finanszírozás kapcsán csak rajta keresztül mutatom be az ACP-térség problémáit. A térség országai egyaránt szegények. Világgazdasági súlyuk olyannyira csekély, hogy Afrika gazdasági fellendítésére még a néhány prosperáló országával együtt is képtelen. Támogatásuk megszervezése ezen az ugyan óriási, de topológiai egységes területen hatékonyabb.

² Probáld Ferenc: Afrika és a Közel-kelet földrajza. 61. old.

³ Li Kuan Ju, Szingapúr volt miniszterelnöke összefoglalta országa felemelkedésének, az 1965-2000 közötti időszaknak történetét: „A harmadik világból az első” c. könyvében. Hernádi András azt írja vele kapcsolatban: bizonyos, hogy nem lehet egy az egyben átvenni tapasztalatukat, de sikerüknek mindenképp fontos eleme a feltétlen tekintélytisztelt (!), és a fegyelem (!) (Hernádi András: Tizenkét kérdés és válasz távol-keleti gazdasági kapcsolatainkról. Magyar Tudomány, 2004. 5.) Az ázsiai kis tigris nem a harmadik világból való kitörés receptjét adta meg, inkább azt, ami Szingapúr számára adekvátnak bizonyult. Afrika, de más térségek számára is ezt az autentikus utat kell megtalálni.

765 USD szintet), akkor látható, hogy a mezőgazdaság relatív súlya nagy, a szolgáltatás – benne az infrastrukturális és oktatási költségekkel – abszolút értelemben (!) csekély, miközben lehet, hogy a nemzeti jövedelem arányában óriási erőfeszítés áll mögötte. Azok az országok, amelyek feljebb emelkedtek, nemcsak relatíve, de abszolút számaikat tekintve is többet költöttek az oktatásra, szolgáltatásra, infrastruktúrára. A Seychelle-szigetek 31,4%-ot, Mauritius 19,1%-ot, Dzsibuti 45%-ot. (L. a mellékletet.)

Afrika országai és a kontinens számára a kitörési pontokat közösen érdemes keresni. Egymásra utaltságuk óriási. A térség egészét kell színvonalában emelni, az infrastruktúrát, szolgáltatásokat, HR (oktatás, egészségügy) és K+F arányát.

- Elégséges infrastruktúra hiányában a tőke nem érzi jól magát. A kontinens 2/3-án nincs áramszolgáltatás. A telefonellátottság szintje is alacsony. 2002-ben 22,3 M előfizető volt az egész kontinensen. Közúti és vasúthálózati vonalrendszere még a gyarmati rendszer igényeinek megfelelően alakult ki, tengerparti jellegű. Főleg az exportcikk szállítását szolgálta, a belső térségekből a kikötők irányába haladt. Személyszállítás a belső-afrikai térségekbe inkább csak repülővel lehetséges, de azzal is csak füves vagy homokos kifutópályára. Az áru fuvarozás ezen okok miatt drága.
- A munkaerő alapvetően képzetlen, a korszerű technika alkalmazására képtelen. Iskolázottsági és mentális nehézségek egyaránt jellemzik. A képzés, szakképzés, felsőoktatás színvonala egyaránt alacsony. Az írástudatlanság aránya kimagasló. A 14 évnél idősebbek körében 58,5% (l. a mellékletet), de vannak statisztikák, melyek 65%-ra teszik. Az iskolázottsági színvonal hiánya minden iskolatípusban jellemző. Az írni-olvasni tudók aránya 40% körül van, az egyetemet, főiskolát végzettek aránya 1% körüli.¹
- Oktatási és egyéb humán (HR) kiadásait az 1000 USD/fő alatt teljesítő országok képtelenek a bevételeikből önállóan és megfelelő színvonalon kigazdálkodni.
- Afrika gazdaságára még ma is a természetes gazdálkodás a jellemző. A törzsi körülmények között élő, nem ártermelő népesség gyűjtöget, halászik, vadászik, leelőváltó pásztorkodást folytat. Ez lehetetlenné teszi számukra a korszerű – pl. mezőgazdasági – technika, technológia elsajátítását. A piacgazdaság is fejletlen, inkább a belső piacra épít. A forgalomban lévő kevés pénz és az igen alacsony jövedelmek miatt nehéz erről a szintről tovább lépni.
- Afrika gazdasága a legnagyobb veszteséget a nemzetközi kereskedelemben szenvedti el, ráadásul az egy főre jutó jövedelem az utóbbi 20 évben még csökkent is.

(GNP/fő, USD)	1981	1992	2001
Afrika statisztikai átlaga	545,8	567,857	476,667

Világ gazdasági léptékkal mérve még jobban szembetűnik, hogy „visszafejlődő” térségről van szó, melynek sebezhetőségét fokozza, hogy – a Dél-Afrikai Köztársaságot kivéve – valamennyi ország gazdaságára a monokultúra jellemző, ráadásul, jellemző termékeik, szolgáltatásaik cserearánya romlik.

¹ Probáld Ferenc, Szegedi Nándor: Afrika és a Közel-kelet gazdaságföldrajza. 19.old. (Tanönyvkiadó, 1986.)

- A térségben a 80-as évekig három nagy támogatói csoport volt jelen.
  1. A gyarmati múlt miatt a legmeghatározóbb a volt gyarmattartó országok segítése –, ami kereskedelmi, kulturális, nyelvi kötődéssel jellemezhető.
  2. Az EGK-országok már a loméi folyamatot megelőzően partnerséget ajánlottak, *ad hoc* kereskedelmi és támogatói kapcsolatok létesültek.
  3. A Szovjetunió és a szocialista országok a gyarmati függetlenség kivívása után szintén kereskedelmi és támogatói kapcsolatokat kezdeményeztek, igaz, politikai közeledés fejében.¹
- Magyarország térségi jelenléte kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok és támogatói kapcsolatok révén viszonylag egyenletes, de alacsony mértékű volt. (Még a szocialista átlagot is alulmúlta: 3,6% volt.) Elsősorban Egyiptommal, Algériával és Líbiával volt jelentősebb. A rendszerváltással ezek is háttérbe szorultak. Az ACP finanszírozás keretében, amennyiben lehántjuk róluk a régi politikai köntöst, ezek a kapcsolatok feleleveníthetők.

3.2. Filantrópia Afrikában

Könnyen keletkezik az a látszat, hogy Afrikába pénzt fektetni nem érdemes. Ez az elvetendő vélemény sok előítéletet tartalmaz, nemcsak a támogatói, de támogatotti oldalon is. Fontos, hogy mindkét részről legyen kellő elkötelezettség.

„Az afrikai vállalkozók nagy része keményen dolgozik, azonban a törzsi gondolkodásmódot levetkőzni nem tudó, az osztogatás és megfélemlítés eszközeivel egyaránt élő kormányzatok a legjobb kezdeményezéseket is ellehetetlenítik” – állapítja meg egy vizsgálat² –, mint Botswanában, Mozambikban, vagy Ruandában. Mégis, „jövőorientált kormányzati munkájuk” eredményeként a nemzetközi segítők megérkeznek, és azokat átgondoltan használják fel. Mindezek ismeretében fokozott felelősséggel kell a programokat kidolgozni. A filantróp beruházások paradoxona működik. A támogatás pénzben kifejezhető összes tömege, megjelenik a támogatott térség gazdaságában, még akkor is, ha a támogatás nem bizonyul hatékonynak. (L. A filantrópia és hitelezés c. 1.2. fejezetet.)

A támogató és támogatott közös felelőssége a hatékonyság.

A támogatandó szegény országok gazdasági lemaradása olyan óriási, hogy komolyan igénylik a külső támogatást. Nem véletlenül alakult ki többükben a pesszimizmus. Reménytelenül szegények. Abban váltak érdekeltté, hogy támogatóikkal közvetlen, hosszú távú kapcsolat alakuljon ki, és támogatásuk egyfajta automatizmussá alakuljon. Ellenkező oldalon, a finanszírozást formális kötelezettségként kezelő támogatók számára nagy könnyebbséget jelentenek ezek az automatizmusok. Érdekazonosság alakul ki közöttük. Legfeljebb a támogatás mértékében lehet érdekellentét. A támogatott minél több támogatást próbál elérni. Mindkét fél berendezkedik a támogatás automatizmusára.

Minél tökéletesebben működik az automatizmus, annál védtelenebbé válik az amúgy is gyenge és szegény ország. Ezt a helyzetet tárja fel a *The Economist* egyik tanulmánya.³ A végeredmény az, hogy még azt a kevés üzleti kreativitásukat is elveszítik, amivel rendelkeznének. Nem foglalkoznak komparatív előnyeik feltárásával,

¹ Afrika a szocialista országok külkereskedelmében 5%-kal volt jelen.

² L. A Szaharától délre tombol a nyomor. (*The Economist*, 2004. január 16.)

³ L. A Szaharától délre tombol a nyomor. (*The Economist*, 2004. január 16.)

piackutatással, marketinggel, gazdaságilag passzívabbá válnak. Paradox módon a segélyezési automatizmusok révén pesszimizmusuk csak fokozódik.

Az Európai Uniónak, ha valódi segítséget kíván nyújtani, fontos feladatává kell váljon a térségi aktivitás erősítése mellett az automatizmusok feloldása, akkor is, ha ezek fenntartása mind a támogatók, mind a támogatottak számára egyszerűbb. Teljesen megszüntetni őket képtelenség, mégis ebbe az irányba érdemes haladni.

Javaslatom a következő:

- „*Ne halat adj, hanem hálót!*” – Az eredményesebb gazdálkodás eszközeit, feltételeit!
- A „*háló*” használatának ismerete hiányában pedagógust adj, aki megismerteti a háló használatával! – Megfelelő humán programot és technológiát!
- A támogató és a támogatott ország összefog a humán erőforrás fejlesztése érdekében – A „*háló*” elkészítése közös feladat, a „*hálókészítő*” szakember képzése is közös feladat, a végén már a térségben képzett szakemberek lesznek képesek a jövő generációját oktatni.
- A támogatókból tanácsadók lesznek, a támogatottakból üzleti partner.

A támogatási területek közül kiemelt szerephez jut az oktatásfinanszírozás, mind elemi szinten, mind a szakképzésben, felsőfokú szakképzésben, vagy egyetemi és doktori programok szintjén. Ennek természetes része lehet a K+F együttműködés, közös kutatási programok, és a gazdasági kapcsolatok élénkítését elősegítő látogató program szervezése. Mindez a hatékonyság jegyében és az automatizmusok oldására.

Az oktatástámogatás, a humán célú befektetések támogatása, és a K+F együttműködések szervezése az EU számára hoznak új lehetőségeket, de mint kezdeményező félnek, Magyarországnak is.

3.3.A támogatás, mint tőkekihelyezés

A térségi támogatásról egy reális monitoring vizsgálat kimutathatja, hogy hatékony-e vagy pazarló. Pazarlás esetén az is elképzelhető, hogy az egyik vagy akár minden résztvevő fél elégedett. Hatékony felhasználás esetén mindketten elégedettek. A pazarlás egyiküket a kínáló lehetőségétől fosztja meg, a hatékony támogatás a kilábalás esélyét adja. Amennyiben ezt pénzügyi műveletként kezeljük, úgy tőkekihelyezésként fogjuk fel.

Nemcsak egy hitelkihelyezésnek (filantróp hitelezésnek) van kockázata, ami miatt kockázatcsökkentő eljárásokat alkalmaznak a pénzintézetek, de a tőkekihelyezés filantróp gyakorlata is hasonló. (L. a „Filantrópia és hitelezés” c. 1.2. fejezetet.)

A monitoring vizsgálat segít a célterület, ország, régió, program sokoldalú megismerésében. Megismertet a megbúvó hibákkal, tartalmi, formai kockázati tényezőkkel.

Amennyiben az adott célországba, térségbe tőkét helyezünk ki, ez nemcsak pénzáttalással történhet, de filantróp hitelezéssel is. Ha OECD DAC szabályai szerint hitelezünk, ugyanúgy tőkét helyezünk ki, mintha egy adott értékben ipari nyersanyagot, élelmiszert, gyógyszert, vagy oktatási programot juttatnánk ki. Mindegyik jól meghatározott, pénzben is kifejezhető értékkel rendelkezik. Minden esetben az a célunk, hogy az ott hasznos legyen, és megtérüljön a támogatott ország, térség számára, a támogató és támogatott közös céljai szerint.

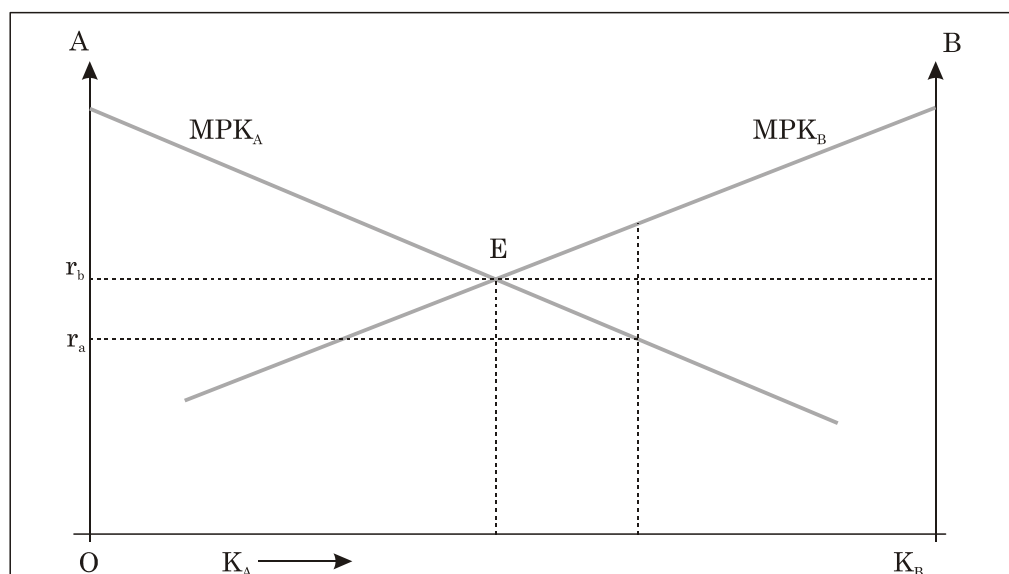
A tőkekihelyezés történhet folyamatos tőkeáramoltatással is. Nem egyszeri tőkeimpulzust adunk, hanem folyamatosan áramoltatjuk a tőkét.

- Legyen mondjuk 4,1 Mrd HUF az adott térségbe juttatandó összegünk. Egyszeri tőkekihelyezési akcióval – mondjuk júniusban – adjuk át.
- Az adott térségbe kijuttatandó összeget folyamatosan is áramoltathatjuk. A 4,1 Mrd HUF áramoltatási sebessége így 12 hónap, mennyisége: 341,6 M HUF/hónap. Az áramlás sebességét, és egyéb tulajdonságait a támogatott céloknak megfelelően lehet kialakítani.

A támogató ország költségvetését is harmonikusabban terheli meg, és lehet alkalmazkodni a változó pénzügyi körülményekhez is. Meg lehet adni az áramoltatás feltételeit. Az adott évre elkülönített összeget (4,1 Mrd HUF-ot) a támogatott célterülettel kötött megállapodásnak megfelelően. Az adott ország oktatási rendszerének finanszírozását a szükségletek arányában, vagy időszakosan: havonta, negyedévente, vagy félévente támogatja.

A filantróp tőkekihelyezés háttérében mindig ott van a profitérdekelt gyakorlat, melyről nem feledkezhünk meg. Célja, hogy a kihelyezett tőke „globálisan hasznosuljon.” A és B két ország, a tőkét kihelyező és a tőkeigénylő. Tőkeállományuk (O_A és O_B) nem egyenlő. Filantróp finanszírozás esetén különösen is nem lehet egyenlő. $O_A = O_B$ tőkenagyságok esetén a filantrópia nehezen értelmezhető, O_A ui. a tőkét közvetítő filantróp. Profitérdekelt folyamatban az $O_A - O_B$ tőkekihelyezésnek legfőbb célja a megtérülés, a magas hozam.

Megállapítható, hogy az MPK_A , illetve az MPK_B az adott tőke (O) határértéke. Minél nagyobb hányadát fektetik be az adott országban, annál alacsonyabb lesz ott a tőke határértéke, tehát az $r_b - r_a$ különbsége. (L. az 1. ábrát.)

1. ábra
A tőkekihelyezés megtérülése¹

¹ Lőrincné Istvánffy Hajna i. m. 404-405.old.

A profitérdekelt és filantróp finanszírozás tőkekihelyezése között a különbség nem pénzügytechnikai természetű. A tőkekihelyezés és megtérülésének folyamata ugyanolyan. Filantróp finanszírozás esetén is érvényes, hogy minél nagyobb hányadát fektetik be az adott országban, annál alacsonyabb lesz ott a tőke határértéke, tehát az $r_b - r_a$ különbsége.¹ A lényeges eltérés a tőke hasznosulásában van. Az ACP (Afrikai) országok esetén a térségbe kihelyezett tőke a legnagyobb mértékben a támogatottnál és nem a támogatónál hasznosul.

A támogató számára jelentkező járulékos haszon, szintén mérhető pénzben is, de ez leginkább a térségi jelenlétben fejezhető ki.

A filantróp finanszírozás, mint tőkekihelyezés pénzügyi jellemzői a következők:

- A nemzetközi tőkeáramlás pénzügyi hatásai érvényesülnek.
- Pénzügyi kockázattal filantrópia esetén is számolni kell, de ez nem a támogatónál, hanem elsősorban a támogatottnál jelentkezik. A támogató és a támogatott közös filantróp felelőssége, hogy az adott keretösszeg segítségével minél nagyobb hasznot realizáljon a támogatott térség. A befektetett összegünk kockázata az, hogy pénzünk jövőbeli értéke elmarad a tervezett mértéktől.
- Beszélhetünk országos vagy támogatott térségi kockázatról, hasonlóan a profitérdekelt tőkekihelyezés kockázatához. Kockázatot jelent, ha az adott térségben nem várt gazdasági, természeti, politikai vagy katonai esemény gördít akadályt filantróp akciónk elé. (Nem várt árfolyamváltozás, természeti katasztrófa stb.) Ekkor segítségnyújtásunk nem képes ezen körülmények hatására maximális hatásfokkal működni. Ország- vagy térségi kockázat akkor jelent valódi filantróp kockázatot, ha a támogató fél szándéka valóban őszinte segítségnyújtás, és akkor is, ha a támogatás mögött indirekt kölcsönös segítségnyújtásról is szó van.
- Árfolyamkockázatról külön is lehet szólni. O_A vagy O_B cserearánya megváltozhat kedvezőtlen irányban. Ez azt eredményezheti, hogy mind az A, mind B ország vesztese a folyamatnak. Amikor a támogatásra felajánlott valuta meggyengül, a támogatott abszolút értelemben kevesebb pénzhez jut. Ha a támogatott ország nemzeti valutája erősödik meg, úgy kevesebb támogatói pénzhez jut.² Az árfolyamkockázat itt nem ugyanaz, mint a profitérdekelt szférában. Ott elegendő a befektetett valuta árfolyamváltozását figyelni, a haszon könnyebben számon tartható.

4. OKTATÁSFINANSZÍROZÁSI VITÁK ÉS AZ ACP (AFRIKA) TÉRSÉG TÁMOGATÁSA.

Az ACP országok támogatása Magyarország számára uniós kötelezettség, ennek csak mértéke a meghatározott, hogy közülük melyeket és miben finanszírozzon, az nem. Magyarországnak – nemzeti érdekei és lehetőségei szerint – az oktatási szek-

¹ Lőrincné Istvánffy Hajna i. m. 404-405.old.

² Lőrincné Istvánffy Hajna a tőkeáramlás normális folyamatait elemzi a nemzetközi gazdasági életben, a kockázatos helyzetek legkülönbözőbb módozatait vizsgálja. (L. Lőrincné Istvánffy Hajna i. m. 312-314.old.) A filantrópfinszírozás kockázati tényezőit rajtuk keresztül próbáltam meg bemutatni.

tort érdemes választania. Sarokpontokként a következő szempontok figyelembevételére ajánlatos:¹

1. Az oktatásfinanszírozás érzékelhető segítséget nyújtson a támogatott térség számára!
2. Az oktatástámogatás nem öncélú tevékenység! A célterületek szellemi potenciáljának és versenyképességének növelését ugyanúgy szolgálja, miként Magyarország érdekeit!
3. Bátran lehet a Program morális, humanista tartalmára hivatkozni!
4. Az oktatásfinanszírozás – egyéb tevékenységekkel egybevetve – kínálja a legköltséghatékonyabb programot.

4.1. Oktatásfinanszírozási viták

A kívülálló számára meglepő lehet, de egyes oktatásszociológusok, pedagógusok, és oktatásgazdaságtannal foglalkozók a szakirodalomban arra hivatkoznak, hogy a filantróp finanszírozás haszontalan, az oktatás és egyéb HR befektetések különösen is azok.²

A 20. század két markáns gazdaságfilozófiája a keynesi és a friedmani. Mind premisszáik, mind konklúzióik, de még módszertanuk is különbözik egymástól. Amennyiben pénzügy-tani vitaként fogjuk fel a közöttük levő különbséget, úgy KEYNES számára az állami feladatok kötelezettségként jelennek meg. Logikus, hogy ezek után a világgazdaság pénzügyi stabilitását az állami beavatkozás adja. „A pénz nem számít!” FRIEDMAN elmélete – KEYNES ellenében – a pénzügyi rendszerek működési zavarait próbálja a maga módján, kizárólag neoklasszikus monetáris módszerekkel megmagyarázni.³ Amennyiben valaki az állam fiskális szerepét monetáris alapon megkérdőjelezi, az a hagyományos állami kötelezettségeket is kétségbe fogja vonni, hiszen a szociális szerepvállalást – mint szociális piacgazdaságot – kérdőjelezi meg. Természetesen lehet ez szakmai mezbe csomagolt politikai véleménye is. Megteheti. Tudja ui., hogy a tét a gazdasági növekedés, a belső és külső egyensúly egymáshoz való viszonya.⁴

¹ A támogatási rendszerrel kapcsolatban általánosan megállapított négy tényezőről már korábban volt szó. L. a támogatási sarokpontok elemzését az 1.1. fejezetben.

² Eddig azt is kellett magyarázni, hogy a térségi támogatás nem kidobott pénz, hogy nem pusztán etikus tett, de közép- és hosszú távon megtérülő befektetés. Most emellett kell érvelni, hogy az oktatásra és szakképzésre fordított összegek a társadalom számára hasznosak, gazdaságilag befektetésnek tekintendők? Valószínűbb, hogy azoknak a véleménye, akik szerint az oktatási és egyéb HR célú kiadások haszontalanok, nem annyira szakmai, mint inkább ideológiailag vezérelt.

³ „Kindleberger szerint a két elmélet szintézise ad reális eligazítást a nagy kérdésre. Véleménye szerint a pénz más tényezőkkel együtt fejt ki hatását. »Money matters along with many other things.« Tehát, nem szabad lebecsülni a pénz (pontosabban a pénzkínálat, a fizetőképes vásárló változásának) hatását, de még súlyosabb hiba lenne annak fetiszizálása.” (Kindleberger: Allen und Unwin. [London, 1985]. A tanulmányt idézi Lőrincné Istvánffy Hajna i. m. 75. old.)

⁴ E vita háttérben napjainkra szakmai körökben kezd kialakult egy olyan belenyugvás, mely szerint „a szociális piacgazdaság már rég nem aktuális, (...) nem lehet versenyképes.” Ezt a belenyugvó hangulatot vonja kétségbe, vitákat provokáló szándékkal, Berend T. Iván. Három kérdést tesz fel: „Vajon a jóléti állam csak a gazdag országok luxusa lehet, mégpedig ott is csak a nagy prosperitás időszakában?” „Vajon szociális terhek közösségi, állami vállalása hátrányos-e

A vitát oktatásgazdaságtani összefüggésben POLONYI ISTVÁN eleveníti fel – igen-csak ellentmondásosan. Amikor az emberi tényező szerepét értelmezi, azt erőforrásnak tartja, megállapítva, hogy „*a tudásban való előrehaladás döntő faktora a gazdasági haladásnak. Növekedést hoz létre mind a fizikai, mind az emberi tőke minőségében.*”¹ Bemutatja az emberi tényező (HR) fejlesztéséről, mint hatékonyságnövelő tényezőről szóló elméleteket, majd az 1966-os COLEMAN-jelentést, amely az oktatási kiadások haszontalanságát igyekszik alátámasztani.² POLONYI nézetei az utóbbihoz állnak közel. Kétségbe vonja, hogy a jelentős humán befektetéseknek tényleges gazdasági hasznuk lehetne. Természetesen elismerően beszél FRIEDMAN koncepciójáról, és az állami szerepvállalás korlátozását javasolja.

Azt nekünk is el kell fogadni, hogy pénzügyi szempontok szerint, aki tiszta helyzetet akar kialakítani az oktatásfinanszírozás kérdésében, annak el kell fogadnia a makrogazdasági szempontból könnyen átlátható friedmani modellt. Az állami szerepvállalást az elengedhetetlen minimumra kell visszaszorítani. A finanszírozás igazán így tehető olcsóvá.³ FRIEDMAN meg van róla győződve, hogy „*a piac biztosítja a gazdasági szabadságot*”⁴ (melyben egyébként igaza lehet), közben ezen egyetlen szabadságdimenzió segítségével kizár minden más szabadságtényezőt. Pusztán a piactudomány szabadságtényezőjének segítségével vezeti le államellenes nézeteit. Az államnak a tudás megszerzésében inkább gátló szerepet tulajdonít.

Filantróp finanszírozási programunk szempontjából nem közömbös a hatékonyság kérdése. Ezt biztosítani kell. Ez már tartalmi kérdés. A hatékony oktatásfinanszírozás ellen csak (?) a COLEMAN-jelentés szól.⁵ Ellenkező oldalra a jól szervezett és sikeres támogatás állítható. Belátható, hogy nemcsak az oktatás, és egyéb HR beruházás lehet kidobott pénz a kellő hatékonyság hiányában, de más, pl. mezőgazdasági, energetikai vagy egyéb terület is.

Az oktatási célú támogatás, az említett problémákat megelőzendő, állandó monitorozást, és kellő felügyeletet igényel. Az OECD országok támogatási rendszerében

---

a gazdasági növekedésre, és rontja-e a jóléti államok versenyképességét?” „S vajon az adóztató, egyenlősítési tendenciákat hordozó jóléti állam azokat a rétegeket sújtja-e, melyek nagyobb jövedelmeik révén a felhalmozás pillérei, s ezzel tovább fékezi a lehetséges növekedést?” Berend szerint a szociális piactudomány elvei, ha piaci alapon épülnek a gazdaságba, úgy a társadalmi kohéziót és versenyképességet szolgálják. Az általános egészségügyi ellátás és oktatás megtérülő humán befektetésekké válnak. „Határozottan állítom, hogy a jóléti állam biztonságot és valamelyest kiegyenlítést teremtő hatása tudja csak megteremteni azt a kiegyensúlyozott belső piacot, mely hosszú távon végül is növekedést előmozdító szerepet játszik. Közgazdasági közhely, hogy minél szélsőségesebb a társadalmi polarizáció, minél több a szegény ember és a társadalomból kiszorultak száma, annál törekenyebb, sérülékenyebb egy ország gazdasága.” (L. Berend T. Iván: A jóléti állam: valóság és kiutak. Magyar Tudomány, 2003. 10.)

¹ Polonyi István: Az oktatás gazdaságtana. 45. old. (Osiris, 2002.)

² „A Coleman-jelentés 700 ezer tanuló iskolai és iskolán kívüli teljesítményének mérésére épült. A vizsgálat megállapítása szerint az iskolai tényezők alig járulnak hozzá a tanulók teljesítményéhez.” (Polonyi István: Az oktatás gazdaságtana. 69. old.)

³ „Milyen állami beavatkozást indokol ez a sajátos környezeti hatás? – teszi fel Friedman a kérdést, majd így válaszol: „A legkézenfekvőbb követelmény, hogy minden egyes gyerek kapjon egy minimális méretű, meghatározott fajta iskoláztatást” (Polonyi István: Az oktatás gazdaságtana. 265. old.)

⁴ Milton Friedman: Kapitalizmus és szabadság. 17. old. (Akadémia, 1996.)

⁵ Természetesen, ha feltételezzük, hogy a Coleman-jelentés korrekt kutatómunka eredménye.

megismert monitoring hatékonyan működik. Érdemes átvenni. Egyik értékmérő tényezője a munkaerő, mint a humán erőforrás menedzselésének alanya. A munkaerő a nemzetközi piacon c. OECD jelentés nagyra értékeli az aktív munkaerő-politikát, a szakértelmet, a szakképző programokat – melyeket az OECD országok szívesen támogatnak – és általában is az élethosszig tartó tanulást. Tudják, hogy „*a befektetések csak hosszú idő alatt térülnek meg; az élethosszig tartó tanulásnak a magas szintű képzettségre és magas kereseti szintre irányuló stratégia központi elemévé kell válnia.*”¹ A jelentés szól Magyarországról is, külön értékelve az ország erőfeszítéseit a humán befektetéseket illetően.

4.2. Magyarország és az oktatásfinanszírozás

A magyar oktatásfinanszírozás filantróp programja nem előzmények nélküli. Az idevonatkozó hagyományokat csak fel kell eleveníteni, és napjaink kihívásaival összhangba hozni, modern tartalommal telíteni. A jól működtetett kapcsolatoknak hozadéka – mint erre már korábban is utaltam – jelentős. Általa kulturális, gazdasági, és egyéb előnyök is megjelennek.² A jó kapcsolat tőkeként működik! Ezt vétek kihasználatlanul hagyni!

A kapcsolati tőke fontos része a filantrópiának. Kétféleképpen építhetjük ki. Egyrészt az illető diák oktatási időszaka alatt, a személyes kapcsolatok mennyiségének, és minőségének emelésével, magyarországi kötődését elősegítő szakmai programokba való bevonással, de kihasználva otthoni, nemzeti kötődéseit is. Azt akkor is lehet hatékonyan végezni, ha itthoni oktatáson, és akkor is, ha a célterületre kitelepített oktatás-képzésen vesz részt. Másrészt az oktatási-képzési időszak után. Ez látszólag nehezebb feladat, de ha jól elő van készítve, nem bonyolult és nem kerül sokba. Gyakran elegendő, ha jelképes ajándékokkal, apró figyelmességekkel jelen vagyunk az illető életében, és nyomon követjük pályafutását. Fontos, hogy érezze, gondol rá az Alma Mater és az ország.

Ösztöndíjas hallgatók 1948-tól érkeztek Magyarországra. Először a Szovjetunióból, csereegyezmény keretében, 1950-től már a fejlődő országokból is. 1953 és 1970 között a legdinamikusabban bővülő csoport az afrikai volt. 1954-ben csak 1 fő, 1971-ben 263 fő. Számuk évről évre egyenletesen bővült. A többi kontinensről érkezett fiatalokkal összehasonlítva is egyedülálló és érdekes jelenség.

A fejlődő országokkal kapcsolatban megfogalmazott cél volt: egy új értelmiségi generáció kinevelése. Az érvelést racionális és politikai szempontok egyszerre jellemezték. Legtöbbször 1960 és 1990 között érkeztek. (A visszaesés a rendszerváltással kezdődött.) Magyarország mellett a többi KGST-ország is fogadott külföldi diákokat. Több mint 130 000 diák érkezett, közülük a Szovjetunióba 80 000 fő, Magyarországra 10 299-en.³ A rendszerváltás után az e feladatra fordítható pénz a délszláv

¹ Munkaerő a nemzetközi piacon. OECD-jelentés, 119. old.

² Magyarországon tanult – a magyar nyelvet és kultúrát ismerő, magyar kapcsolatokat ápoló – diákok, kellő odafigyeléssel, minimális anyagi áldozat árán, a kétoldalú kapcsolatok bázisává tehetők. Kákossy László egyiptológus, többször mesélte, hogy jelentős kutatási területhez – mégpedig a legértékesebb vidéken, a Királyok völgyében, ahol feltárta Dzsehuti-Mesz őrök sírját – csak nehezen és óriási pénzért jutott volna hozzá, ha nincsen Kairóban a Régészeti Hivatalban egy volt tanítványa.

³ Az 1948-2003 közötti teljes időszakot tekintve.

háború és a menekültáradat miatt jelentősen lecsökkent. Új külpolitikai-oktatási profilként erősödött meg a határon túli magyarok oktatás-támogatása. Ezzel egyidejűleg a nem magyar külföldiek oktatás-támogatása 1990-hez (100%) képest 10 év alatt 94%-kal esett vissza.¹

Ma, ha az ACP (Afrikai) országok oktatástámogatását megtervezzük, azokkal a tényezőkkel is számolni kell, melyek 20–30 éve még nem merülhettek fel. A célországok gazdasági, jogi, politikai helyzetét éppúgy ismerni kell, mint a hazai lehetőségeket. Az 1990-es rendszerváltás előtt még a diákok magyarországi tanulmányait intézőknek² sem volt fogalmuk a költségekről. A helyzet időközben alaposan megváltozott. Ma az ilyesmi elképzelhetetlen lenne.

Az ösztöndíj intézménytípusonként eltérő: átlag: 6–8000 USD /év.³ A forintban mért költségek (2003/2004-es adatokkal) a következőképpen alakulnak:

- 500 000 HUF/fő/10 hónap, – az összeg, amit a hallgató 1 évre számítva kap.
- 34 500 HUF/fő/10 hónap, – a hallgató után fizetett TB.
- x összeg (intézményenként eltérő) – tandíj – az egyetem, főiskola kapja és továbbítja.

A képzési idő és költségei a következők: A 3–6 év egyetemi, főiskolai időszak mellett kell számolni 1 év nemzetközi előkészítő időszakokkal és +1 (esetleg +2) év évis-méltéssel is. Így összesen: 5–9 év adódik intézményenként és hallgatónként. Minimum 6000 és maximum 8000 USD-ral, és 5–9 évvel kalkulálva: 30 000 és 72 000 USD közötti költség jön ki.⁴

Afrikai ösztöndíjas hallgató jelenleg nincs az országban. 2000-ben még 47-en voltak, 2002-ben távozott az utolsó.⁵

A továbbiakban tudatosan is gondoskodni kell arról, hogy itt-tartózkodásuk gazdasági és kommunikációs tekintetben is hatékony legyen: programok szervezése, kapcsolatépítési esélyeik növelése stb. Végzésük után nyomon kell követni otthoni tevékenységüket. Ez a hallgatónak ugyanúgy érdeke, mint országunknak. Érdekes, hogy ennek ellenére – mint STRICKER JUDIT⁶ elmondta – az utóbbi tíz évben az üzleti életből nem érdeklődtek a hazánkban tanult hallgatók iránt. (Kivételként említhető, hogy a Béres Rt. kérdezett rá egyszer egy afrikai ex-diákunkra.) Az OM (MKM) irattárában 1952-től visszakereshetők a Magyarországon tanult diákok adatai.

Az adatok csoportosítása ún. bázisszempontú: „A” bázis = sikeresen befejezte tanulmányait; „B” bázis = nem fejezte be tanulmányait; „C” bázis = jelenleg hallgatónk. Az 52 év teljes bázisával számolva⁷ összesen 10 299 a hallgatói létszám.

¹ Stricker Judit: Háttérinformációk a fejlődő országok állampolgárainak képzésével kapcsolatban. (Kézirat, Professzorok Háza.)

² Velük az MKM önálló főosztálya foglalkozott.

³ Az adatokat Stricker Judit bocsátotta rendelkezésemre. (Stricker Judit: Magyar Ösztöndíj Bizottság. Professzorok Háza, Budapest.)

⁴ A magyar költségvetésben az ACP-országok számára elkülönített 4,1 Mrd HUF esetén – ha csak mechanikusan felosztjuk hallgatónként – 2252 hallgatót fogadhatunk évente. Óriási szám. Csak a 70-es években volt 250 körüli a hazánkban tartózkodó afrikai, és 1000 körüli az ázsiai diákok száma. Hatékonyabb, ha a térség oktatási támogatásának szélesebb spektrumával számolunk.

⁵ Azok az afrikaiak, akik ma itt tanulnak; róluk anyáállamuk és nem a magyar állam gondoskodik.

⁶ Stricker Judit: Magyar Ösztöndíj Bizottság. Professzorok Háza, Budapest.

⁷ 2003/2004 tanév tavaszi félévéig tekintve.

A nyilvántartás jelentős hátránya, hogy a fenti adatokon túl hiányoznak a pontos azonosításhoz szükséges adatok: születési év, anyja neve. Ezek korabeli összeállítóit nem a ma fontos gazdasági, PR, HR és protokolláris szempontok vezérelték, csak a dokumentálás igénye.

4.3. Oktatásfinanszírozás és térségi szervező képessége

A célországba kitelepített központoknak térszervező erejük van. A közgazdász-szociológus PAUL KRUGMAN elméletét segítségül hívva megállapíthatjuk, hogy minden jelentős és gazdaságilag hatékony beruházásnak van térséget szervező képessége. A város és vidéke kölcsönhatásában a város szerepe, hogy önmagát és a hozzá tartozó térség életét megszervezze, és dolgait elrendezze. Közben gazdasági kisugárzása arányában tőkevonzó képességgel is rendelkezik.

- Rendelkezik az ipari koncentráció képességével.
- Az azonos iparágak egymás közelébe települnek.
- Megtelepülnek az adott térségi ipart kiszolgáló szolgáltatások.
- Megszerveződik a városi centrum körüli periféria.

Amerikában ez a város és farm megformálódásaként, és együttműködéseként ismert jelenség. Bizonyos övezetekben a vidék (farm) indít be koncentrációs folyamatokat. Ilyenkor a vidék szüli meg a maga városi centrumát. A nagy centrum-térségekben, mint Detroitban, ahol a járműgyártás által, a kaliforniai Szilícium-völgyben, ahol az elektronikai ipar révén, mint perifériateremtő jut szerephez. „A feldolgozóipari övezeten kívül a városok azért vannak, hogy a farmokat szolgálják, az övezeten belül a farmok vannak azért, hogy a városokat szolgálják.”¹ A vállalkozók felismerhetik, hogy számukra a centrumok mely oldalán a legelőnyösebb megtelepedni. A kialakuló térszerveződésnek dinamikája és topológiája van, geográfiailag fel lehet tární, hogyan, miképpen formálódik, pl. a Kelet-Nyugat irányú vállalkozói (tőke)mozgás. Ha minden feldolgozóipari termelés Keleten koncentrálódik, akkor Nyugat számára az össznépszerűségeen belül mindössze:

$$(1 - \pi) / 2^2$$

A centrum és periféria geometriája feltérképezhető, és megkapjuk, hogy az illető centrum-térség mekkora tőkevonzó képességgel rendelkezik. Innen már könnyű a dolgunk. Azt már település- és gazdaságföldrajzi ismereteink alapján is tudtuk, hogy egy terület megszerveződése együtt jár a centrum- és periféria-funkciók elkülönülésével. Kialakulnak gazdasági, ipari, kulturális, de akár oktatási centrumok is. Ezek elősegítenek modernizációs folyamatokat, és a modernizációval a centrum tovább erősödik. A KRUGMAN által feltárt jelenség erősen kötődik az amerikai gazdasági és társadalmi körülményekhez. Még Európában sem szabad maradéktalanul átvenni. Mégis, azt jól érzékelteti, hogy egy térség gazdasági szerepe megnő, ha ott beindul a centrumképződés. Afrikában sincsen ez másként. Ha oda kitelepítünk egy jelentős, és gazdaságilag megalapozott programot, akkor az ott térségi szervező erejével játszik szerepet. Kisebb város esetén a folyamat könnyebben lejátszódik, nagyobb városban ehhez nagyobb tőkeerőre van szükség.

¹ Paul Krugman: Földrajz és kereskedelem. 27. old. (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.)

² A π utal arra, hogy az adott centrumcsoporthoz viszonyított távolságról és elmozdulásról van szó.

- Vonzó oktatási anyaggal kell megjelenni. A sikernek immanens oktatási-tartalmi vonatkozásairól se feledkezzünk meg.
- Az elemi iskolai, vagy általános középiskolai képzésbe beiskolázott gyerekek szülei nem telepednek meg a városban, de hosszú távon ők is igényelhetik, hogy pl. gyerekeik közelében legyenek.¹
- A kitelepített szakképzési programok esetén is hasonló a helyzet. A térségi szervező erő ebben az esetben már munkahely teremtésével is együtt jár, megerősítve a térség szerepét.

II. RÉSZ

A FILANTRÓP FINANSZÍROZÁSI PROGRAM

5. PROGRAMSZERVEZÉS ÉS PÉNZÜGYI ALAPOK KEZELÉSE

A program célja gyakorlati választ adni arra a kihívásra, hogy Magyarországnak egyaránt meg kell felelnie az uniós tagságával együtt járó filantróp kötelezettségeinek, és nemzeti érdekeinek.

Amennyiben a feladathoz pragmatikusan állunk hozzá, úgy a rendelkezésre álló körülményeket adottnak tekintjük. Azzal nem foglalkozunk, hogy a feladatra elkülönített, rendelkezésre álló keretösszeg érdemi munkára mennyire elégtelenül kevés.² Ez is a kihívás része. Amit ki lehet belőle hozni, azt kihozzuk, az anyagi nehézségekre maximum utalni érdemes.

- Hatékonyságra összpontosítunk.
- Pénzügyi alapokat keresünk.
- Népszerűsítjük a Programot.

A hatékonyságot szolgálja, ha befektetésünket mind területileg, mind tematikáját tekintve pontosan körülhatároljuk. Az ACP országok köre igen nagy, területileg is szerteágazó. Közülük is afrikai országokat azért választottam, mert, egymás mellett vannak, itt található a Föld szegény és legszegényebb országai. Könnyű őket áttekinteni. (L. a mellékletet.) A hatékonyság elvét követve a területet érdemes még tovább szűkíteni egy kisebb támogatási egységre, esetleg országra.³ Tematikus kö-

---

¹ Azért az európai falusi parasztember viszonyát gyerekéhez nem szerencsés egy az egyben összemerni az afrikai pásztoréval. Vallási és etnikai természetű különbségek is jelentősek lehetnek. Mohamedán berberekről tudjuk, hogy gyermekeik nevelését nem adták ki kezükből. A törzsi hitvilág ennek számtalan variációját teremheti. Ilyen kérdésekre is fel kell előre készülni.

² Ezzel ebben a fejezetben már nem célszerű foglalkozni. Már sokszor érveltem amellelt, hogy a filantrópiára elkülönített 4,1 Mrd HUF nagyságrendekkel marad el az uniós tagságunkból adódó minimális kötelezettségünktől. Magyarország számára az ACP (afrikai) országok támogatása befektetésként is megvalósítható, nem feltétlenül pénzkidobás. Közép- és hosszú távon az eredményekkel is lehet számolni.

³ Ennek a térségnek, országnak pontos meghatározására e dolgozat keretében természetesen nem vállalkozhatok. Ez politikai döntést igényel.

rülhatárolás eredményeként, az alternatív támogatásra érdemes területek közül praktikus okok miatt döntünk az oktatásfinanszírozás mellett.

A térségi döntés meghozatalakor nemcsak a támogatásra érdemes térség (mikro-, makrorégió, ország) igényeit vesszük tekintetbe, hanem Magyarország lehetőségeit és érdekeit (!) is. Igen sok tényezőt kell hozzá mérlegelni. Azzal együtt, hogy az oktatásfinanszírozás alacsony kockázattal jár, még itt is lehet számolni minimális kockázattal. Amennyiben az a célunk, hogy minden érdekelt számára eredményes legyen az együttműködés, úgy a legkockázatosabbnak számító térségeket – elsősorban háborús övezeteket – érdemes elkerülni. Így Ruanda, vagy Zimbabwe-Rhodesia kikerül támogatási körünkből.¹

A térségi támogatás egyik fontos terepe lehet, ha segítünk a kihasználható előnyök felkutatásában és kihasználásában. A térséget támogató Magyarország számára sem közömbös, hogy egy olyan országot, vagy országcsoportot támogasson, mely épp e támogatás segítségével javítja helyzetét.

- Amennyiben, mondjuk, a döntéshozók – mint utaltam rá, ez politikai döntést igényel – Etiópiát választják, úgy a makrogazdasági adatok (l. a mellékletet) mellett azt is észre kell venni, hogy itt a Szahel-övezet szinte minden problémája koncentrálódik. A nemzeti jövedelem az egyébként is alacsony mértékről 20 év alatt nagyban csökkent (1981-es 142 USD-ről 2001-re 110 USD-ra), míg az ide menekültek száma nőtt. Ezt látva a befektetők inkább menekülnek. Számunkra, a Program birtokában, mindez kihívást jelent. A menekültekkel foglalkozás megmarad az üggyel foglalkozó szakmai szervezetek feladata. Az ország előnyökkel kecsegtető természeti, történelmi, néprajzi, turisztikai értékei mentén beruházások kezdeményezhetők. Képzésükhöz megfelelően képzett – lehetőleg helyi – szakembergárdára van szükség, szakképzésüket meg lehet kezdeni.
- Amennyiben oktatási centrumban (esetleg centrumokban) gondolkodunk,² úgy egyes képzési feladatokat eleve a térségbe telepítenénk, másrészt kihasználhatjuk a magyarországi főiskolai, egyetemi és felsőfokú szakképzés bázisait. A költséghatékonyságot szolgálja, ha a feladatokat sikerül hatékonyan elkülöníteni.

5.1. ACP (Afrikai) Támogatási Alapok

Az Alapok felállításának természetes célja, hogy a térségi támogatás adott összegét a leghatékonyabban lehessen felhasználni. Gondoskodnak róla, hogy a magyar költségvetésből elkülönített összeg ne pusztán kiadási tétel legyen, hanem a Program filantróp célkitűzéseit szolgálja. Segítenek egyéb pénzforrások felkutatásában, biztosítják a korrekt pénzügyi ügymenetet, lehetővé teszik az alapok átlátható működését. Megfelelnek mind a magyar, mind az uniós törvényi elvárásoknak.

A támogatási alapok kezelője az Oktatási Minisztérium. A Program elsődlegesen oktatási tematikája miatt kerül a tárcához, természetesen szorosan együttműködik

¹ Ezekbe az országokba a konszolidáció idejére legfeljebb humanitárius, esetleg biztonságpolitikai segítséget érdemes juttatni. A Vöröskereszt, az ENSZ, az EBESZ és egyéb szakosított szervezetek humanitárius programjai a továbbiakban is ott vannak. Nemcsak Magyarország, de az Európai Unó is abban érdekelt, hogy a térség sikeres donora legyen. Erre a biztonságos térségekben van nagyobb esély.

² L. a 6. fejezetet.

minden más érintettel.¹ A térségbe irányuló programok pénzügyi összehangolását a két ACP (Afrikai) Nemzeti Támogatási Alap (ACP NETA)² látja el. Egyéb szükséges pénzügyi eszközök megszerzését, kezelését, a privát és vállalkozói szféra (PPP) megnyerését, az eszközök kezelését az ACP (Afrikai) Privát Támogatási Alap (ACP PRITA)³ végzi.

A nélkülözhetetlen állami, pénzügyi egyeztetést a PM Nemzeti Programengedélyező Irodával (NAO Iroda) együttműködve kell végezni. Noha a 2004-ben felállított irodának a feladata küldetéses nyilatkozata szerint csak az, hogy „*az uniós támogatások – PHARE, ISPA, SAPARD, Strukturális Alapok, Kohéziós Alapok, Átmeneti Támogatások – felhasználásával összefüggésben kijelölt feladatokat magas színvonalon, költségtakarékos módon, eredményesen és hatékonyan látssa el*”, viszont ezzel az is feladata, hogy az EU és a Magyar Köztársaság pénzügyi érdekeit és értékrendszerét képviselje.⁴

Az Iroda elsődleges feladatának tekinti, hogy az országot a Közösség pénzügyi alapjainak megszerzésében segítse, pénzügyi érdekeit védje. Mégis, konkrét célként, ennél többet vállal: „*Az Európai Unió és a Magyar Köztársaság pénzügyi érdekeinek maximális védelme a feladatok ellátása során.*”⁵ Így nemcsak a Magyar Köztársaság, de az Európai Unió érdekeit is védi. Az „és” határozottan erre a konjunkciós viszonyra utal.

Az ACP (Afrikai) Támogatási Alapok felállítása összhangban van a Közösség ACP (Afrikai) térségi szerepvállalásával, az OECD támogatási politikájával, a loméi folyamattal, ideértve a 2000. évi Kairói egyezményt is. Az Iroda küldetés-megfogalmazása szerint mindezeket is el kell, hogy vállalja. A támogatási alapokkal való együttműködése mégsem pusztán kötelezettség, a tagsággal együtt járó szükséges rossz, mert Magyarország számára megtérülő befektetés.

5.1.1. ACP (Afrikai) Nemzeti Támogatási Alap (ACP NETA)

Az ACP NETA a nemzeti költségvetésnek a támogatási célokra elkülönített forrásait kezeli (jelenleg: 4,1 Mrd HUF-ot).

- Gondoskodik róla, hogy a számlán mindig megfelelő összeg álljon rendelkezésre.

¹ Az ACP (afrikai) térség támogatásának jellegzetessége, hogy még oktatástámogatásuk esetén is be kell vonni – természetesen a külügyi és pénzügyi mellett – a szociális és egészségügyi tárcákat. Nem az oktatási téma igényli, hanem az adott támogatandó térség. Amennyiben eredményeket kívánunk elérni az oktatás terén, úgy egészségügyi és szociális témákkal is foglalkozni kell. A bonyolultnak látszó helyzetet minden érintett bevonásával lehet hatékonyan kezelni. Az összetett, már nemcsak oktatásügyet érintő, finanszírozási háttér biztosítása lehet nehéz feladat. Ha az ACP (afrikai) térségi támogatási programunkból akarjuk még ezt is biztosítani, akkor nemcsak a jelenlegi 4,1 Mrd HUF, de még az EU-elvárásokban szereplő tízszerese sem elegendő. Be kell vonni a programon kívüli, de a térségünkbe tartó pénzüsszegeket. Ezért kell együttműködni szociális és egészségügyi célú humanitárius és karitatív szervezetekkel, a Vöröskereszt magyarországi szervezeteivel, segélyszervezetekkel, amelyek hazai pénzeszközök felett diszponálnak. A programunk számára jelölt célterület támogatásában vegyenek részt.

² L. az 5.1.1 fejezetben.

³ L. az 5.1.2 fejezetben.

⁴ L. Pénzügyminisztérium Nemzeti Programengedélyező Iroda Küldetés Megfogalmazás, 1.pontja: „Küldetés.” ([http://www.penzugyminiszterium.hu/web/home.nsf/\(menudocs\)](http://www.penzugyminiszterium.hu/web/home.nsf/(menudocs))) Letöltve: 2004. 10. 12.

⁵ L. Pénzügyminisztérium Nemzeti Programengedélyező Iroda, Vezetői célkitűzések, 3.1 pontja.

- Feltárja az ACP (Afrikai) térség támogatásra érdemes, ugyanakkor Magyarország számára is érdekesnek ígérkező lehetőségeit, programjait.
- Természetesen ellát belső ellenőrzési feladatokat is.
- Gondoskodik az Alap pénzügyeinek jogszerű kezeléséről.

A források kezelésével együtt az Alap természetes feladatává válik, hogy elemzéseket készít, melyekben jelzi a döntéshozók felé, hogy a térségi támogatás terén milyen eredményeket, esetleg kudarcokat érünk el. Jelzéseket ad arra vonatkozóan, hogy a rendelkezésre álló keret mire elegendő, mire nem. A mindenkori kormány-nak alárendelt szervként kénytelen a helyzetét is praktikusán kezelni, ideértve azt is, hogy a költségvetésből hozzá juttatott keretösszeget is adottnak tekinti.¹

Az ACP NETA felállítását megkönnyíti az a körülmény, hogy Magyarország OECD tagország, és 2004-től tagja az Európai Uniónak. A külső támogatások feltételrendszerét nem magának kell kidolgoznia, azokat elegendő átvennie. A világ legszegényebb országainak, tehát a hátrányos helyzetűek közül is a legszegényebbek² számára a Világbank támogatási rendszert dolgozott ki, melyet az OECD országok még 1978-ban átvettek. Ez került be a Közösség joganyagába, és 2004-ben (Párizsban) ezt vette át Magyarország, beillesztve a magyar törvénytarba.³

Az általános támogatási elvek tisztázása után az ACP NETA számára is érdemes meghatározni a segélyezés lehetséges forrásait:

- Hivatalos fejlesztéstámogatás (ODA)⁴ keretébe tartozó kölcsönök, a DAC elvei szerint.
- Hivatalos fejlesztéstámogatási adományok, a DAC vezérelvei szerint.
- Egyéb hivatalos pénzforrások, adományok, kölcsönök, de exporthiteleket nem tartalmaznak.
- Egyesülések támogatása, pl. vegyes szervezetek, az adományozó, kölcsönadó, vagy hitelfelvevő ellenőrzése alatt.
- Olyan exporthitel, amelyet közvetlen hitelfinanszírozás, refinanszírozás, kamatláb-támogatás, garancia, vagy biztosítás révén hivatalosan támogatnak.
- Egyéb pénzalapokhoz közel álló előleg.
- Kapcsolt finanszírozás, közös finanszírozás, vegyes finanszírozás, párhuzamos finanszírozás, integrált finanszírozás.⁵

Az ACP NETA számára is fontos, hogy rögzítse az ACP, LDC országok körét, meghatározva, hogy a GNI/fő érték arányában milyen küszöbértékek esetén nyújt Magyarország térségi támogatást.⁶ Az esetleges későbbi viták elkerülése érdekében a támogatási kritériumokat és feltételeket az ACP NETA alapidokumentumai közé érdemes felvenni.

¹ Az összegek kibővítésével az ACP PRITA foglalkozik. (L. az 5.1.2 fejezetet.)

² LDC (Least Developed Country) országok, területi megnevezésük szerint az ACP országokat illeti.

³ "Megállapodás a hivatalosan támogatott exporthitelekről." L. <http://www.kum.hu>.

⁴ Official Development Assistance (ODA)

⁵ Megállapodás a hivatalosan támogatott exporthitelekről. Párizs, 2004 (<http://www.kulugyminiszterium.hu/kulugyminiszterium/hu/mini...>) (Letöltve: 2004. 10. 18.)

⁶ A Világbank, OECD, EU meghatározása és a párizsi megállapodás szelleme szerint érdemes eljárni. L. Megállapodás a hivatalosan támogatott exporthitelekről. Párizs, 2004.

- Az ACP NETA elfogadja, hogy a Világbank által évente közzétett támogatotti kör listáját, tudomásul véve, hogy azt a GNI aktuális adatai szerint hitelesen állítanak össze.
- Amennyiben a lista elkészítéséhez szükséges adatok nem állnak rendelkezésre, úgy a Világbank kellő körültekintéssel becsült adatokat is igénybe vesz.¹ Az adatokat az ACP NETA hiteles adatokként fogadja el.

Az ACP NETA a magyar nemzeti érdekek mentén fenntartja magának a jogot, – fenntartja, mert fenntarthatja, tehát érdemes ezt tennie – hogy a Világbank/OECD-DAC kritériumok alapján kieső támogatottjával a későbbiekben is fenntartsa a már elkezdett és kölcsönösen eredményes kapcsolatait. Természetesen ennek az a követelménye, hogy az EU elvárásainak megfelelően, a kieső helyébe más támogatott országot kell bevonni.

Az ACP NETA működésének csak néhány keretfeltételéről volt eddig csak szó. A Világbank–OECD–EU elvárásokhoz kapcsolódó egyéb feltételeket is lehet igény szerint a dokumentumok közé csatolni. Ennek szükségességét az Alap napi gyakorlata dönti el.

5.1.2. ACP (Afrikai) Privát Támogatási Alap (ACP PRITA)

Az ACP PRITA az ACP NETA-hoz képest lazább pénzügyi szervezet, mely sokkal szélesebb kört foglal magába. Összefogja mindazokat a gazdasági szereplőket, amelyek hajlandók az adott ACP térség (ország) támogatásában szerepet vállalni, ide értve a privát – nem állami – szereplőket, a for- és non-profit szféra érintettjeit is.

Az ACP PRITA szabályzata már nem olyan szigorú, mint a NETA. Csak lazán kötődik a Világbank–OECD–EU előírásaihoz, mégpedig annyiban, hogy elfogadja a támogatandó térségi kört és a felsorolt országokat, melyeket a Világbank és az EU kijelöl. Az ACP PRITA tagjaira még profitorientált szemléletük esetén is jellemző bizonyos filantrópia. Egy erősen lerobbant térség számára befektetőkre akkor is nagy szükség van, ha profitérdekelt elvárásokkal érkeznek. A térségtámogató program háttérében szerepet kaphat profitérdekelt vállalkozás is.

Az ACP PRITA – amennyire csak lehetséges – PPP kört szervez. Nyereség reményében privát vállalkozói kört győz meg arról, hogy a támogatott térségben van üzleti lehetőség.² Felkutatja azokat a gazdasági szereplőket, amelyek ehhez kellően rugalmasak és tőkeerővel rendelkeznek.

5.2. ACP (Afrikai) Tájékoztató Iroda Kht.

A Tájékoztató Iroda feladata, hogy a maga kommunikációs eszközeinek segítségével támogassa az Alapok (ACP NEFE, ACP PRITA) munkáját.

Le kell győznie az ACP térséggel szemben kialakult előítéleteket – melyek elsősorban a térség ismeretének hiányából, tájékozatlanságból fakadnak –, illetve a közönyt, reményvesztettséget. A közöny feloldása mindkét alap munkáját megkönnyíti.

---

¹ L. <http://www.oecd.org/ech/xcred>

² PPP programok beindítására akár már ma (2005-ben) is van lehetőség. A magánszféra az állami szerepvállalás kíséretében (ACP NETA mellett) egyfajta garanciát lát. Befektetési kockázatát alacsonyabbnak itéli. Ne feledjük: a NEFE program is tervezi igénybe venni a PPP kínáلتa lehetőségeket. L. A Magyar Nemzeti Fejlesztési Együttműködési (NEFE) Politika. (<http://www.kum.hu>) Letöltve: 2004. 05. 18.

nyíti. Ha a közvélemény tudatára ébred annak, hogy a támogatandó térségben milyen gondok vannak, ezt a médián keresztül,¹ személyes sorsok bemutatásával látja, ha tudatára ébred, hogy lehet érdemi segítséget nyújtani, akkor a két Alap tevékenysége is hitelesebbé válik szemében. Az Iroda feladata, hogy a közvélemény előtt elérje, hogy a térségi támogatást ne tekintsék kidobott pénznek.² Az ACP PRITA is könnyebben talál támogatókra, ha a támogatandó térség érdekessé válik.

Az Iroda a két- és többoldalú kereskedelmi, gazdasági, oktatási-szakmai kapcsolatok szervezése mellett a felmerülő egyéb ügyeket is kezelni kénytelen. Kulturális és idegenforgalmi információkat is kezel. Legfontosabb feladata kommunikációs természetű, mert hitelesíti Magyarország térségi szerepvállalását, oktatásfinanszírozó programját, rajta keresztül az EU térségi jelenlétét.

- Az Iroda önfinszírozó. (Lehetővé kell tenni számára, hogy hamarosan képes legyen önmagát fenntartani.) Alap- és járulékos tevékenysége lehetővé teszi, hogy saját bevételei legyenek, hogy kht. formában működjön.
- Egyrészt népszerűsíti az ACP NETA és ACP PRITA tevékenységét, másrészt információival segíti azok munkáját.
- Ötleteivel és ismereteinek mozgósításával segíti a térségben megjelenni szándékozó vállalkozókat.
- Szakmai (oktatási) és egyéb gazdasági, üzleti kapcsolatainak hatékony működtetése érdekében egyenlő távolságot tart üzleti partnereitől.³

Az Iroda filozófiája a következő: mindent meg kell tenni, hogy az ACP (Afrikai) térség érdekes és izgalmas térséggé váljon, mert ez serkentőleg hat, növelve a Program és a térségi befektetéseket.

Az Iroda tevékenységének területe megegyezik a támogatásba bevont ACP (Afrikai) térséggel.

Az ACP országok köre több földrészre kiterjed. Tudomásul vesszük, hogy szűkíteni kell a kört. Ha csak az „A”-t (Afrikát) választjuk, ott is a támogatható legszegényebb országokat, területet, ezzel is óriási feladatot vállalunk. Még további szűkítésre van szükség, akár azt is vállalva, hogy a végén esetleg csak egyetlen országot választunk. Ezt a támogatási programot viszont tesszük.

(Csak a példa kedvéért emelem ki lehetséges támogatottként Etiópiát. Ebben az esetben az Iroda neve is követi a változást, Etiópiai Tájékoztató Irodaként működhet. Segítségre érdemes térségről van szó. A GNP szintje az utóbbi évtizedekben – miként az afrikai éhségzóna többi országában – állandóan csökken. [2001-ben a GNP/fő: 110 USD⁴.] Erről a szintről külső segítség nélkül teljesen reménytelen kijutni.)

¹ A média által naponta bemutatott afrikai szörnyűségek, éhínségek, háborús kegyetlenkedések, hutu–tuszi ellentét sok százezer halottal, a nézőből azt az öngazoló mechanizmust váltja ki, hogy „Túl messze van.” Egy európai, vagy magyar ember nem érzi, hogy képes tényleges segítséget adni. A média csak Mk szenvedéséről szól, nem teszi személyessé híreit. Marad a közöny és az üzleti érdektelenség.

² A térségi támogatásra jelenleg elkülönített 4,1 Mrd HUF igen csekély összeg. (A magyar GDP kb. 0,02%-a.) Mértéke azt fejezi ki, hogy a közvélemény közömbös az ACP-térség sorsával szemben, ezek után a Kormány sem mer jelentősebb összeget vállalni. Hathatós támogatásával legfeljebb a szomszédsági politikáját segíti, a közvéleménnyel összhangban.

³ Nem lenne vállalható, sem etikailag, de racionális megfontolások alapján sem, hogy a mondjuk egymásnak ellenérdekelt térségi befektetők közül az egyik felet is előnyben részesítse.

⁴ Ez az érték 1981-ben 142 USD, 1992-ben 120 USD volt.

A térségi támogatásra ajánlott szakterület az oktatás. Ez az Iroda kezét nem köti meg. Oktatási kérdésekkel közvetlenül összefüggő ügyek mellett tovább foglalkozik a térséget népszerűsítő programok szervezésével. Az oktatásüggyel összefüggő kapcsolatok szervezését széles terepen folytatja. Napi kapcsolatokat alakít ki a külügyi, oktatásügyi, kulturális tárcák, a Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Ösztöndíj Bizottság (Professzorok Háza) között

Az Iroda, amennyiben sikeresen végzi munkáját, hamarosan a térség legfontosabb tényezőjévé nőheti ki magát.

6. AZ ACP (AFRIKAI) TÉRSÉG OKTATÁSFINANSZÍROZÁSA

A támogatásra érdemes többi terület közül azért támogatjuk az oktatást, mert a rendelkezésre álló kis összeget, 4,1 Mrd HUF-ot, csak így lehet hatékonyan elkölteni.

A pénz még egy iskola felépítésére és működtetésére is kevés. Ha Magyarországra hozunk tanulni vágyó fiatalokat, erre futja az összegből, de országunk számára is előnyös térségi szerepvállalására már nem elég. Csak olyan programba érdemes belekezdeni, ami kölcsönös előnnyel kecsegtet. Ilyenek a közép- és felsőfokú szakképzési programok, ilyenek a kereskedelmi és gazdasági tematikájú képzések, és ilyenek a már végzetek „utógondozásának” programjai. Amíg a feladatokra fordítható keretösszeg ennyire alacsony, addig csak a magyarországi hagyományos oktatásra érdemes összpontosítani. (A szakképzés területének – gazdaság, kereskedelem, ipar, egészségügy, mezőgazdaság – eldöntése igények szerint, kétoldalú megállapodásokon alakítható.)

A keretösszeget többféleképpen lehet hatékonyan felhasználni.

- A keretösszeget az ACP NETA kezeli, de a PPP bevonásával az ACP PRITA képes kiegészíteni.
- Arra is gondolnunk kell, hogy nem egyszeri kiadásról van szó, az összeget évekre előre is lehet tervezni, ráadásul növekvő összeggel, hisz a jelenlegi mértéke az OECD és az EU elvárásait erősen alulmúlja.
- Az ACP NETA képviselőinek módjukban áll érvelni a Kormány, az Országgyűlés, esetleg a közvélemény felé, az alapösszeg növelésének szükségessége mellett.

A beruházás (esetleg beruházások) költségeit kiszámítva megkapjuk annak szükséges mértékét. Ezt kell összevetni a rendelkezésre álló kerettel. A beruházás megvalósításához tudnunk kell, hogy – oktatási szakmai, tehát tartalmi szempontokat figyelembe véve – mekkora a minimális ráfordítási igény (I). A megfelelő feltételeket ehhez meg kell teremteni. Az investíció éves mértékét az ACP NETA és ACP PRITA együttesével számíthatjuk ki. Ha ez sem elegendő a beruházás megkezdéséhez, működtetéséhez, úgy a beruházást akár több éven keresztül is kénytelenek vagyunk elhúzni.

Rendelkezésünkre álló javak/év: ..... $I_{NETA} + I_{PRITA}$
(I = investíció /év¹)

Rendelkezésünkre álló javak a beruházás folyamán: ..... $(I_{NETA} + I_{PRITA}) \times \text{év}$

Jelenleg – 2004-ben – csak az I_{NETA} = 4,1 Mrd HUF. keretösszeget ismerjük, konkrét beruházási program nélkül. Amíg ez nem áll rendelkezésünkre, addig privát befektetőkre (PPP) sem számíthatunk. Amint 2005-re, esetleg később, rendelkezé-

¹ Az I = investíció helyett ha kell, használhatjuk a P = produktum kifejezést is.

sünkre áll, a Programot érdemes elindítani. Már most érdemes hozzá számolni az I_{NETA} értéke megemelését arra a minimális szintre, amit az Unió elvár. (GNI-ben számolva: a GNI 0,33%-át. A 4,1 Mrd HUF-tal számolva, jelenleg a GNI 0,027%.) Előbb-utóbb teljesíteni kell a még így is kedvező közösségi normát.¹

A rendelkezésre álló összeget tovább lehet növelni megfelelő hitelfelvételekkel. Meg lehetünk róla győződve, hogy a hitel megtérül, ezért érdemes belevágni. Beruházás-fejlesztésre az ACP (Afrikai) célszágunkkal közösen felvett hitel különösen kedvező lehet, ha a luxemburgi székhelyű Európai Beruházási Banknál (EBB) kezdeményezünk kedvezményes hitelfelvételt. Finanszírozott térségünk támogatása összhangban van az OECD országok Fejlesztésre Ösztönző Bizottsága (DAC) elvárásaival, miszerint azt különleges hitelbírálati eljárásban kell részesíteni. A hitelezési tranzakció minimum 25% adományt kell, hogy tartalmazzon. Egy ilyen hitel azt is lehetővé teszi, hogy a célszágba, térségbe is kitelepüljön az oktatásfinanszírozást vállaló filantróp finanszírozó programunk.

További segítséget jelent, ha igénybe vesszük az Európai Képzési Alapítvány (ETF)² támogatási lehetőségét. Az ETF azzal a céllal jött létre, hogy a Közösségen belüli szakoktatást és reformfolyamatait, valamint a külső (harmadik) országokkal kialakuló oktatási együttműködések támogatása. Az ACP (Afrikai) térségi támogatásban a célterületen kialakítandó oktatási rendszer, programok és európai együttműködés finanszírozása érdekében érdemes rá számítani.

A rendelkezésünkre álló javak a beruházás folyamán, a közösségi támogatással megnövelt mértékben:

$$([I_{NETA} + I_{PRITA}] \times \text{év}) + I_{EBB/4}$$

ahol:

$I_{EBB/4}$ = az EBB hitelfinanszírozásában, az OECD DAC finanszírozás alapján benne lévő, vissza nem térítendő 25%-os támogatási érték.

A rendelkezésre álló javak a beruházás működtetésekor:

$$([I_{NETA} + I_{PRITA}] \times \text{év}) + I_{ETF}$$

ahol:

I_{ETF} = az Európai Képzési Alapítvány várható hozzájárulása a Programhoz.

6.1. ACP (Afrikai) Oktatási Centrum Program

A támogatási keret hatékony felhasználását szolgálja, ha mindent megteszünk szétaprózódása ellen. Ezért választottuk ki több támogatásra érdemes terület közül az oktatást. Ezért koncentrálnunk az ACP térségen belül Afrikára, és választjuk ki konkrétan azt a régiót, országot, ahová a kihelyezésre szánt tőkénket koncentrálnunk.

Az Oktatási Centrum Program természetesen kezdetben egyetlen oktatáscentrumra koncentrálni. (Amennyiben beváltja a reményeket, akkor lehet továbblépni, esetleg oktatási centrumok hálózatát kialakítva a térségben.) A térségbe kihelyezett tőke a rendelkezésünkre álló keretnek ($I_{NETA} + I_{PRITA}$) egy előre meghatározott része, másik része az, amit itthon tartunk a magyarországi programban, kell felhasználni.

¹ A tényleges elvárás az lenne, hogy az EU-tagországok GNI átlagában 0,39%-ot fordítsunk az ACP térség finanszírozására. (Erről részletesebben szoltam az 1.3 és 2. fejezetekben. A számokat külön is értelmezi a NEFE Politika.)

² European Training Foundation. (ETF)

A kiépítendő oktatási centrum feladata a térségben igen összetett.

- Elemi szintű képzésközpontként olyan oktatási feladatot is ellát, amire az adott térségben nem fektetnek súlyt. Ide értve óvodai (óvodapedagógiai képzés), iskola-előkészítő, legkülönbözőbb felzárkóztató programokat is.
- Logikusan az elemi szinthez tartoznak, de finanszírozási szempontból az OECD és az ENSZ is így kezeli a középfokú iskolarendszerhez kötődő és azon kívüli szakképzési programokat.
- A szakmai képzési központi szerep referenciaprogramok kialakítását is jelenti. (Munkakultúra népszerűsítése és terjesztése, mindig összhangban az adott térség lehetőségeivel, hagyományaival.)
- Kihelyezésre szánt felsőfokú programok képzési központja.

A magyarországi ACP (Afrikai) képzési központ a hazai programokat koordinálja.

- Felsőfokú előkészítő programok. (Ez a legtöbb tekintetben azonos azzal, amit a többi Magyarországon működő előkészítő végez. Specifikuma, hogy ez célirányosan az adott ACP [Afrikai] térség hallgatóira hangolt előkészítés.)
- Felsőfokú tanfolyamok és képzési programok.
- Magyarországi és európai uniós látogató programok.
- Magyarországi egyetemi, főiskolai képzések szervezésében való közreműködés,¹ speciálisan a támogatott régióknak, országnak szóló programok szervezése.

Bebizonyosodott, hogy térségi centrumok kialakítása az adott térség fejlődését képes serkenteni, sőt távolabbiak számára ösztönzőleg hat. Ezzel a befektetéssel a térség intenzívebb fejlődésre képes, mintha egymástól elszigetelten tevékenykedő programok kapnák a támogatást. PAUL KRUGMAN szemléletesen mutatta be (l. a 4.3. fejezetben), hogy térségi befektetések hatására a fejlődés spontán is elindul, megnövelve a térség értékét további befektetések számára. Gazdasági érdekeltségüknek megfelelően a további befektetők a már működő térségekbe vándorolnak.² KRUGMAN az elméletét ugyan az amerikai centrumképződési folyamatokkal igazolja, de a szegény, sőt a legszegényebb térségben ez ugyanúgy igaz, abban az esetben, ha a térség fejlesztését megindító befektetés sikeres. (Sikerességet nemcsak non-, de for-profit alapon is értve!)

- A térségi fejlesztés megkezdésekor el kell fogadni a tényt, a mi ACP (Afrikai) térségünk még nem népszerű a befektetők számára. Említett spontán folyamatok beindulásra csak később számíthatunk.
- A kihelyezett tőke nem spontán módon jelenik meg, azt gazdasági eszközökkel, vagy gazdaságon kívüli eszközökkel kell ösztönözni. Pl. EU integrációs kötelezettségre, vagy a támogatások (szponzoráció, mecenatúra, ajándékozás) gazdasági és PR szempontjaira hivatkozva.
- Térségünkben számolni lehet mások humanitárius jelenlétével is. (Vöröskereszt, UNESCO, karitatív szervezetek.)

Centrumunk működését csak mesterségesen lehet beindítani. Amire számíthatunk, hogy vonzereje – eredményes munkánk esetén – növekedni fog. KRUGMAN képlete szerint

$$(1 - \pi) / 2$$

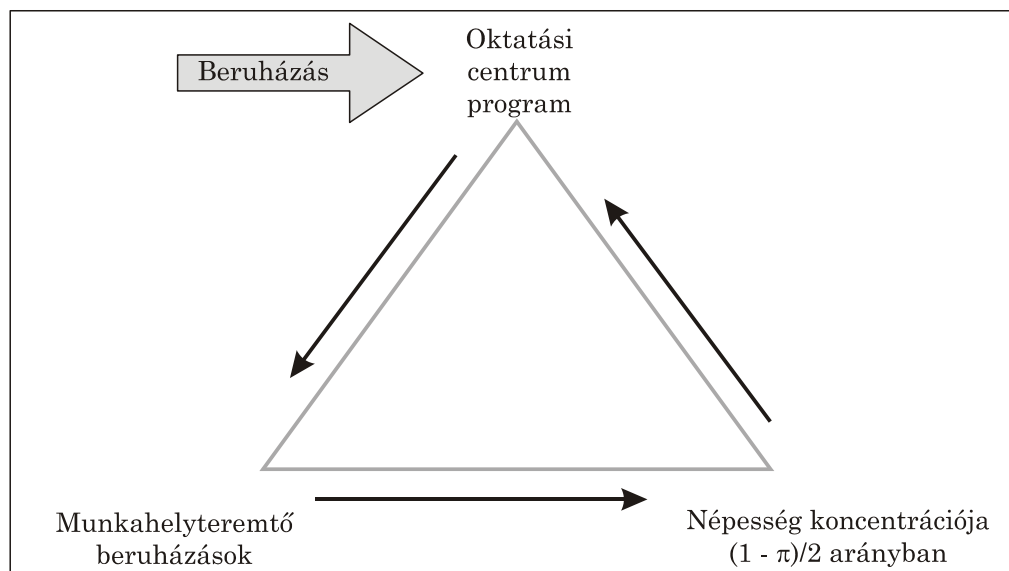
¹ Az ezirányú szervezési feladat természetesen továbbra is a Professzorok Házában összpontosul.

² P. Krugman i. m.

a remélhető profit reményében a befektetések koncentrálnak.

Az ACP (Afrikai) országok sajátossága, hogy míg a fejlett gazdaságú ipari országokban az adott térség tőkevonzó, vagy -taszító képességgel rendelkezik, az ott élők spontán döntenek sorsukról, hogy helyben maradjanak, vagy alternatív területre költözzenek,¹ itt a kényszer diktál. A lehetőségeket itt a támogató ország teremti meg, az érintetteknek igazi beleszólásuk nincsen a folyamatokba. Az éhínség zónára ez még durvábban igaz. KRUGMAN képlete ott érdekes módon működik. Nem spontán befektetők koncentrációja zajlik, hanem a humanitárius segélyszervezetek száma nő, ezzel nagy távolságokból is vonzva a nyomorgók tömegét, ami újabb segélyakciókat koncentrál a területre. A gazdasági célú befektetők, ill. potenciális támogatók elköltöznek.

Az Oktatási Centrum Program révén a térségi vonzerő nő.

2. ábra

Az oktatástámogatás ciklusképző hatása

Az oktatástámogatással foglalkozó Filantróp Finanszírozási Programunk, ezen belül, az Oktatási Centrum Program abban a szerencsés helyzetben van, hogy nem ijed meg az óriási embertömegtől, mert az ő oktatásuk segítését vállalja. Minél többen vannak, annál valószínűbb, hogy eredményesen tanítható gyerekeket, fiatalokat talál. Ipari és gazdasági beruházók, a már képzett munkaerő foglalkoztatására, szívesebben jönnek vissza. A népesség most már nemcsak az éhségzónába települt segélyszervezetek miatt, de az oktatás és a munkalehetőség miatt is nő.

A Filantróp Finanszírozási Program a magyarországi és célterületre kihelyezett programjaival az oktatás szinte minden területét képes érinteni. Elemi, sőt iskola-

¹ P. Krugman i. m. 32. old.

előkészítő szinttől, a felsőfokú szakképzésig, és főiskolai, egyetemi, doktori szintekig. A kihelyezett programok közül nyilván a szakképzés a legintenzívebb, míg az óvodai, iskola-előkészítő és felzárkózást segítő képzésnek az a szerepe, hogy a Centrum minél egységesebb oktatásszerkezetet képviseljen.

Mentális nehézségekkel is számolni kell. Tudomásul kell venni, hogy a kiválasztott területen, még ha van is oktatási infrastruktúra, az európai értelemben nem mutat egységes szerkezetet. Csak kevesen érzik szükségét annak, hogy teljes körű oktatásban vegyenek részt, vagy, hogy fiukat óvodába, iskola-előkészítőbe adják. A Program minden rászoruló számára nyitott, de csak azoknak ajánlja fel a lehetőséget, akik igénylik. Amennyiben a felnőtt szakképzés beindul a szülők gyerekeinek foglalkoztatásáról és oktatásáról is a Centrum gondoskodik (természetesen igény esetén).

Az ACP (Afrikai) országok nagy részében értékelhetetlenül alacsony az óvodai oktatásra fordított nemzeti ráfordítás.¹ Európában és Magyarországon az óvodák nem pusztán gyermekmegőrzők, feladatuk összetett: közösségformálás, és a 6 éveseknél iskola-előkészítés. Európai programmal megjelenni az ACP (Afrikai) térségben bizonytalannak érzem, de iskola-előkészítő funkciót így is vállalni érdemes. (Az adaptálás pedagógiai, szakmai feladat.)

Az elemi szintű oktatásnak is – az elemi alsó és alsó-középfokon (7-10; 11-14 éveseknél) egyaránt – figyelembe kell vennie az ACP (Afrikai) térségben élők mentalitását. Szakképzési elemeknek már itt be kell kerülniük az elemi oktatásba, annak ellenére, hogy a szakképzés nevesítve csak a felső-középfokú oktatásban (15-16; 15-18 éveseknél) jelenik meg. A gyerekek szüleivel – mindenekelőtt a Centrum beindulásakor – el kell fogadtatni, hogy az iskolában töltött idő hasznos mindannyiuk számára, hogy munka- és megélhetési esélyt teremtsen.

A kihelyezett oktatási program tartalmi eleme több olyan bizonytalan körülményt tartalmaz, ami miatt a Centrum működésének működési költségeit előzetesen nem tudjuk kiszámolni!

Időközben a Filantróp Finanszírozási Program Magyarországon is megkezdte tevékenységét. Részben a kihelyezett Oktatási Centrum Program folytatását kell benne látni, részben egy tőle független (!) programot. Magyarországon is kiépül az ACP (Afrikai) térségünk, országunk ügyeit kezelni képes központ, ahová elsőként megérkeznek a hallgatók. Már itt is jelentős mennyiségű ismeretet képesek elsajátítani, hosszabb-rövidebb felsőfokú szaktanfolyamok keretében, mindannyiuknak bemutatkozik Magyarország és az Európai Unió. Innen kerülnek tovább, igény szerint más főiskolai, egyetemi, doktori képzésre, ill. látogató programokra.

A magyarországi központ maga is felsőoktatási intézmény. A térségből érkezőknek nyújtandó oktatás, képzés mellett elsősorban szervező feladatokat lát el:

- Fogadja a hazánkba érkező hallgatókat.
- Szervezi a magyarországi programjait.

---

¹ Az OECD 2004-ben közzétett jelentése szerint az óvodai oktatásra (ide a 3 éven felettieket értve) az intézményi kiadások OECD átlaga 4731 USD. (Magyarország esetén ez 2511 USD, a legalacsonyabb támogatást az OECD országok közül Mexikó biztosítja: 1385 USD-ral, míg a legmagasabb összeget, 13 170 USD-t Norvégia adja. India csak 56 USD, Zimbabwe-Rodézia 7 USD-t költ, a többi afrikai ország értékelhetetlenül alacsony mértékben. (L. Education at a Glance, B fejezet. OECD. 2003.)

- Szorosan együttműködik az érdekelt szaktárcákkal, a hallgatók képzését vállaló intézményekkel.
- A főiskolai, egyetemi, doktori tanulmányok időszakában szorosan együttműködik a Magyar Ösztöndíj Bizottsággal – a budapesti Professzorok Házával.¹
- A látogató programok bázisintézménye, akár az EU, akár Magyarország látogatásáról legyen szó.

6.2. Felsőfokú filantróp finanszírozás

A magyarországi képzési központ helyéül olyan intézményt – főiskolát, egyetemet – érdemes kijelölni, melynek van gyakorlata nemzetközi programok szervezésében, felsőfokú szakképzésben, és rálátása mind a magyar, mind a közösségi gazdasági kérdésekre. Annak ellenére, hogy ma már az Európai Unióhoz csatlakozva minden felsőoktatási intézményben megjelent a közösségi tematikájú képzés, szakmai szempontból a követelményeknek csak kevesen felelnek meg. Budapesten, Szolnokon, Szombathelyen.

6.2.1. A felsőfokú szakképzésről, szakmai programokról

A szakmai képzések már a támogatott térségbe kihelyezve megkezdődtek. Magyarországra azok a programok kerülnek, melyeket nem lehet a helyszínen lebonyolítani. Ezek a felsőfokú tanulmányok és szakmai tanfolyamok. A megszerzett tudás színvonaláról az adott képzési hely gondoskodik, a minőséget ők garantálják.

A képzések célja nemcsak egy adott szakma, szakmai ismeret elsajátítását szorgalmazza, de célja a Magyarországhoz fűződő kapcsolatok erősítése is. Amennyiben ez időben lehetséges és finanszírozása vállalható, úgy még tanfolyami hallgatóknak is szerveznek elemi szintű magyar nyelvi és kulturális oktatást. Fontos, hogy jól érezzék magukat nálunk! Tudvalevő, hogy hazatérve vezetői feladatokkal látják el őket, ezért hasznos a kapcsolatok kiépítése és megerősítése.

6.2.2. Előkészítő és felzárkóztató programok

A főiskolai, egyetemi, doktori tanulmányok nyelvi és szakmai előkészítését, valamint a felzárkóztatást szolgálja a program.

Míndez nem előzmények nélküli tevékenység. Magyarország ösztöndíjas hallgatókat 1948 óta fogad,² nyelvi és szakmai előkészítésükre hozták létre – amennyiben kellett, felzárkóztató programokkal – a Nemzetközi Előkészítő Intézetet, és a rendszerváltás után a College Internationale Budapestet.³ A szükséges szervezőmunkát annak idején az oktatási tárca (MKM) erre szakosodott főosztálya végezte. Jelenleg a Magyar Ösztöndíj Bizottság, Professzorok Háza, Budapest végzi.

Az ACP (Afrikai) térség oktatásfinanszírozása keretében is együtt kell működni a Magyar Ösztöndíj Bizottság, Professzorok Háza, Budapest tapasztalt munkatársaival. Speciális helyzet, hogy az előkészítő tananyagába be kell építeni a Magyarország és az EU intézményeit és kultúráját bemutató ismereteket. Az előkészítő és

¹ Szükséges a feladatmegosztás a két szervezet között.

² Az ösztöndíjasok fogadásának körülményeiről és történetéről részletesebben volt szó a 4.2 fejezetben.

³ Ide elsősorban orvosi és természettudományos képzések előkészítésére érkeznek, elsősorban nyugat-európai fiatalok.

felzárkóztató programok egyébként mindenben a már bevált tematika szerint haladnak.

6.2.3. Főiskolai, egyetemi, doktori programok

A képzések színtere az igénynek megfelelő főiskola, egyetem, – természetesen ez lehet az ACP képzési központban is, ha az igény erre irányul. A képzés szakmai tartalmát kizárólag az adott felsőoktatási intézmény határozza meg. Az ACP képzési központ csak a maga speciális programjaival kínálja meg a hallgatót. Gondoskodik róla, hogy kiépíthesse szakmája szerinti kapcsolatait, felsőbbéves korában találkozhat az ipari, gazdasági élet fontos szereplőivel. A képzési időszak alatt rövid ideig bekapcsolódhat az EU valamelyik látogató programjába.

- Azokat a magyar személyeket, akikkel találkozik, előzetesen fel kell világosítani, hogy a fiataalt, ha hazatér, otthon hamarosan vezető pozíció várja. Komolyan kell venni.
- Az EU látogató programokban való részvételért bizonyosan hálás lesz, hisz Közép- és Nyugat-Európa többi egyetemén ilyen lehetőségekkel nem találkozik.

A magyarországi képzési központ programja révén jelentősen drágul a hallgató képzésének a költsége.¹ A legkevesebb 6000 USD/év oktatási költségen felül kell előteremteni a plusz programok árát. A Filantróp Finanszírozási Program jelenlegi alulfinanszírozása mellett ezeket a képzésbe csak erősen korlátozott formában lehet beemelni.

$$I_{\text{NETA}} / \text{hallgató éves költsége} = \text{minimum 6000 USD}$$

A hallgatói ráfordítás növelésére – az állami kötelezettségvállalás változatlanul maradása esetén – szükséges meggyőzni a magánbefektetőket (PPP). A programok beindulásának szakaszában ez szinte lehetetlen vállalkozás, mert ekkor még nem lehet teljesen garantálni befektetések biztonságát. Később a sikerek magukért beszélnek.

6.2.4. Hallgatók későbbi sorsának figyelemmel kísérése

Magyarországon 1948 és 2004 között eddig 10 299 külföldi ösztöndíjas hallgató tanult, mégis alig rendelkezünk ismerettel arról, hogy időközben mit értek el az életben, merre dolgoznak, jelenleg mi lehet velük. A végzett hallgatók nyomom követése hiányzik. Ez látszólag nem baj, mert sem az ipar, sem a kereskedelem és gazdaság nem igényli a velük való kapcsolatszerzést. Csak azok tudják, hogy ez milyen probléma, akik már találkoztak külföldön itt végzett hallgatókkal, és megtapasztalhatták segítségüket.

Az ACP (Afrikai) térség oktatásfinanszírozása igényli, hogy mindenkit számításba kell venni, akik itt tanultak, vagy tanulnak. Ebbe az irányba kell fejleszteni a jelenlegi nyilvántartási rendszert, érdemes lenne módosítani az A, B, C típusú báziszempontú csoportosítást!² Ma ezen adatok birtokában senkit nem tudunk használható módon beazonosítani. Csak túlzott bonyodalmak árán – külügyi segítséggel, vagy nyomozók által – találunk az illetőre.

¹ A 4.2. fejezetben bemutattam, hogy 2004-es árakon számolva, a főiskolai, egyetemi tanulmányokra vetítve, 5-9 évet tölt tanulással, és ez 30 000-72 000 USD összeget igényel személyenként. Stricker Judit által a rendelkezésemre bocsátott adatokkal számolva.

² L. még a 4.2. fejezetet.

Az új követelményekhez igazodva a nyilvántartás új rendszerét kell megteremteni! (Ez már túlmutat az ACP országok és hallgatóik ügyein.) Az ipar és gazdasági élet szereplőit meg kell tanítani használni a nyilvántartást, meggyőzve őket róla, hogy ez számukra hasznos! Meg kell teremteni a hallgatók nyomon követésének a lehetőségeit.

- A tanulmányaikat befejező hallgatók igénylik a további kapcsolattartást.¹ Ezt kell feltételeznünk abban az esetben, ha a tanulmányaikkal elégedettek, az eltöltött időt hasznosnak tekintették, ha számukra szervezett – tervezett – ipari, kereskedelmi, kulturális kapcsolatépítési programokkal élni kívánnak.
- Az külön érték a számunkra, hogy a haza távozó szakemberek a magyar nyelv és kultúra ismeretével távoznak. Otthon a kétoldalú kapcsolatok propagálóiá válnak.
- Az eltávozó hallgatók nyomon követése jelentős beruházásokat nem igényel. A Magyarországi ACP (Afrikai) Képzési Központ odafigyelését és további szervező munkáját feltételezi. Meghatározott időszakonként (évente, két-három évente) valami apró, mégis hasznos ajándékkal lepje meg, pl. szakmai kiadvánnyal, periodikával.
- Ha sikerül szakmai fejlődésüket pontosan követni, akkor az arra érdemeseket szakmai továbbképzésre, és/vagy látogató programokra lehet hívni.

A nyomon követést a Magyarországi Képzési Központ végzi, együttműködve érdekelt szervezetekkel.² Fedezetet az ACP (Afrikai) Támogatási Alapok biztosítják, lehetőség szerint bevonva a meghívást kezdeményező szakmai szervezetek forrásait is. További segítségre lehet számítani, elsősorban az információk begyűjtése vonatkozásában az ACP (Afrikai) Tájékoztató Iroda Kht. munkatársaitól.

6.2.5. Posztgraduális tanfolyamok

Az exhallgatók eredményes nyomon követése esetén be lehet őket vonni a legkülönbözőbb posztgraduális programokba, ideértve a már említett doktori³ és másoddiplomás képzést is.

Posztgraduális programok finanszírozása kicsit egyszerűbb ügy. Amennyiben a for profit szféra rendezvényéről van szó, úgy a szervezőket könnyen meg lehet győzni az ACP finanszírozás számukra is kedvező lehetőségeiről. PR- és reklámértékkel is bír az ilyen támogatás. Amennyiben ők is hitelből szervezik rendezvényüket, úgy az ACP tematika támogatása a hitelük kedvezőbb besorolását is eredményezheti.⁴ Számukra nyilvánvaló előnyt jelent – megfelelő könyvelési művelettel – ha az ACP (Afrikai) PRITA támogatójaként könyvelik el az ide irányuló költségeket.

A posztgraduális programok azt is jelentik, hogy a vállalkozói szféra viszonylag szabadon válogathat a hazánkban végzett, sőt bizonyos EU integrációs tapasztalatokkal is rendelkező szakemberek közül.

- Ismeri a magyarországi viszonyokat, legalábbis van bizonyos rálátása.

¹ Hasznos lenne mihamarabb ezirányú közvélemény-kutatást végezni, részben a jelenleg Magyarországon tanulók, részben a már végzetek körében.

² Együttműködő partner a Professzorok Háza, Budapest, az igényeket jelző állami szervezetek, KÜM, OM, GM és szakmai szervezetek.

³ L. a 6.2.3. fejezetet.

⁴ A filantróp célú hitelezést tárgyalva utaltam ennek jelentőségére, külön is a szegény afrikai országokban betöltött szerepéről. Filantrópia Afrikában 3.2. fejezetben.

- Tud magyarul, ismeri kultúránkat.
- Tájékozott az ACP (Afrikai) térségben, hiszen a hazája.
- Magyarországon szerezte a felsőfokú alapképzését, erre a programok során építeni érdemes.
- Posztgraduális szakmai képzésnél a programot szervező intézmény adja a szükséges gyakorlati helyet.

Finanszírozásban az ACP NETA csak annyiban vesz részt, hogy a Magyarországi Képzési Központ szervező szerepet vállal.

6.3. Látogató programok

Látogató program, vagy egy tartalmilag hasonló program megvalósítása mind Magyarország, mind az Európai Unió számára akkor is fontos, ha valami miatt a Filantróp Finanszírozási Program nem valósulna meg. Magyarország, a friss közösségi tagország számára eminens érdek, hogy helyét a sikeres országok között stabilizálja, ebben segíti ez a hiánypótló tevékenység. A Program révén Magyarország egyfajta centrum szerephez jut.

A Látogató Programot a benne rejlő lehetőségek miatt eleve két részre érdemes bontani. Egyrészt, a Filantróp Finanszírozási Program részeként non-profit tevékenységnek kell tekinteni, ez az ACP (Afrikai) térségi szerepvállalás programja. Másrészt a Programtól anyagilag független, profitérdekelt tematikával is rendelkezik. Természetesen ennek pénzügyeit a non-profit Látogató Programtól – az uniós elvárásoknak is megfelelően – el kell különíteni. A szervezési feladatokat a tevékenységek azonossága miatt természetesen érdemes együtt tartani. (A profitérdekelt Látogató Program kifejtésére a Filantróp Finanszírozási Program tárgyalása közben nincsen mód.)

A Magyar Képzési Központba érkeznek az érdeklődők, és az ACP (Afrikai) térségből egyébként is Magyarországon tanuló, a Programba bevont hallgatók. A látogatók egyénre szabott programot kapnak. Érdeklődésüknek, szakmai háttérüknek, de természetesen a fogadókészségnek megfelelően alakul, hogy Magyarországon és a Közösségen belül hova jutnak el. Egy állandó része van a látogatásoknak: köszönti őket Magyarország és az Európai Unió. Részt vesznek részben kötött, részben kötetlen európai uniós tanulmányokban.

1. Magyarország és az Unió bemutatkozik. Kulturális, gasztronómiai, turisztikai programrész.
2. Európai tanulmányok. Az Európai Unió története, gazdasága, intézményrendszerre, politikuma. (Külön érdeklődés esetén: hungarológiai tanulmányok.)
3. Európai látogatás, az előre megszervezett programok megkezdése.

Magyarország egy ilyen programból akkor is nyertesén jön ki, ha a látogatók esetleg magyarországi helyszíneket nem választanak. A szervezés ténye már csak Európában is hírértékű tett, a résztvevők tudatába Magyarország szervezőként kerül be.

A szervezői feladatot a Magyar Képzési Központ látja el hivatalosan, de a feladat-többlet miatt érdemes a Látogató Programnak a Központon belül vagy azon kívül önálló intézményt létrehozni. Szervezési nehézséget több körülmény okozhat. A programok résztvevőinek egyéni igényeit nem lehet mindig, mindenben teljesíteni, pl. megfelelő fogadókészség hiányában, vagy anyagilag túl nagy költségei miatt. Magyarországon belül a nehézségeket a munkába bevont minisztériumok feloldhatják. Nehezebb ügy a külföldi együttműködés szervezése. Ebben a Külügyminisztéri-

um segítségére érdemes számítani. Amennyiben a célországok és a megkeresett, meglátogatandó szervezetek belátják, hogy azzal, hogy a Látogató Programba bevonjuk őket, a presztízsük növekszik, csökkenthető ellenállásuk.

A Program természete és európai hozadéka miatt a szervezésből nem hagyhatók ki az Unió központi intézményei, mindenképp a Bizottság. Adminisztratív, esetleg anyagi segítsége jelentős lökést képes biztosítani. A látogatások eredményessége is igényli, hogy a központi hivatalokba bejussanak, és megfelelő szinten fogadják látogatóinkat. (A személyes találkozások csak arra szolgálnak, hogy meghatározó személyekkel találkozzanak, hozzájuk néhány kérdést intézzenek. Lobbyzásra, vagy munkájukban zavarásra nem kerül sor.) A Bizottság adminisztratív segítségére szükség van, erre bizonyosan megnyerhető.

- El kell velük fogadtatni, hogy a Látogató Program az ACP országok támogatása, a loméi folyamat része.
- El lehet fogadtatni, hogy az ACP országokon kívüli térség számára szervezett Látogató Programok összhangban vannak az Unió eminens érdekeivel, és a lisszaboni folyamattal. Meg kell ismertetni céljait az Unión kívüli térséggel, ami nem történhet másként, mint hogy betekintést nyújt intézményeibe, működési mechanizmusába.
- A közösségi programok népszerűsítésének indirekt és hatásos kommunikációs technikáját kínálja a Látogató Program.
- Hasonló – bár nem pontosan ugyanilyen – Látogató Program működött sokáig az USA Külügyminisztériuma felügyeletével, bevonva a külképviseleteket is a szervezőmunkába. Az Európai Látogató Program sokkal takarékosabb megoldást kínál. Rövidebb ideig tart (az amerikai program egy hónapos) és direkt képzést (európai tanulmányok) tartalmaz, tehát hatékonyabb.
- A Bizottság megfelelő egységeit kell mindezekhez felkeresni: a Sajtó és Kommunikációs Szolgálatot; a Kereskedelmi Főigazgatóságot; a Humanitárius Segélyek Hivatalát (ECHO); a Külkapcsolatok Főosztályt.

Finanszírozásában az ACP NETA és ACP PRITA a magyarországi látogatások fedezésében közreműködik. A közösségi látogatásokba helyi, és uniós forrásokat kell bevonni. Ameddig ez nem áll rendelkezésre, addig a programot az országon belül kell tartani. Így az oktatás tartalmi elemeire, az EU integrációs ismeretekre kerül a hangsúly, a látogatások pedig az ország határain belül szerveződnek. A Magyar Képzési Központ nemcsak non-, de önköltségi alapon for-profit programokat is szervez, ezért beruházásokra (pl. a képzési központ, szálloda, szabadidő központ és egyebekre) az Európai Beruházási Banktól kell kedvezményes hitelt felvenni.

Az Európai Beruházási Bank a közösségi beruházások hitelfinanszírozására, megvalósítása segítésére alakult a Római Szerződés kezdeményezésére, 1958-ban. A Látogató Program közösségi célokat teljesít, csak indirekten mondható, hogy magyar nemzeti érdekek vezérlik. Ez teszi lehetővé, hogy kedvező hitelezési feltételeket igényeljen a Program beruházási projektje. Az ACP (Afrikai) képzési programba épített Látogató Program viszont egyértelműen filantróp tartalmú. További kedvezmények igénybevétele ad elvileg (!) lehetőséget. Ehhez el kell fogadtatni a beruházást közvetlen, a célországba irányuló befektetésnek, így ui. az OECD DAC finanszírozási kezdeményezés kiemelten kedvezményes támogatására tarthatna igényt.

A Látogató Program, miként az egész Filantróp Finanszírozási Program és Oktatásfinanszírozás számára, széleskörű együttműködési rendszer működtetése szük-

séges, az összes érdekelt fél bevonásával. A sikere teljes garanciáját nem jelenti, de a sikeres finanszírozás esélyét megadja.

MELLÉKLET**AFRIKA GAZDASÁGI HELYZETE**

Ország	GNP USD/fő			Mezőgazdaság	Ipar	Szolgáltatás	14 év feletti analfabéták (%)
	1981	1992	2001				
Algéria	2140	2030	2020	7,60	52,40	18,00	65
Angola	469	610	620				95
Benin	317	380	410	42,50	9,70	28,40	72
Bissau-Guinea	190		210				83
Botswana	1010	1600	2790	15,50	38,60	9,90	70
Burundi	230	220	210	65,00	8,00		75
Comore-szigetek	307	460	510	40,00	34,00		40
Csád	110	190	220	41,00	15,40	30,80	85
Dél-afrikai K.	2770	2470	2670	6,90	48,40	20,90	43
Dzsibuti	480	748	1236	4,00	17,00	45,00	67
Egyenlítői Guinea	180	430	330				80
Egyiptom	649	640	630	21,60	33,20	22,80	56
Elefántcsontpart	1200	790	670	24,50	22,00	7,00	65
Eritreia			150	54,00	10,00	10,00	
Etiópia	142	120	110	45,60	14,20	14,20	85
Gabon	3810	2960	4450	5,50	57,80	11,90	75
Gambia		230	367	55,00	5,00	26,00	
Ghána	400	390	450	56,20	15,80	14,60	70
Guinea	300	430	510	49,00	13,00		80
Kamerun	880	1000	820	33,00	12,00	25,00	79
Kenya	420	360	330	30,00	18,40	14,30	53
Kongó	1100	940	1030	14,60	38,30	16,50	84
Közép-afrikai K.	324	390	410	32,20	18,20	17,20	67
Lesoto	540	470	590	37,00	6,300	16,10	48
Libéria	520	450	450	14,20	35,50	16,50	75
Libia	8450	5310	5310	2,00	68,50	9,60	50
Madagaszkár	330	230	230	41,30	17,90	17,40	50
Malawi	200	180	210	48,70	14,20	16,80	75
Mali	195	270	300	45,00	19,00		90
Marokkó	860	880	1040	16,20	31,80	20,70	72
Mauritánia	455	500	530	25,00	21,70	14,60	83
Mauritius	1270	1990	2700	20,20	25,20	19,10	28
Mozambik	270	80	60	40,00	20,00	30,00	67
Namíbia	1407	1030	1610				60
Niger	331	290	300	51,20	10,40	17,90	90
Nigéria	870	250	320	23,100	38,80	24,30	66
Ruanda	250	320	250	41,70	21,30	19,20	50

Sao-Tomé és Príncipe Szigetek	348	360	370				55
Seychelle Szigetek	1800	4170	5480	14,20	15,30	31,40	75
Sierra Leone	320	220	170	37,20	22,90	24,30	85
Szenegál	417	650	780	25,100	24,00	30,20	89
Szudán	385	480	400	36,50	13,00	29,00	68
Szváziföld	760	900	1080	19,40	33,60	19,00	66
Tanzánia	275	130	110	48,40	12,00	15,60	21
Togó	380	390	400	27,60	23,10	24,50	82
Tunézia	1420	1260	1740	15,60	25,80	5,80	38
Uganda	220	250	170	73,40	4,70	8,30	48
Zaire	210	260		27,50	30,00	21,50	45
Zambia	597	390	290	14,30	41,00	17,80	56
Zimbabwe	871	650	570	11,60	36,20	19,00	21
Zöldfoki-szigetek	340	760	570				70

Összefoglaló táblázat, földrajzi világatlaszok és Probald Ferenc, Szegedi Nándor i.m. felhasználásával.

AFRIKA LEGSZEGÉNYEBB ÉS LEGGAZDAGABB ORSZÁGAI

Ország	GNP/fő (USD, 2001-ben)	Ország	GNP/fő (USD, 2001-ben)
Mozambik	60	Kongó	1030
Etiópia	110	Marokkó	1040
Tanzánia	110	Szváziföld	1080
Eritreia	150	Dzsibuti	1236
Sierra Leone	170	Namibia	1610
Uganda	170	Tunézia	1740
Bissau-Guinea	210	Algéria	2020
Burundi	210	Dél-afrikai Köztársaság	2670
Malawi	210	Mauritius	2700
Csád	220	Botswana	2790
Madagaszkár	230	Gabon	4450
Ruanda	250	Líbia	5310
Zambia	290	Seychelle-szigetek	5480

Táblázatok földrajzi világatlaszok és Probald Ferenc, Szegedi Nándor i. m. felhasználásával.

**2000-BEN MAGYARORSZÁGON TANULÓ
AFRIKAI EGYETEMISTÁK, FŐISKOLÁSOK**

Ország	Tudományegyetem	Közgazdasági		Orvosi		Műszaki		Agrártudományi		Összesen
		E	F	E	F	E	F	E	F	
Angola						2				2
Benin	2									2
Dél-afrikai K.		1								1
Etiópia	3		1	1		2				7
Guinea		2	1							3
Kenya			1							1
Líbia				1						1
Marokkó	1			1				2		4
Mauritius				2		2				4
Mozambik						1				1
Nigéria	1	1		2		3				7
Sierra Leone				2						2
Szudán		1								2
Tanzánia				1		3	1			5
Tunézia	1			1		1				3
Uganda	1									1
Zimbabwe						1				1
Összesen:	10	5	3	11		15	1	2		47

E = egyetem; F = főiskola. Stricker Judit információi alapján. Magyar Ösztöndíj Bizottság, Professzorok Háza, Budapest.

IDÉZETT IRODALOM

- BÁGER GUSZTÁV, ÖRLŐS LÁSZLÓ: Az Európai Beruházási Bank és Magyarország együttműködésének újszerű megközelítése, különös tekintettel a csatlakozás finanszírozására. (Európai Tükör, 2004/október.)
- BEREND T. IVÁN: A jóléti állam: valóság és kiutak. Magyar Tudomány, 2003/10.
- FRIEDMAN, MILTON: Kapitalizmus és szabadság. Akadémia, 1996.
- HERNÁDI ANDRÁS: Tizenkét kérdés és válasz távol-keleti gazdasági kapcsolatainkról. Magyar Tudomány, 2004/5.
- HETÉNYI GÉZA, HÜNLICH CSILLA, MOCSÁRY PÉTER: Az Európai Unió pénzügyi rendszere. Változó Világ/35. – Press Publica, 2000.
- HORVÁTH JENŐ: Az európai integráció története. Osiris, 2001.
- KRUGMAN, PAUL: Földrajz és kereskedelem. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
- LÓRINCNÉ ISTVÁNFY HAJNA: Nemzetközi pénzügyek. Aula, 1999.
- MAJOROS PÁL: Magyarország a világkereskedelemben. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
- MARTIN JÓZSEF PÉTER, SPAT JUDIT: Pumpálók és pumpolók. Figyelő, 1999/30.
- POLONYI ISTVÁN: Az oktatás gazdaságtana. Osiris, 2002.
- PROBÁLD FERENC, SZEGEDI NÁNDOR: Afrika és a Közel-kelet gazdaságföldrajza. Tankönyvkiadó, 1986.
- PROBÁLD FERENC: Afrika és a Közel-kelet földrajza. ELTE, 2002.
- STRICKER JUDIT: Háttérinformációk a fejlődő országok állampolgárainak képzésével kapcsolatban. Kézirat, Professzorok Háza.
- SZENTESI TAMÁS: A világgazdaságtan elméleti és módszertani alapjai. Aula, 1995.
- VÉGVÁRI ANDRÁS: Hogyan működik az Európai Unió költségvetése? CEO (Chief Executive Officer) 2003/5. melléklete.
- A Magyar Nemzeti Fejlesztési Együttműködési (NEFE) Politika.
<http://www.kum.hu>, letöltve: 2004. 05. 18.
- A Szaharától délre tombol a nyomor. The Economist, 2004. január 16.
<http://www.oecd.org/ech/xcred>
<http://www.oecd.org/edu/eag>
- Megállapodás a hivatalosan támogatott exporthitelekről (<http://www.kum.hu>)
- Megállapodás a hivatalosan támogatott exporthitelekről. Párizs, 2004.
(<http://www.kulugyminiszterium.hu/kulugyminiszterium/hu/mini...> letöltve: 2004. 10. 18.)
- Pénzügyminisztérium Nemzeti Programengedélyező Iroda Küldetés Megfogalmazás, 1. pontja: „Küldetés.”
[http://www.penzugyminiszterium.hu/web/home.nsf/\(menudocs\)](http://www.penzugyminiszterium.hu/web/home.nsf/(menudocs)) letöltve: 2004. 10. 12.

MARLOK LINDA*

JELZÁLOGHITELEZÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN, FEJLŐDÉSI LEHETŐSÉGEK HAZÁNKBAN

BEVEZETÉS

Magyarországon a jelzáloggal fedezett lakáshitelek óriási növekedésük miatt az utóbbi években az érdeklődés középpontjába kerültek. Az ezredforduló után a bank-szektor legdinamikusabban fejlődő piaca a lakossági hitelezés volt. A lakáshitelezés kirobbanó sikere elsősorban a kormány lakástámogatási programjának volt köszönhető, aminek eredményeként az ügyfelek által megfizetett kamatlábak jelentősen lecsökkentek. A 2001-2002-es töretlen növekedés után a 2003-ban a két rendelet-módosítás hideg zuhanyként érte a piaci szereplőket. A támogatási rendszer átalakítása és a kamatok növekedése megemelte a törlesztőrészleteket is. Kérdés, hogy 2004-ben a megdrágult hitelek miatt visszaesett kereslet eredményeként folytatódhat-e a jövőben a látványos növekedés, illetve milyen fejlődési lehetőségek van a lakáshitelezéssel foglalkozó bankoknak. Dolgozatom egyik fő célja, hogy az európai uniós országok, illetve az Egyesült Államok példáján keresztül feltárjam azon fejlődési lehetőségeket, amelyeket a magyarországi jelzáloghitelezés magában rejt. Kutatómunkám alapján összességében megállapítható, hogy még rengeteg lehetőség rejlik a jelzáloghitelezésben, figyelembe véve azt a tényt, hogy a kihelyezett hitelek állománya a GDP kb. 8%-át teszi ki, szemben az európai uniós 40% körüli átlaggal. A jelzáloghitel-állomány alig éri el a lakosság rendelkezésre álló jövedelmének 10%-át, miközben ez az arány az Európai Unióban 40-130%. Nálunk az ingatlanok

---

* A BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar Külgazdasági Szak Tőzsde-Pénzüntézetek szakirányon 2004-ben végzett hallgató. A jelen tanulmány szakdolgozatának átdolgozott változata. Témavezetői voltak: Pollákné dr. Császár Edit főiskolai docens (BGF KKKF) és Cziczelszkiné Csató Rozália főosztályvezető (FHB Rt.)

15%-a terhelt jelzáloggal szemben az uniós 40-80%-kal.¹ A jelzálog-hitelintézetek világa sok szempontból speciális, hiszen jelenősen különböznek a jóval szélesebb tevékenységi körrel rendelkező kereskedelmi bankoktól.

JELZÁLOG-HITELEZÉSI RENDSZEREK²

A jelzálog-hitelezés területén két klasszikus modellt különböztetünk meg: az egy-szintű német és a kétszintű amerikai modellt. A hitelpiacon kialakítható érdekhar-móniát eltérő módon oldották meg a német, illetve az amerikai jelzáloghitel-piacon. Meg kell azonban jegyezni, hogy az amerikai és a német rendszer sem tekinthető tisztán kétszintűnek, illetve egyszintűnek. Az amerikai jelzálogpiac másodlagos forgalmazói sok szempontból hasonlítanak a német jelzálogbankokhoz. A két mo-dell tehát nem válik el élesen egymástól.³

A jelzáloghitelezés formái más szempont alapján is megkülönböztethetőek: a szakirodalom a tiszta és a vegyes rendszerről is ír.⁴ A *tiszta rendszerben* meghatá-rozott szervezetek kapnak jogot jelzáloglevél kibocsátására, de ezek nem jelzálog-hitelintézetek, hanem általában kereskedelmi bankok. A jelzálogállományt a mono-polhelyzetben lévő jelzálog-hitelintézeteknek kell átadniuk. A bank mint adós a fedezeten kívül egész vagyonával felel a hitelért. Ez a rendszer működik például *Svájcban*, ahol két, monopolhelyzetben lévő szervezet a kibocsátó. A másik alap-forma a *vegyes rendszer*, ahol szintén az erre feljogosított bankok bocsátanak ki jelzálogleveleket, a nyújtott hitelek fedezete mellett. Ebben az esetben azonban az ún. „eszköz-forrás kötöttség” ugyanazon a bankon belül valósul meg. Aktív oldalon a hitelintézet jelzáloggal biztosított hitelt nyújt, passzív oldalon a közönséghez for-dul, és a jelzáloggal biztosított kölcsönre kötvényszerű értékpapírt bocsát ki, és hi-telt vesz fel. Az alapkoncepció nálunk is a vegyes rendszeren alapul, de a változá-sok valamelyest a tiszta rendszer felé mutatnak. A jelzáloghitelezés hazai modellje, a jogszabályi feltételek alapvetően a német modellhez állnak közelebb. Az elfoga-dott törvény azonban lehetővé teszi a jelzáloghitelek másodlagos értékesítését is, ami megalapozhatja a jelzáloghitelek piacának viszonylag gyors kialakulását.

AZ EURÓPAI MODELL BEMUTATÓ ELEMZÉSE

Németországban a porosz landschaftok alapozták meg a jelzáloglevél kibocsá-tást. Ezen a területen a jelzáloghitelezés már több mint 200 éves múltra tekint visz-sza. A németországi jelzálogbankok elkülönült szakosodott pénzügyintézetek, amelyek kizárólagosan jogosultak a jelzáloglevél kibocsátására, melynek bevételeiből jelzá-log fedezete mellett hosszú lejáratú kölcsönöket nyújtanak. A hitelt nem adják to-vább más intézményeknek. A jelzálog-hitelezés német modelljében a jelzálog-

¹ Hegedűs József: Az EU-hoz való csatlakozás hatása az ingatlanpiacra és a jelzáloghitelezésre, Városkutatás Kft., Budapest 2003. február, p. 7.

² Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, Szeged 2000. (p. 165-185); Gellén Klára: Föld, hitel, bank – jelzáloglevél

³ Kiss Kornélia: A jelzálog-hitelintézet működésének szabályozása, Bankszemle, 1997. XLI. évfolyam 2. szám, p. 2-5.

⁴ Tallér Anikó: Az önálló zálogjog és a jelzálog-hitelintézetek, Bankszemle 1998. XLII. évfolyam 3. szám p. 25.

hitelintézet közvetlen kapcsolatban van mind a hitel kibocsátása, mind pedig a forrás gyűjtése oldalán az ügyfelekkel. A hitelpiaci harmónia biztosítása érdekében a német jelzálog-hitelintézeteket általában bankok és biztosítóintézetek alakítják. A német jelzáloghitel piacnak sajátossága az is, hogy a jelzáloghitel kibocsátó és a hitelfelvevő általában a lejárat teljes intervallumában kapcsolatban marad. A jelzáloghiteleknek másodlagos piaca nem igen alakult ki, amíg a jelzáloglevelek elsődleges és másodlagos forgalma egyaránt létezik, és aktív szerepet tölt be.

Az európai vagy más néven *kontinentális modellt* elsősorban Németországban és a skandináv országokban alkalmazzák jelenleg, de tulajdonképpen Nagy-Britannia és Írország kivételével az Európai Unió minden országában fellelhető (sőt még Svájcban és Norvégiában is). Ez mind az amerikaiától, mind az angoltól eltér, és a *jelzálogbankokra, illetve a jelzáloglevélre épül*. Annak ellenére, hogy a jelzáloglevelek az említett országokban a tőkepiac jelentős szereplői, fontos látnunk, hogy lényegesen különböznek a jelzálogalapú értékpapiroktól, amelyek az *amerikai modellt* jellemzik. A jelzáloglevelek ugyanis sohasem teremtenek közvetlen kapcsolatot a fedezetül szolgáló jelzáloghitelekkel: a jelzálogleveleket csak a speciális törvények alapján működő jelzálogbankok bocsátják ki szigorúan meghatározott szabályok szerint a mérlegükben tartott jelzáloghitelek meghatározott mértékéig, és az adós ugyanúgy teljes vagyonával felel a visszafizetésükért, mint ahogyan az bármely egyéb vállalati kötvény esetében történik. A módszer tehát erősen eltér az amerikaiától, ahol az értékpapírosításnak éppen az a célja, hogy a jelzáloghitelek ne „terheljék” az azokat engedélyező takarékinézetek és egyéb bankok mérlegét.¹ Minthogy a jelzáloglevelek ugyanúgy hosszú lejáratúak és fix kamatozásúak, mint a jelzáloghitelek, amelyek finanszírozására kibocsátották őket, a kamatkockázat kezelése és a lejárat-összhang is alapvetően megvalósul általuk, sőt – amennyiben a tőkepiacon arányuk elég nagy, mint pl. Németországban – kimutathatóan jelentős stabilizáló hatást gyakorolnak az árszintre. Annak ellenére, hogy a jelzálogbankok közvetlenül szereznek forrásokat a jelzáloglevelek kibocsátásával, fontos, hogy a jelzáloglevelek maguk is minél forgalomképesebbek legyenek, azaz a befektetők viszonylag könnyen pénzzé tehessék azokat. Ez megnöveli az elsődleges kibocsátások vonzerejét is. Ezt szolgálják Európában (elsősorban Németországban) a másodlagos piacukat megteremtő lépések, mint pl. a részvényindexhez hasonló összevont jelzáloglevél-index kialakítása.

A JELZÁLOGPIACOK FEJLŐDÉSI TRENDJE AZ EURÓPAI UNIÓBAN²

Az Európai Unió területén általában elmondható, hogy a kamatsökkenés jótékonyan hatott a jelzáloghitelek kamatszintjére is, ezen keresztül az országok többségében növelve a GDP-arányos jelzáloghitel állományt. Néhány országban ennek a folyamatnak éppen az ellenkezője volt tapasztalható, de ennek oka egyértelműen az országok eltérő lakáshelyzetében, illetve lakáspolitikájában keresendő.

---

¹ Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok, 1996., Osiris, 2003., p. 963-964 (Horváth Balázs: Jelzálog-hitelezés Magyarországon)

²A fejezet megírásánál segítségemre volt a következő angol nyelvű tanulmány: Hypostat: Mortgage and Property markets in the European Union and Norway, Comparison and trends, European Mortgage Federation, 1990-2000.

Az 1. táblázat az egyes országok jelzáloghitel-állományát mutatja be a GDP-hez viszonyítva.

1. táblázat
Jelzáloghitelek állománya a GDP százalékában¹

Ország	1990	1995	2001
Dánia	n.a.	58,7	70
Finnország	31,7	32,4	29
Franciaország	23,8	20,9	19
Görögország	5,0	4,4	12
Hollandia	40,2	50,1	66
Írország	18,9	24,1	33
Németország	42,5	46,2	54
Portugália	11,2	18,7	47
Spanyolország	14,2	17,6	32

A jelzáloghitelezés jelentőségét támasztja alá az 1. táblázat, hiszen két ország kivételével (Finnország, Franciaország), minden országban nőtt a jelzáloghitelezés szerepe. A legjelentősebb növekedést Portugália és Spanyolország esetében figyelhetünk meg. A nominális értelemben vett állampapír hozam és hitelkamat csökkenés nem minden országban járt együtt az árindexek párhuzamos csökkenésével. Ez a folyamat a néhány országban a jelzáloghitelek reálkamatainak gyors esését idézte elő, ami tovább növelte a konstrukció vonzerejét.² Az átlagos jelzáloghitel-állomány nagysága az EU-ban a GDP 40%-át képviseli. Ez az arány 1990-ben még csak 30%-os volt.³ A legnagyobb jelzáloghitelezési tradícióval rendelkező országok (Hollandia, Németország) mellé az elmúlt években gyorsan fejlődő piacok (Portugália, Spanyolország) is felzárkóztak a hitelezés feltételeinek jelentős könnyítésével. A vizsgált országok körében a szerződések átlagos futamideje 15-20 év, vagy annál hosszabb volt 2001-ben, a hitel/lakásérték arány esetében nagyobb szórás tapasztalható, de itt is 70% körüli átlag jellemző. Európában kb. 150 jelzálog-hitelintézet működik.

A jelzáloghitelezés terjedése szempontjából az EU tagországok többségében rendkívül kedvező hatása volt a maastrichti konvergencia folyamatnak. Mindazonáltal a hitelezés gyakorlatát, terjedését továbbra is lényegesen befolyásolja a tagállami hatáskörében maradt lakáspolitikai eszközrendszere. Az EU tagországok számos lényeges makrogazdasági mutató tekintetében közelítettek egymáshoz, sőt egyes piacok esetében az alkalmazkodási folyamat szinte teljes egészében végbement. Mégsem mondható

¹ Forrás: Housing statistics in the European Union, 2002 (Pichovszky Kristóf: Lakástámogatás a nemzetközi gyakorlatban, GKI Gazdaságkutató Rt., Budapest, 2004. június, p. 4-5.)

² Pichovszky Kristóf: Lakástámogatás a nemzetközi gyakorlatban, GKI Gazdaságkutató Rt., Budapest, 2004. június, p. 2.

³ Hypostat: Mortgage and Property Markets in the European Union and Norway, Comparison and trends, European Mortgage Federation, 1990-2000.

azonban, hogy a tagállami gazdaságpolitikák azonos, vagy közel azonos környezetben valósulnának meg; egy-egy ország jól láthatóan tartósan képes a gazdasági növekedés, vagy akár a fogyasztói ár tekintetében, az EU átlagától jelentősen eltávolodni.

A jelzáloghitelezés növekedési tendenciát mutató szegmens egész Európában. A jelzáloghitelek állománya több mint megduplázódott 2000-re 1990-hez viszonyítva. Ez 8%-os éves átlagos növekedési ütemet jelent, ami jóval nagyobb, mint a GDP növekedés ugyanezen időszakban. Ez a növekedés több tényező eredményeként valósult meg. Példaként a történelmi mélyponton lévő kamatlábak, illetve az erős verseny említhető. Az alacsony kamatlábakat az euró, mint egységes pénznem bevezetése eredményezte. 2000 elején a kamatlábak enyhe növekedési üteme volt megfigyelhető, ami elsősorban az Európai Központi Bank monetáris politikájának szigorítása miatt következett be. Az erősödő verseny Európa jelzálogpiacain arra készítette a bankokat, hogy *dinamikus és innovatív üzletpolitikai stratégia* szerint működjenek. Az erős verseny hatására új termékeket hoztak létre. A legutóbbi újdonságok között elsősorban az ún. flexibilis jelzáloghitel említendő, ami számos országban megjelent. Ez azt jelenti, hogy megengedett az alultörlesztés, felültörlesztés, és a „törlesztési szabadság”. Hasonló újdonságnak számít 1999 óta az euró-alapú jelzáloghitel, ami olyan országokban is megjelent, ahol nem az euró lett a közös pénznem (Nagy-Britannia, Dánia). Az ezredfordulót követően a jelzáloghitelezők jelentős összegeket fektettek be az internetes rendszerek kiépítésére is (elsősorban Svédországban, Norvégiában, Hollandiában, Írországban és Nagy-Britanniában). Mindezidáig az internet elsősorban mint értékesítési marketing csatorna funkcionál, hiszen információt közvetít a hitelfelvevők felé. A hitelszerződés megkötése, a közjegyzői okiratbafoglalás egyelőre az esetek nagy részében a hagyományos módszerekkel történik még.

Az egyes országok jelzálogpiaci különbségei elsősorban a *nemzeti specifikumok különbségei* miatt adódnak. A különbségek elsősorban történelmi, demográfiai, politikai és szabályozási okokra vezethetők vissza. Mindamellet, hogy az európai uniós konvergencia-kritériumok miatt az egyes országok hasonló makrogazdasági jellemzőkkel rendelkeznek, még mindig jelentős különbségek vannak a makrogazdasági mutatók tekintetében, ami szintén megmagyarázza a jelzálogpiaci különbségeket. Különbségeket tapasztalhatunk a hitelezők és termékek típusai között is, illetve a lakáspiaci helyzetben is. A legnagyobb különbségek a futamidő, az LTV arány (hitel/hitelbiztosítéki érték) és a kamatlábak között fedezhető fel. A futamidő 10 évtől (mint pl. Olaszországban) 30 évig terjed (mint pl. Dániában és Németországban). Az LTV arány a jelzáloghitelezés hatékonyságának egyik legfontosabb mérőszáma. E tekintetében is jelentős különbségek tapasztalhatók az Európai Unió országai között. A két véglet: 47% körüli arány Görögországban, 80% Dániában. Az abszolút maximum LTV arány Hollandiában felmehet 125%-ra, míg a többi országban ez általában 80 és 100% között mozog. Jelentős különbségek fedezhetőek fel a kamatlábak tekintetében is. Beszélhetünk fix és változó kamatozásról is. A kettő között van a kezdeti fix kamatozású kamatozás. Néhány európai országban a fix kamatozású hitel dominál, míg más országokban a változó. A leginkább elterjedt a kezdeti fix kamatozású. A változó kamatozású hitelek leginkább Nagy-Britanniában, Svédországban és Norvégiában működnek. Azok a hitelkonstrukciók, amelyek kamata a futamidő alatt nem változik, Franciaországban és Olaszországban terjedtek el.

FORRÁS-BEVONÁSI LEHETŐSÉGEK EURÓPÁBAN

Az európai jelzáloghitelezőknek széles körű forrásbevonási lehetőségeik vannak. Országoként változó, hogy melyik módszer dominál leginkább. A legerjedtebb módszer a *betétek gyűjtése*. A *jelzáloglevelek kibocsátása* a szakosított jelzálog-hitelintézetek által, az egyik fő finanszírozási forma számos országban. Jelzáloglevelet először a XVIII. században Németországban bocsátottak ki, innen terjedt el a többi európai országba. Manapság már jelentős különbségek tapasztalhatók az egyes országok jelzáloglevelei között, bár az UCITS direktíva bizonyos kötelező feltételeket előír a jelzáloglevelek kibocsátásának feltételeként. A teljes európai jelzáloglevél-piac 84%-át három ország teszi ki: a németországi „*Hypotheken Pfandbriefe*” vezet 44%-kal, utána következik Dánia 29%-kal és Svédország 12%-kal. Dániában a jelzáloghitelezés majdnem teljes egészében jelzáloglevél kibocsátásával finanszírozott. A maradék 16%-on a többi hét ország osztozik.¹ A közeljövőben várhatóan nagyobb népszerűségnek fog örvendeni a jelzáloglevél más országokban is, mint pl. Franciaország, Luxemburg és Finnország. Európában a hitelállomány kb. 1%-át finanszírozzák *jelzálog-alapú értékpapírokkal (MBS)*. Ez nagyon alacsony arányt jelent Amerikához viszonyítva, de várhatóan ahogy az angol piacon erősödik a verseny, az MBS-alapú finanszírozás jobban el fog terjedni. Számos európai országban erős érdeklődés mutatkozik a jelzálog-alapú értékpapírok, mint finanszírozási forma iránt (Nagy-Britannia, Írország, Spanyolország, Franciaország). Dániában még soha nem bocsátottak ki ilyen értékpapírt, ugyanígy Görögországban és Ausztriában sem.

A következőkben néhány európai uniós ország jelzálogpiacát külön-külön mutatom be. A hasonlóságok mellett a nemzeti specifikumok a jelzáloghitelezés területén is élesen megjelennek. Szándékosan és tudatosan a következő országokat választottam: Németország, Dánia, Olaszország és Nagy-Britannia. Hogy miért pont ezeket az országokat választottam? A következő alfejezetek elolvasása után erre a kérdésre minden Kedves Olvasó tudni fogja a választ. Németországról, a modell „névadójáról” fontosságát tekintve részletesebben írok.

DÁNIA, NÉMETORSZÁG, OLASZORSZÁG ÉS NAGY-BRITANNIA JELZÁLOGHITELEZÉSI PIACÁNAK BEMUTATÓ ELEMZÉSE

Németország

A német jelzálogpiac sajátosságai

A jelzálogkötvényen alapuló finanszírozási forma már több mint 200 éve létezik Németországban. Poroszországban, elsősorban mezőgazdasági hitelezésre alakult ki. A jelzálog-hitelintézetek később a lakásfinanszírozásban játszottak nagy szerepet, napjainkban pedig a kis- és középvállalkozások, illetve az önkormányzati beruházások finanszírozásában is részt vesznek. A hitelezést a helyi hitelintézetek által létrehozott szövetkezeti jellegű jelzálogbankok végezték. Az első magán-

---

¹ Hypostat: Mortgage and Property Markets in the European Union and Norway, Comparison and trends, European Mortgage Federation, 1990-2000.

jelzálogbank, a Frankfurter Hypothekenbank 1862-ben alakult és ma is működik.¹ A jelzálogbankok száma gyorsan növekedni kezdett, legfontosabb szerepük a városokban épülő lakások finanszírozásában volt. A XX. század első felében a pénz elértéktelenedése és a 48-as pénzreform megingatta a jelzálogbanki üzletet, az infláció miatt a jelzálogkötvények tulajdonosai elvesztették pénzüket. A jelzálogbankok mégis visszanyerték erejüket és a német tőkepiac fejlődésében igen jelentős szerepet játszottak. A német újraegyesítés nagyot lendített a jelzálogügyleteken, mert a volt NDK igen rossz lakáshelyzetén a szövetségi kormány úgy segített, hogy többrendbeli adókedvezményt adott a befektetőknek.

Napjainkban a jelzálogbankok főként a magán lakásépítést és -vásárlást finanszírozzák, de mintegy tíz éve a jelzálogbankok az ipar finanszírozásában is részt vesznek a kis- és közép vállalatok beruházásaira nyújtott hitelek révén. Az új hitelszerződések egyre nagyobb hányada kapcsolódik az irodák, szállodák, raktárak építéséhez. A jelzálogbankok a helyi önkormányzatok különböző szintjeinek is nyújtanak hiteleket. Az önkormányzatoknak nyújtott kommunális célú hitelek kockázata alacsony, e kölcsönök forrásának biztosítására a jelzálogbankok ún. kommunális kötvényeket bocsátanak ki. Az elmúlt években a jelzálogbankok kiterjesztették tevékenységüket a kelet-német tartományokra is, s tevékenységük számos probléma ellenére ott is fokozatosan növekszik.

A német jelzálogbankok speciális tevékenységre szakosodott, elkülönült pénzintézetek, működésük az 1900-ban elfogadott törvényen alapul. Fő szabályként csak jelzálogbankok bocsáthatnak ki jelzáloglevelet, viszont a jelzáloghitelezést és a jelzáloglevelek kibocsátását csak kizárólagos tevékenységként végezhetik. Ez a nagyfokú specializálódás a magasan képzett és tapasztalt személyzet révén alacsony kockázatvállalás és olcsóbb ügyvitel eredményez. Ezen kizárólagosság alól Németországban kivételt élveznek a tartományi bankok, amelyek univerzális hitelintézetként más pénzügyi szolgáltatásokkal is foglalkozhatnak, és amelyek mögött ott állnak az egyes tartományok. A magán-jelzálogbankok érdekvédelmi szövetségének képviselői nem tagadják, hogy versenyellenesnek tartják a tartományi bankok kivételezett helyzetét.²

Jelenleg 22 magán-jelzálogbank működik Németországban, s ezek általában kereskedelmi bankok tulajdonában vannak. Ezek a bankok jelzáloghitelező részlegük tevékenységéhez a saját garanciájukat adják, mivel állami támogatásra nem számíthatnak, lévén ez a rendszer kisebb teret enged a kormányzati érdekek érvényesítésének. A hitelintézetek összes tevékenységében jelentős, 11%-os részarányt képviselnek. E hitelintézetek a specializált tevékenységük végzése során kevés alkalmazottal dolgoznak, fiókjaik száma is alacsony, ügynökök révén bonyolítják hitelügyleteiket. Ezáltal le tudják szorítani költségeiket és alacsony kamatrésszel tudnak hitelezni.

A jelzálogbankok felügyelete az üzleti bankok felügyeleténél jóval szigorúbb. A Szövetségi Bankfelügyelet a tőkemegfelelés és egyéb általános ellenőrzés mellett vizsgálja a jelzálogbankok hitelezésnél alkalmazott ingatlanértékelését, valamint a jelzáloglevelek ingatlanlalt történő fedezettségére vonatkozó szabályok betartását. A

---

¹ Wolfgang Goedecke, Volkher Kerl, Helmut Scholz: Die deutschen Hypothekenbanken, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main 1997. 4. Auflage. (A német jelzálogbankok)

² Dr. Osváth Piroska: Jelzálog-hitelintézetek Németországban, Pénzügyi Szemle, XL. évfolyam 11. szám, 1995. november, p. 878.

német szabályozás szigorúbb az EU-irányelvben megfogalmazott minimum követelményeknél, és ez a szigor csak fokozza a német jelzáloglevelek keresettségét más EU-tagállamokban.

A német jelzálogbankok (*Hypothekenbank*) szakemberei a legfontosabbnak az ingatlanfedezet értékének alakulására vonatkozó körütekintő elemzést tartják. A jelzálogbankok által figyelembe vett hitelezési érték általában az ingatlanok forgalmi értékének 75-80%-a. Ennek az értéknek átlagosan a 70%-ára nyújtanak jelzáloghitelt és e kölcsönöknek legfeljebb 60%-át finanszírozhatják jelzáloglevelek révén.¹ A német jelzálogbankok fölös pénzükből kölcsönt nyújthatnak más pénzügyintézeteknek, saját számlára kereskedhetnek, ám maguknak csak akkor vehetnek ingatlant, ha ezzel valószínűsíthető veszteségeiket csökkentik. A kizárólag a jelzálogbankok által kibocsátott jelzáloglevelek állami garanciát élveznek, a tőzsdén és azon kívül is szabadon adhatók-vehetők. Népszerűségüket mutatja, hogy a fix kamatozású papírok 40%-a jelzáloglevél. Német jelzálogbankok számos EU tagállamban is működnek, csak szigorúbb feltételekkel. A német modellhez hasonló jelzálogfinanszírozás más európai országban is létezik. Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban, Ausztriában szintén már a XIX. században létrejöttek az első jelzálogbankok és Európa számos más országában is kialakultak hasonló intézmények.

Németországban a jelzáloghitelezés, a „*hypothek-ügylet*” az egyik legbiztosabb és ezért majd minden hitelintézet által – kifejezetten erre a célra létrehozott önálló bankon keresztül – gyakorolt üzletág. Általában a fedezetül szolgáló ingatlan értékének 3/5 részéig nyújtanak – nemritkán 30 éves lejáratú – hitelt, de ennek összege semmiképp sem haladhatja meg a gondosan becsült eladási (piaci) árat.² A német modell előnye, hogy a jelzáloghitelt igénybe vevők más banki szolgáltatásokra is számíthatnak, ugyanakkor a bankként eltérő hitelezési stratégia más-más hitel-feltételekhez és fedezet-nyilvántartáshoz vezet.

A német jelzáloghitelezés aktuális folyamatai

A német jelzálogpiac legfőbb jellemzője, hogy a hitelezők tekintetében jelentős a fragmentáció. (Jelzálogbankok, takarékbankok, *Bausparkassen*, biztosítótársaságok, kereskedelmi bankok, hitelszövetkezetek is folytatnak jelzáloghitelezési tevékenységet.) A hitelezők négy fő csoportját különböztetjük meg Németországban: privát- és közigazgatási- jelzáloglevél-intézmények, privát és közigazgatási *Bausparkassen*, univerzális hitelintézmények és biztosítótársaságok. A fő jelzáloghitelezők a Bayerische Hypo- und Vereinsbank, Europäische Hypothekenbank der Deutschen Bank (Eurohypo AG), Bausparkasse Schwäbisch Hall és Deutsche Hypothekenbank Frankfurt-Hamburg.

A jelzálog-hiteltermékek jellemzően 25-30 éves futamidejűek, kezdeti fix kamatlábbakkal (5-től 15 évig). A hitelek kb. 30%-át nyújtják jelzálog-hitelintézmények, 9%-át lakás-takarékpénztárok, 25%-át takarékbankok, és mindössze 6%-át a kereskedelmi bankok, illetve szintén 6%-át biztosítók illetve nyugdíjalapok. A német

---

¹ Kiss Kornélia: A jelzálog-hitelintézet működésének szabályozása, Bankszemle, 1997. XLI. évfolyam 2. szám, p. 4.

² Tallér Anikó: Az önálló zálogjog és a jelzálog-hitelintézetek, Bankszemle 1998. XLII. évfolyam 3. szám, p. 26

jelzálogpiac az utóbbi években jelentős strukturális változásokon ment keresztül. Új értékesítési csatornákat használnak, növekvő koncentrációs folyamat zajlik. Majdnem mindegyik jelzálogbank nemzetközi hitelezésbe kezdett, ami növekvő fontosságú területe lett a bankoknak.

Németország jelzáloghitelezése 2002-ben¹

Németországban 2002 harmadik negyedében a jelzáloghitelezés 5%-kal csökkent. Ennek oka a lakáscélú jelzálog (*residential mortgage*) csökkenése, mivel a nem lakáscélú jelzáloghitel-állomány (*non-residential mortgage*) konstans volt az előző évhez képest. A lakáscélú jelzálog csökkenése nem érintett minden régiót ugyanolyan szinten. A kereskedelmi jelzáloghitelezés jobban teljesített, mint a lakáscélú. Ez igaz mind a hazai, mint a határon átnyúló hitelezésre is. A német jelzálogbankok 2001 óta hitelezhetnek Európán kívüli G7-es országoknak is (USA, Kanada, Japán). A lakásárak csökkenése felkeltette a befektetők érdeklődését a jelzáloglevelek iránt, így 15 M EUR-ról kb. 25 M EUR-ra nőtt az értékesített állományuk.

A piaci fejlődés tekintetében az E-jelzálogok (*E-mortgage*) a vártnál kevésbé bizonyultak sikeresnek. A piaci részarányuk 1% alatti még mindig, ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a jelzáloghitel mint finanszírozási termék igen bonyolult konstrukció. Ezenkívül még mindig léteznek jogi nehézségek az internetes jelzálog-bankolás biztonságára vonatkozóan. A német jelzálogbankok számára egyre fontosabb lett a költségek csökkentése és a hatékonysága növelése. Céljuk elérésének egyik lehetséges megoldása a fő profilra való koncentráció, illetve annak a lehetősége, hogy különválasztják az értékesítést az adminisztrációtól, és harmadik szereplő szolgáltatásait veszik igénybe. Az összeolvadások és fúziók 2002-ben is folytatódtak. Például a Deutsche Hyp, Rheinhyp és Eurohypo összeolvadt, és létrejött új nevén az Eurohypo. A jelzálogbankok nagyobbak lettek, és a koncentráció növekedett a piacon. Ennek eredményeképpen a jelzálogpiac jobban felkészült a belföldi és külföldi hitelezésre. Várhatóan a következő években folytatódik a jelzálogbankok „nemzetköziesedési stratégiája”, és előreláthatóan Amerika, Kanada és Japán felé fognak orientálódni. A negatív folyamatok ellenére (csökkent a lakáscélú jelzáloghitelezés) a német kormány tovább csökkenti az adókedvezményeket és egyéb lakástámogatási formákat. Gyermek nélküli párok nem lesznek már jogosultak állami támogatásra, akkor sem, ha alacsony jövedelműek. Gyermekes párok pedig kevesebb támogatást fognak kapni. Ezen intézkedések negatív hatása a német jelzáloghitelezésre vitathatatlan.

A német jelzálogpiac 2003-ban²

2001-ben Németország volt Európa legnagyobb jelzáloghitel-piaca. Az 1990-es évek kereskedelmi és bérleti hitelezési *boomja* után az elmúlt 2-3 évben a hitelezés csökkenő tendenciája figyelhető meg. Az építési hitelek és a jelzáloglevelek kibocsátása területén hanyatlás volt megfigyelhető. A német jelzáloghitelezési piac szerkezetét tekintve megállapítható, hogy a takarékpénztárak és a szövetkezeti bankszégmens még mindig dominál. A szövetkezeti szegmens helyi bankokra van osztva. Ez

¹ European Mortgage Federation: Mortgage markets in 2002. a Survey on recent developments on European Markets, December 2002., p. 11-13.

² Mercer Oliver Wyman, European Mortgage Federation: Country Overviews, 2003. p. 35-38.

a két típusú intézmény teszi ki a piac 50%-át. Ezeken kívül szakosított jelzálogbankok és kereskedelmi bankok tevékenykednek a piacon. Az extrém verseny és az alacsony árak miatt a külföldi hitelezők jelenléte elenyésző a német piacon. Bankfiókok jelentik a legfőbb értékesítési csatornát Németországban. A jelzálogbankok csak nagy városokban vannak jelen, fiókhálózatuk igen korlátozott. Ennek eredményeképpen gyakran közvetítőkön vagy az interneten keresztül értékesítik termékeiket, illetve a másodlagos piacot veszik igénybe. A telekügynökök szerepe növekedett, illetve a jelzálogbrókerek, építészek és építőipari vállalatok, mint közvetítők is igen fontos értékesítési csatornát jelentenek.

Németországban szabványosított termékválaszték a jellemző, a legtöbb hitelező az árakban és az ügyfeleknek nyújtott plusz szolgáltatásokkal versenyzik. 2003-ban is a hosszú távú fix kamatozású hitelek dominálnak. A változó kamatozású konstrukciók is elérhetők, de arányuk igen alacsony. A lakás-takarékpénztárak a hitelek 10%-át nyújtják és speciális termékeket kínálnak. A lakásvásárláshoz leggyakrabban a „*Bausparkasse*” konstrukción keresztül vesznek fel hitelt. Ennek előnye az előtakarékossági periódus után (6–7 év) a megtakarítások volumenével arányosan nyújtott kedvezményes kamatozású kölcsön.

A német jelzálog-finanszírozás általánosan mérleg-finanszírozású. 2003-ban is a hitelek 76%-a közvetlenül az ügyfelek betéteiből és bankközi forrásokból finanszírozott. Emellett a jelzálogbankok főként jelzáloglevél-kibocsátással teremtik meg a forrást. A német „*Pfandbrief*” 2003-ban 24%-os finanszírozási arányt képviselt.

Várható fejlődési tendenciák

A német bankpiac konszolidációs folyamata várható, a költséghatékonyság elérése érdekében. Az állami tulajdonban lévő bankok számára nyújtott állami garancia megszüntetése 2005-ben várhatóan helyreállítja a német piac ezen torzulását, de a piaci struktúra megváltozása nem várható. Számos szakértő a kamatlábak enyhe emelkedésére számít. Várhatóan nőni fog a harmadik szereplős szolgáltatások igénybevétele, a bankok költségcsökkentési és hatékonyságnövelési szándéka jegyében. Ezek a folyamatok azt eredményezhetik, hogy különbséget tehetünk „*nagyarányú jelzáloghitel-közvetítő*” (brókerek, takarékpénztári és szövetkezeti bankhálózat) és „*nagyarányú producerek*” (jelzálogbankok leginkább) között. Nagyön alacsony mértékű külföldi belépés várható, és a német hitelezők is csekély mértékben hiteleznek külföldön, hiszen más országok jogszabályainak megértése problémás lehet, illetve a szabályozás hiánya is gondot okozhat. A német jelzálogbankoknak 2002 óta lehetőségük van arra, hogy Európán kívül az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában és Japánban is folytassanak hiteltevékenységet.¹ Az elmúlt években a német jelzálogbankok jelentős modernizációs folyamaton mentek keresztül, mind belföldi mind nemzetközi tekintetben. Nincs még egy ilyen pénzügyi szegmens, amely ilyen erős növekedést produkálna, mint a jelzáloglevél-piac. A jelzálogbankok 2003-ban a lakáscélú hitelek terén 21,1%-os részesedést birtokoltak.

Dánia

---

¹ www.hypo.de – Verband deutscher Hypothekenbanken e. V. (VDH): Der Pfandbrief 2003. Fakten und Daten

A dán jelzálogpiacot a szakosított jelzálog-hitelintézetek uralják. A jelzáloghitelezők típusait elemezve megállapíthatjuk, hogy a piacot 10 jelzálogbank uralja, együttes részarányuk 85%. Ezek a jelzálogbankok lakáscélú, mezőgazdasági és egyéb kereskedelmi jelzáloghiteleket is nyújtanak. A futamidő maximális időtartama 30 év, tipikus LTV arány 80-85%. Az utóbbi években jelentősen felerősödött a verseny, a kereskedelmi bankok jelzálogbankokat alapítottak. Dániában a jelzáloghitelek 90%-át jelzálogbankok nyújtják, és csak 10%-ot a kereskedelmi bankok.¹ A jelzálogtermékek típusát tekintve Dániában a fix kamatozású konstrukció a legelterjedtebb. A jelzáloghitelezés fő forrását jelzáloglevelek kibocsátásával teremtik meg. A jelzáloglevelek nagy része bankok, biztosítók, nyugdíjalapok és a közszektor tulajdonában vannak. Külföldi befektetők tulajdonában mindössze 17% van.

Dánia jelzálogpiaca 2002-ben²

Viszonylag magas hitelezési aktivitás jellemezte a dán jelzálogpiacot 2001-ben és 2002-ben is. A jelzálogbankok hitelezése 2001 negyedik negyedévében elérte a 20 millió eurót. Ez az összeg rekordnak számít. Eddig egyetlen negyedév alatt ennél nagyobb hitelezési állományt egyetlen jelzálogpiac sem produkált. A magas hitelezési foknak az oka, hogy jelentős növekedés volt tapasztalható a piac refinanszírozási aktivitásának köszönhetően 2001. őszén (az alacsony kamatlábaknak köszönhetően). Ez a tendencia folytatódott 2002-ben. Hagyományosan a jelzáloghitelek fix kamatozásúak, ami azt jelenti, hogy 20 vagy 30 éves futamidőnél végig ugyanaz a kamatláb. A változó kamatozású hitelek állománya 38-ról 58%-ra nőtt a negyedik negyedévben. Ennek az az oka, hogy a rövid távú kamatlábak csökkentek, így nőtt a különbség a rövid és hosszú távú kamatlábak között. Számos jelzálogbank kínál 1999 óta euró-alapú hitelt, mivel nagy kereslet mutatkozik irántuk, ugyanis alacsonyabb kamatozásúak, mint a dán korona-alapúak. A teljes hitelezési állomány mintegy 18%-át teszik ki az euró-alapú hitelek. Ezek mind fix, mind változó kamatozású konstrukcióban is elérhetőek. Messze a legnagyobb a kereslet itt a változó kamatozású hitelek iránt (több mint 98%). A dán piacon egy másik újdonság az ún. „*down saving loan*”. Ez a konstrukció alapjában különbözik a hagyományos jelzáloghitelektől, amiket egyszerűen folyósítanak ki. Ezt a típusú hitelt egy előre meghatározott terv szerint folyósítanak ki részletekben, akár 15 évig is elhúzódhat, míg végleg folyósításra kerül. A hitel törlesztése is a folyósítási periódusokhoz igazodik. A dán jelzálogbankok jelzáloglevelek kibocsátásával finanszírozzák hiteleiket. Így erős kölcsönhatás figyelhető meg közöttük, ugyanis ha nő a kereslet a hitelek iránt, felendül a jelzáloglevél-piac. A kötvénypiacon 2001-ben a legnagyobb részarányt a jelzáloglevelek képezték, a legnagyobb forgalommal. A pénzügyi intézmények, a biztosítók és a nyugdíjalapok megmaradtak a legnagyobb befektetőknek a dán jelzáloglevelek piacán. A piaci fejlődés tekintetében nem történt számottevő változás 2001 óta. Továbbra is 8 jelzálogbank működik a piacon, és mindegyik részvénytár-

¹ www.hypo.org: Mercer Oliver Wyman, European Mortgage Federation: Country overviews, 2003. (Országatanulmányok) Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:25, p. 29-32.

² European Mortgage Federation: Mortgage Markets in 2002. a Survey on recent developments on European Markets, December 2002. (Európai Jelzálogszövetség: Jelzálogpiacok 2002-ben. Kutatás az európai piacok legújabb fejlődési irányairól), p. 9-11.

sasági formában működik. Dániában 2002 májusában a pénzügyi szolgáltatások és jelzáloghitelek területén szabályozási reform kidolgozásán kezdtek dolgozni.

A dán jelzálogpiac 2003-ban¹

A dán piac kétszintű. Az első szinten a regisztrált jelzáloghitel-intézmények működnek szigorú hitelezési szabályok mellett (pl. max. 80%-os finanszírozhatóság). A második szinten bankok működnek, akik a hitel/hitelbiztosítéki arány 80%-a felett is finanszíroznak. Az elmúlt 10 évben az ingatlanárak emelkedésével növekedett a jelzáloghitelezés volumene.

Piacszerkezetét tekintve a dán lakáshitelezési piacon öt jelzálogbank dominál, amelyek mind részvénytársasági formában működnek, nevezetesen: Nykredit, Realkredit Danmark, Nordea Kredit, Totalkredit and BRFKredit. A Totalkredit és Nykredit bejelentette összeolvadási szándékát, amivel 4-re csökkent a piaci szereplők száma. Az 1,1 milliárd dollárt is meghaladó értékű összeolvadás révén létrejövő új cég 40%-os részesedésével az első helyre rukkolhat, ami tovább fokozhatja az amúgy is éles versenyt. A konstrukció népszerűségére jellemző, hogy az utóbbi 200 évben az ingatlanvásárlások közel 100%-át jelzáloghitelből fedezték, s ez idő alatt egyetlen jelzálogbank sem jelentett csődöt.² Nordea Kredit és Realkredit Danmark kereskedelmi bankok tulajdonában vannak, és a Totalkredit egy bankkonzorcium tulajdonában van. A piacot az 1989-es jelzáloghitelezési törvény szabályozza (módosításokkal), ami számos intézkedéssel védi a jelzáloglevél-tulajdonosokat.

Dániában széles körű lehetőség van a jelzáloghitelek értékesítésére. A számos értékesítési csatorna közül a legjelentősebbek a telefon, az internet, a fiókhálózat és a telekügynök. A többi országgal ellentétben a független jelzáloghitel-tanácsadók a dán rendszerben nem játszanak nagy szerepet. Ennek oka a hiteltermékek szabványosítottágában keresendő, ami csökkenti a tanácsadás szükségességét. Jelentős a keresztértékesítés szerepe, elsősorban a biztosítások területén.

A termékválaszték Dániában igen sokszínű, a legtöbb hitelező általános és szabványosított termékkínálattal rendelkezik: egészen 30 éves futamidőig fix kamatozású dán korona-alapú jelzáloghitel, változó kamatozású dán korona és euró-alapú konstrukciók, az első és a tizedik év között lehetőség van változtatni a kamatlábat. A hagyományos jelzáloghitelek hosszú távú fix kamatozású annuitásos törlesztésű termékek. Azonban, mostanában változó kamatozású 10-től 30 évig terjedő futamidejű hiteleket is kínálnak.

A jelzáloghitelek teljes állományát a dán jelzálog-hitelintézetek által kibocsátott jelzáloglevelekkel finanszírozzák. Ezt a tevékenységet a törvény szabályozza. A kihegyezett hitelállomány nagyságát tekintve a dán jelzáloglevél-piac az egyik legnagyobbnak számít a világon. Jellemzően nincs harmadik szereplős szolgáltatási piac Dániában, a jelzáloghitelezők „házon belüli” hitelezése a jellemző.

---

¹ Mercer Oliver Wyman: Study on the financial integration of European mortgage markets, October 2003., European Mortgage Federation – www.hypo.org. Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:40, p. 29-32.

² Juhász Péter: Nemzetközi jelzálogkörkép: viszik, mint a cukrot, Világgazdaság, 2003. 08. 06., p. 12.

Várható fejlődési tendenciák

A dán jelzáloghitelezési piaci struktúra várhatóan változatlan marad. Nem várható további piaci koncentráció, hiszen a négy legnagyobb jelzálogbank a lakáscélú jelzáloghitelek több mint 95%-át nyújtják. Bár néhány hitelező lát még lehetőségeket a koncentráció növelésére, aminek következtében 3-4 szereplős piacot prognosztizál. Várhatóan a termékkínálat bővülése fog bekövetkezni, hogy a hitelfelvevők igényeit magasabb szinten elégíthessék ki. Bazel II. jelentős hatással lesz a lakáscélú jelzálog-portfólió tőkeigényére. Külföldi piaci belépők nem várhatók, és a dán jelzáloghitelezők sem fontolgatják a határon túli hitelezés megvalósítását. A dán lakáspolitikának egyik legérdekesebb eleme az „indexált-hitelek” keresztül támogatott lakásberuházások rendszere. Ez a konstrukció a támogatott szektorban építéseknel és felújításoknál széles körben elterjedt. Az ilyen típusú hitelek visszafizetése két csatornán keresztül valósul meg: a kamatokat 80%-ban az állam, 20%-ban a helyi önkormányzat fizeti, míg a tőkerészt a közhasznú lakás építető fél éves ciklusokban törleszti. Mivel a hitel indexált, így azt félévente az adott indexszel kiigazítják.¹ Ezeknek az *indexált jelzálogleveleknek és jelzáloghiteleknek* a futamideje nincs előre meghatározva, hanem az a későbbi inflációs rátától függ. Indexált hiteleket kizárólag jelzálogbankok nyújthatnak, melyek ezeket a hitelpiacról refinanszírozzák. Ennek módja, hogy ezeket a jelzálogleveleket egy konstans kamatláb mellett értékesítik. A vevők azonban ezzel több előnyre is szert tesznek: egyrészt ez után a befektetés után nem fizetnek jövedelemadókat, másrészt a megállapított nominális kamatláb az értékgarancia miatt közelítően reálkamatlábként funkcionál.

Olaszország

Olaszországban a jelzáloghitelezés egészen a közelmúltig csupán marginális szerepet töltött be. 1995 óta az egyetlen alapítható hitelintézeti típus az univerzális kereskedelmi bank, így az összes ilyen bank nyújt jelzáloghiteleket (piaci részarányuk tehát 100%). A hiteltermékek jellemző futamideje 10-15 év, fix kamatozású és tipikus LTV arány 50%. A jelzáloghitelek forrását a kereskedelmi bankok kötvények kibocsátásával teremtik meg. Az 1999. évi LXX. törvény, ami a hitel értékpapírosítást szabályozza, biztosítja számos olasz banknak az MBS/ABS kibocsátási lehetőséget. Ez a fajta finanszírozás jelentősége egyre növekvő. A piaci fejlődést tekintve megállapítható, hogy jelentős koncentrációs folyamat zajlik az olasz jelzálogpiacon. 2001 elején egy nagy jelentőségű összeolvadás ment végbe: a Banca Commerciale és a Banca Intesa, a két legnagyobb olasz bank fuzionált, amivel a legnagyobb bankcsoport lett Olaszországban. Az erős expanzió után (1998-ról 1999-re a bruttó hitelezés több mint megduplázódott) 2000-ben tovább növekedett a jelzáloghitelezési piac, és ez a trend (bár csökkenő növekedési ütemben) folytatódott napjainkig.

Olaszország jelzálogpiaca 2002-ben

A lakáscélú és nem lakáscélú jelzáloghitelek aránya egyaránt 10%-kal emelkedett az olasz piacon. A jelzáloghitelek 62%-a lakáscélú. A jelzáloghitelezés növekedése az alacsony kamatlábakkal, a dráguló lakásárakkal és az erős versenyhelyezettel magyarázható. A források tekintetében 2001-ben 2000-hez viszonyítva háromszoros nö-

¹ Pichovszky Kristóf: Lakástámogatás a nemzetközi gyakorlatban, GKI Gazdaságkutató Rt., Budapest, 2004. június, Ország tanulmányok, p. 20.

vekedés volt tapasztalható a jelzálog alapú kötvények (MBS) volumenében. Ez elsősorban az 1998. évi 130. törvénynek köszönhető, ami az értékpapírosítás jogi kereteit megteremtette.

Az olasz pénzügyi piac óriási strukturális változásokon ment keresztül az elmúlt években. A piaci koncentráció magas foka figyelhető meg: négy fő csoport versenyzik egymással. Mindemellett várhatóan nő a jelzáloghitelek területén a verseny. Sok hitelező újfajta lakáscélú hiteleket ajánl: fix kamatozású és a fix és lebegő kamatozással kombinált hitel-terméket. Az újfajta termékek megjelenése elsősorban a verseny erősödése miatt jelentkezett, illetve a külföldi szereplők megjelenése miatt, ami tovább erősítette a versenyt. Az internet fontos szerepet játszik az olasz bankok életében, mivel legfőképpen itt kínálnak információkat termékeikről. Elsősorban jogi okokból nem valósítható meg, hogy a hitelezési folyamat online menjen végbe a befogadástól a futamidő végéig. Olaszországban indítványozták egy a német jelzáloglevél mintájára létrehozott forrásnövelő eszköz bevezetésének szabályozását. Ez az indítvány még nem emelkedett törvényerejűvé.

Az olasz jelzálogpiac 2003-ban¹

Az 1990-es évek végén Olaszország jelentős növekedési ütemet produkált, csökkenő kamatokkal, a családok növekvő rendelkezésre álló jövedelmével és növekvő ingatlanárakkal. *Piacszerkezetét* tekintve az olasz jelzálogpiacon öt fő szereplő, az öt kereskedelmi bank a domináns: Intesa, Unicredito, San Paolo IMI, Monte dei Paschi and Banca Nazionale del Lavoro. Ők reprezentálják a privatizációs és konszolidációs folyamat eredményeként létrejött jelzáloghitelezési piacot.

Olaszországban 30 000 fiók működik. A jelzáloghiteleket majdnem kizárólagosan hagyományos fiókokon keresztül értékesítik (a hitelezés 90%-a), és csak három szereplőnek van külön jelzáloghitel értékesítési pontja. A trend azt mutatja, hogy a közvetítők szerepe növekedni fog, ami most még csak az értékesítés 10%-át teszi ki. A külföldi szereplők pénzügyi és biztosítási ügynököket alkalmaznak, mialatt a belöldi szereplők a fő ingatlanpiaci ügynökhálózatokkal próbálnak szövetséget kialakítani. Az interneten való értékesítés még mindig nagyon alacsony fokú, és elsősorban marketing szempontból hasznosítják.

Változó, fix és kombinált kamatozású hitelek is elérhetők az olasz piacon. A törlesztés is többféleképpen történhet: állandó nagyságú, növekvő és csökkenő törlesztésű. A hitel/hitelbiztosítéki arány 80-90% között van. A törvény engedélyezi az előtörlesztést, előtörlesztési díj mellett.

Olaszországban az általános forrásbevonási lehetőségeket veszik igénybe (betétek, kötvények). A fő forrásbevonási lehetőség a hosszú távú jelzáloghiteleknek a jelzáloglevelek kibocsátása. A hitelek értékpapírosítása egy növekvő jelentőségű finanszírozási forma. 1999-ben a jogi akadályok eltörlése után, egy MBS kibocsátási *boom* következett be. A jelzáloghitel-szolgáltatásokat tekintve a „házon belüli” szolgáltatás általános Olaszországban.

---

¹ Mercer Oliver Wyman: Study on the financial integration of European mortgage markets, October 2003., European Mortgage Federation – www.hypo.org. Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:40, p. 39-42.

Várható fejlődési tendenciák

A kisebb bankok körében várható konszolidációs folyamat, és a nagyobb bankok esetében is fúziós-hullám prognosztizálható. A bankok a közeljövőben várhatóan kiaknázzák a keresztértékesítés lehetőségeit. A harmadik szereplős értékesítés egy növekedési trendet mutat. A hiteltermékek választéka növekedni fog. Várhatóan árverseny fogja jellemezni az olasz jelzálogpiacot, így a kamatlábak csökkenése valószínűsíthető. Néhány szakértő szerint az árak nem fognak tovább csökkenni.

Nagy-Britannia

Az angol jelzálogpiac jellegzetessége, hogy hitelezésben 20%-os részarányt képviselnek a házépítő/lakásépítő szövetkezetek. Részarányuk növekedési trendje 1995 óta tart. 72%-os arányt a kereskedelmi bankok, 7%-ot egyéb specializált hitelező birtokol. A legjelentősebb összeolvadás a legnagyobb jelzáloghitelező Halifax és a Bank of Scotland fúziója volt, új nevük HBoS lett. Így a három legnagyobb angol jelzáloghitelező a HBoS, az Abbey National és a Lloyds TSB.

A termékek közül a *buy-to-let* jelzáloghitel-konstrukció a legjelentősebb növekedési terület (80%-kal növekedett 1999 és 2000 között). Ezenkívül a változó kamatozású konstrukció a jellemző (66%). 1999-re megduplázódott az MBS értékpapírok állománya. Ez annak tudható be, hogy Nagy-Britanniában az amerikai modell jellegzetességei dominálnak. A két fő értékesítési csatorna a fiókhálózat (48%) és a közvetítőkön (38%) keresztül (pénzügyi tanácsadó, életbiztosítók) értékesítés.

Nagy-Britannia jelzálogpiaca 2002-ben

Rekordszintű hitelezési aktivitás volt tapasztalható 2002-ben Nagy-Britanniában (40%-os növekedés). Alacsony munkanélküliség, magas foglalkoztatottság, alacsony kamatlábak és a pozitív gazdasági alapfolyamatok kedveztek az ingatlanpiacnak és a jelzáloghitelezésnek.

Nagy-Britanniában fontos piaci szegmenst képeznek azok a hitelkonstrukciók, amelyeket azon ügyfelek vesznek igénybe, akik a vásárlás után bérbe adják az ingatlant (*buy-to-let lending*). Növekvő kereslet mutatkozik az ún. folyószámla-jelzáloghitel iránt. Az internet-hitelezésben jelentős növekedés volt tapasztalható, a felhasználók köre is jelentősen bővült. Az internetezők fele (kb. 10 millió felnőtt) már igénybe vett pénzügyi szolgáltatást az interneten. A Jelzáloghitelezők Bizottsága (MORI) felmérése alapján a jelzáloghitellel rendelkezők 1%-a online rendezte jelzáloghitelét. Természetesen ennél jóval többen információ beszerzése végett veszik igénybe az internetet, és igen kevesen valósítják meg online a hitelezést (annak ellenére, hogy erre lehetőség van, hiszen megjelent néhány jelzáloghitelező a piacon, aki csak az interneten keresztül nyújt hitelt!). *Harmadik szereplők* megjelenése vált jellemzővé Nagy-Britanniában: számos hitelező folytat outsourcing tevékenységet, akik pénzügyi közvetítő szolgáltatásait veszik igénybe. A méretgazdaságossági előnyök kihasználása érdekében számos összeolvadásnak lehetünk tanúi az angol piacon.

Nagy-Britannia jelzáloghitelezése 2003-ban

Az angol jelzálogpiac a második legnagyobb Európában. A hitelezés növekedési tendenciája számos tényező eredménye, mint például az erős gazdaság és csökkenő kamatlábak. Nagy-Britanniában 48 éves mélypontra, 3,5%-on áll a jelzáloghitel

kamata. Az alacsony költség így kellő vonzerőt jelent: 31%-kal emelkedett a jelzáloghitel-kihelyezés egy év alatt.¹

Piacszerkezetét tekintve a jelzáloghitelek 71%-át bankok nyújtják. Ezek a bankok foglalják magukban a korábbi házépítő szövetkezeteket (building society), mint pl. az Abbey National-t, ami az elmúlt 20 évben alakult át. A legnagyobb hitelező a piacon a HBOS, ami 20%-os részarányt képvisel. A házépítő szövetkezetek 18%-os részarányt, a szakosított hitelezők 11%-os részarányt képviselnek. A legfőbb értékesítési forma a fiókokon keresztül (45%). Pénzügyi közvetítők, mint a biztosítási vagy telekügynökök, független pénzügyi tanácsadók (IFAs) a 40%-át teszik ki az értékesítési csatornáknak. A közvetlen értékesítés (telefon, internet) egy kicsi, de fontos szegmensét képezik az értékesítési folyamatnak (15%). Jelentős termék-innovációs folyamat jellemzi a piacot. A termékek különböznek a kamat kalkuláció alapján, illetve a törlesztési módban. Viszonylag kevés hosszú futamidejű fix kamatozású termék érhető el a piacon. Nagy-Britanniában 70%-ban a betétállomány képezi a jelzáloghitelek forrását. A finanszírozásban az MBS értékpapírok egyre növekvő jelentőségre tesznek szert (egyelőre csak 4%-os az arányuk). HBOS a közelmúltban bocsátotta ki Nagy-Britannia első jelzálog-értékpapírját, és várhatóan a többi hitelező is követi példáját. A harmadik szereplős jelzálog-szolgáltatás növekvő népszerűségnek örvend Nagy-Britanniában (5%-os aránnyal 1995-ben). Várhatóan ez az arány 30%-ra fog növekedni 2005-re.

Várható fejlődési tendenciák

További konszolidációs folyamat valószínűsíthető a kisebb kereskedelmi bankok és házépítő szövetkezetek körében. 2004-re további szabályozási módosítások várhatóak. Az árverseny növekedni fog, illetve az átlagos árak csökkenni fognak. A hitelezők várhatóan csökkentik költségeiket a szolgáltatások harmadik szereplőknek történő *outsourcing*gal. A termékinnováció növekedése prognosztizálható. A fő belépési akadály a brit jelzálogpiacra az alacsony jövedelmezőség, így külföldi belépők nem várhatóak középtávon.

AZ EURÓPAI JELZÁLOG SZÖVETSÉG (THE EUROPEAN MORTGAGE FEDERATION)

Az Európai Jelzálog Szövetség egy kereskedelmi szövetség, amely a hitel-szektorban működik. Azoknak az intézményeknek a szövetsége, amelyeknek fő tevékenysége a jelzáloghitelezés az Európai Unió tagországaiban és Norvégiában. 1967 óta működik a Szövetség, székhelye Brüsszelben van. A Szövetség a különböző jelzáloghitelezéssel foglalkozó intézményeket fogja össze, mint pl. jelzálogbankokat, kereskedelmi bankokat, takarékpénztárakat, szövetkezeteket, házépítő szövetkezeteket és biztosító társaságokat. Együtt az összes lakáscélú és nem lakáscélú jelzáloghitelek 70%-át nyújtják.² A különböző tagsági lehetőségek között megkülönböztetjük a teljes tagságot (az európai uniós piacon működő szakosított jelzáloghitelintézetek nyerhetik el), a társult tagságot (olyan intézmény nyerheti el, amelyik

¹ www.hypo.org: Mercer Oliver Wyman, European Mortgage Federation: Country overviews, 2003. (Országtanulmányok) Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:25, p. 52-55.

² www.hypo.org, Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:40

teljesíti a teljes tagsági feltételeket, és csatlakozási tárgyalásokat folytat az EU-val), illetve megfigyelői tag lehet az olyan intézmény, amely nem lehet teljes jogú tag, de különösen érdekelt a jelzáloghitelezésben.

A Szövetség szolgáltatásai között említhetjük a lobbizási tevékenységet, a folyamatos iparági statisztikai publikációk, jelentések elkészítését, folyamatos konferenciák és szemináriumok tartását, illetve egy elektronikus könyvtár működtetését. 2004 májusában tíz új ország csatlakozott az Európai Unióhoz. Ezen országok jelzálogintézményei a társult tagsági státusz után elnyerték a teljes tagságot. A Szövetség célja, hogy a kohézió erősítése mellett fenntartsa a Szövetség hatékonyságát. Az Európai Jelzálogbankok Szövetsége az európai jelzálogipar érdekvédelmi és képviselői szervezete. Tagjai az Európai Unió országain kívül a Svájcban, Norvégiából kerülnek ki.

A változások várható irányvonala

- A legtöbb újonnan csatlakozó országban már megtörténtek a jogi szabályozások megteremtése. Jelenleg a legfontosabb a hatékonyság növelése és a fogyasztóvédelem erősítése a jelzáloghitelezés területén.
- Forrássoldal erősítése, a másodlagos piac fejlődése.
- A fogyasztóvédelem növelése, jobban összehasonlítható jelzáloghitel-termékek megteremtése, növekvő versenyhelyzet teremtése.
- Termékfejlesztés.
- Minden új teljes jogú tag jelzáloghitel-piacának 40%-os növekedését prognosztizálja 2007-re!

Az Európai Jelzálog Szövetség tagja lesz a Magyar Jelzálogbank Egyesület

Az érdekképviseleti és szakmai háttérmunkával egyaránt foglalkozó Magyar Jelzálogbank Egyesület jelenleg több fontos kérdéssel foglalkozik, így a legmagasabb szintű európai fogyasztóvédelmi szabványok meghonosításával, az új bázeli tőkeegyezmény kapcsán közösen megoldandó feladatokkal, a nemzetközi gyakorlathoz igazodó hazai ingatlanérték-megállapítási sztenderdek kidolgozásával (nyilatkozta BOTOS ANDRÁS GÁBOR, az egyesület titkára).¹ Az egyesület tevékenységének kiemelt területe továbbá a folyamatos kapcsolattartás a hazai szervezetekkel (Bankszövetség, MNB), valamint nemzetközi partnerekkel (Német Jelzálogbank Szövetség, Európai Jelzálog Szövetség) csakúgy, mint például háttéranyagok készítése és konferenciák szervezése. Várhatóan 2005-től a Magyar Jelzálogbank Egyesület is taggá válik. A későbbiekben az Egyesület egységesen fogja képviselni az európai szervezetben a három magyar jelzálog-hitelintézet érdekeit.

---

¹ NAPI gazdaság Melléklete: Napi jelzálogpiac, 2004. november, p.3-9.

AZ AMERIKAI MODELL BEMUTATÁSA – FANNIE MAE, GINNIE MAE SZEREPE AZ AMERIKAI JELZÁLOGHITEL-PIACON

Az amerikai modell jellegzetességei

Az amerikai modell elsősorban a tőkepiac-orientált országokra jellemző, mint például az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Nagy-Britannia és Írország.

Az amerikai modellben a hitelt közvetlenül pénzintézetek és egyéb szervezetek nyújtják. Így kereskedelmi bankok, takarékszövetkezetek, biztosítótársaságok. Az amerikai jelzáloghitel-piacon jellemző, hogy a normál hitelintézetek értékesítik a jelzáloghitel-termékeket. Ezeket a hiteleket *poolokba* rendezik, és eladják őket a kimondottan jelzáloglevél kibocsátó intézményeknek. Ebben a konstrukcióban a jelzáloghiteleknek eleve kialakul a másodlagos piaca. Ilyenkor a jelzáloghitel-kibocsátó átadja az ügyfélkapcsolatait is,¹ illetve az elsődleges hitelnyújtó mérlegéből kikerül a követelés, a refinanszírozással kapott hitel pedig lehetővé teszi a további hitelnyújtást. Ez a modell egy élénk és likvid jelzáloghitel-piacot, és dinamikus jelzáloglevél-piacot teremt, ahol a jelzáloghitelek forgalma piaci feltételek és keretek között zajlik. A likviditásból eredően önmagában is értékesítési biztonságot kínál, így piacgeneráló hatású. Ennek megfelelően számos egyéb állami és magán szakintézmény, garancia alap jött létre, amelyik a piac működésének harmóniáját biztosítja.

Az elsődleges piac a jelzáloghitelek széles választékát nyújtja: a hagyományos fix és változó kamatozású hitelekből a növekvő törlesztésű, fix kamatozású konstrukciókig. Az elsődleges jelzáloghitelezők a jelzáloggal fedezett követeléseiket három módon kezelhetik:²

- a hitelt saját portfóliójukban tartják,
- követeléseiket közvetlenül értékesítik az intézményi befektetőknek,
- a másodlagos piacon adják el követeléseiket.

Ez utóbbit magántársaságok (nyugdíjalapok, magánszemélyek) és a szövetségi kormány által támogatott szervezetek alkotják, és nagy szerepet játszanak a jelzálogos követelések forgalmazásában, hiszen csak a befektetők szűk köre kívánja az eredeti, meglehetősen hosszú futamidőre lekötött pénzüket, ezért a másodlagos piac szereplői a befektetők igényeinek megfelelő értékpapírok kibocsátásával refinanszírozzák a hiteleket.

*A másodlagos jelzálogpiacon*³ a már folyósított jelzálogkölsönök adásvétele és értékpapírosítása folyik. A másodlagos jelzálogpiac befektetői életbiztosítási társaságok, nyugdíjalapok, pénzügyi intézmények és magánszemélyek. A jelzáloghitelek másodlagos piacát elsősorban a szövetségi kormányzat hozta létre. Fellépését főleg az az igény motiválta, hogy a jelzálogkölsönök azokban a régiókban és azon szociális csoportok (szegények, farmerek, háborús veteránok) számára is hozzáférhető legyenek, amelyek egyébként efféle hitelek nélkül maradnának. A nagy világgazda-

¹ Bankról, pénzről, tőzsdéről – Válogatott előadások a Bankárképzőben, 1988-1998, Nemzetközi Bankárképző Budapest 1998., p. 576.: Rajnai Gábor: A magyar jelzáloghitelezés, különös tekintettel az agrárágazatra.

² Kiss Kornélia: A jelzálog-hitelintézet működésének szabályozása, Bankszemle, 1997. XLI. évfolyam 2. szám, p. 2.

³ Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok, Osiris 1996, p. 449-450.

sági válságot követő újjáépítési program részeként a kormányzat több speciális hivatalt hozott létre a jelzálogpiac újjáélesztése érdekében. A modern másodlagos jelzálogpiac kialakulása a Federal National Mortgage Association (továbbiakban Fannie Mae) 1968-as átszervezésével kezdődött. A Fannie Mae felhatalmazást kapott, hogy takarékpénztékektől már kinn lévő jelzáloghiteleket vásároljon meg, és a szükséges pénzforrások előteremtésére kötvényeket bocsásson ki. Ily módon a takarékpénztékek szükség esetén likviditáshoz juthattak, hiszen eladhatták már érvényes jelzáloghitel-szerződéseiket. A legfiatalabb intézmény a *Federal Home Loan Mortgage Corporation* (Freddie Mac) 1970-ben jött létre. A másodlagos piac szereplői a kölcsönök felvásárlásához szükséges források biztosítására a jelzáloghitelek feltételrendszeréhez igazodó jelzálogleveleket bocsátanak ki.

Fannie Mae¹

A Fannie Mae célja és küldetése, hogy minél több családot segítsen, hogy elérhesse az otthonteremtés álmát. Ennek érdekében pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat nyújtanak, hogy lehetővé tegyék az alacsony- és közepes jövedelműeknek, hogy vásárolhassanak maguknak lakást. 1968 óta több mint 63 millió családnak segítettek megvalósítani otthonteremtési álmukat. A Fannie Mae magán részvénytársasági formában működő vállalat. A szervezet maga nem nyújt jelzáloghitelt, de biztosítja, hogy jelzáloghitelek nyújtásához elegendő forrás álljon rendelkezésre. Az elsődleges hitelezőkkel állnak kapcsolatban. A hitelezők eladják a jelzálogokat a másodlagos piacon – ez az a piac, ahol a különböző befektetők veszik és eladják a jelzálogalapú értékpapírokat. A másodlagos piaci befektetők közé tartozik a Fannie Mae, különböző nyugdíjalapok, biztosítótársaságok, értékpapír-kereskedők és egyéb pénzügyi intézmények. A Fannie Mae egyrészt készpénzzel kifizeti a hitelezőknek a jelzáloghitelt, és benntartják azt a portfóliójukban. Másrészt MBS értékpapírokat bocsátanak ki, aminek cserébe jelzáloghitel-csomagokat kapnak a hitelezőktől. Ezek az MBS-kibocsátások likvid eszközökkel látják el a hitelezőket. A Fannie Mae MBS erősen likvid befektetésnek minősül, amivel az értékpapír-kereskedők a Wall Streeten kereskednek. A Fannie Mae garantálja, hogy a befektetők időben visszakapják tőke- és kamatfizetéseiket. Az amerikai lakásfinanszírozási rendszer a Fannie Mae-vel egyedülálló a világon, és egyes szakértői vélemények szerint a leghatékonyabb rendszer bizonyult.

Ginnie Mae²

1968-ban a Kongresszus megalapította a Ginnie Mae-t, ami állami intézményként működik. Ma egyedül a Ginnie Mae értékpapírok biztosítják a teljes biztonságot és állami hitel garanciát. A forráshiány problémáját oldotta meg a Ginnie Mae, amikor úttörőként megvalósította az MBS kibocsátást. A Ginnie Mae MBS értékpapírok biztonságot és likviditást biztosítanak a világon minden befektetőnek. Ily módon segít, hogy külföldi tőke áramoljon az amerikai lakáspiacra, lehetővé téve a jelzáloghitelek széleskörű nyújtását. A Ginnie Mae nem vásárol, nem bocsát ki MBS értékpapírokat, hanem garantálja a pontos tőke- és kamatvisszafizetést.

---

¹ Fannie Mae angol nyelvű honlapja: www.fanniema.com

² www.ginniema.com, Annual Report (Éves jelentés) 2003. Letöltés ideje: 2004. október 16. 15:10

A szervezet küldetése: megvalósítani a mindenki számára elérhető otthonteremtést, kapcsolatot teremtve a globális tőkepiac és a nemzeti lakáspiac között. A küldetés megvalósításában a személyzet továbbképzése, oktatása és a technológia állandó jellegű magas szintű fejlesztése segíti. A Ginnie Mae célja elsősorban a hatékony, innovatív MBS-piac megteremtése, illetve magas színvonalú szolgáltatások nyújtása üzleti partnereiknek. Az elmúlt három évtizedben a Ginnie Mae segítségével több mint 30 millió amerikai (alacsony és közepes jövedelműek) számára vált lehetővé a lakástulajdon megvalósítása.

A Ginnie Mae működése 2003-ban és 2004-ben

A 2003-2004-ben kitűzött célok között a vásárlói kiszolgálás tökéletesítése, vezetői szerep elérése szerepel. A Ginnie Mae-nak *két fő programja van:* Ginnie Mae I és Ginnie Mae II. A 2003-as év legnagyobb újdonsága a Ginnie Mae II Program felépítése. A Ginnie Mae I a már említett módszer alapján működik a program: a jelzálogalapú értékpapírok esetében egyedülálló, külön alapokba gyűjtik össze (poolba). Általában a hasonló futamidővel és hasonló kamatlábbal rendelkező MBS-ek kerülnek egy alapba. A Ginnie Mae II: a kibocsátók további flexibilitását és likviditását teszi lehetővé. 2003-ban a Ginnie Mae nagy hangsúlyt fektetett az információs technológiai infrastruktúra kiépítésére. Két fontos fejlesztése: az e-Commerce, amely az internet előnyeit igyekeznek kihasználni; és a GinnieNeT, amely a Ginnie Mae elsődleges információs hálózata. A kibocsátók a pool-okra vonatkozó információkhoz juthatnak, hogy a folyamat még hatékonyabban valósuljon meg. Korszerűsítették a GinnieNET-et, hogy az új termékek, változtatásokat, programokat népszerűsítsék. A Ginnie Mae *célja az volt 2004-ben,* hogy még hatékonyabban valósítsa meg programjait, szolgáltatásait vonzóbbá tegye a kibocsátók számára. Tervezi egy új ARM nevezetű program bevezetését, ami lehetővé teszi a kombinált jelzáloghitelek értékpapírosítását.

Az Amerikai Jelzálogbank Szövetség (MBA)¹

Az Amerikai Jelzálogbank Szövetség (The Mortgage Bankers Association of America) országos szövetség, amely közel 3000 ingatlanfinanszírozással foglalkozó vállalatot és ezek 350 000 foglalkoztatottját támogatja egy átfogó napirend keretében. A napirend négy kulcsszava: támogatás, oktatás, kutatás és kommunikáció. Az 1914-ben alapított szövetség ma kereskedelmi, vegyes és ingatlanpiaci vállalatokat is szolgál, amelyek valamilyen módon kapcsolatban vannak a lakáspiaccal, és amelyek fő profilja a lakáspiac finanszírozása. A Szövetség állandó tagjai a jelzálogbankok, brókerek, eredeti hitelezők (*originators*), garanciát adók, lebonnyolítók és befektetők. Az MBA társult tagjai a biztosítók, értékbecslők, ügyvédek, ügynökök és más partnerek. Tagjai többek között jelzálogbankok, brókerek, garanciát nyújtók, befektetők, biztosítók, értékbecslők, ügyvédek stb. Az MBA tagvállalatok az elsődleges jelzálogpiacon működnek. Hitelkérelmeket fogadnak be, pénzügyi információkat ellenőriznek, megállapítják az adósok hitelképességét, döntést hoznak a hitelkérelem elfogadásáról, „eladják a hitelt” a másodlagos piacnak. Bár sok MBA tag leánybankja bankoknak, szövetkezeteknek, jelzálogbankárok nem fogadnak betéteket és nem tartanak jelzáloghiteleket portfóliójukban. Ellenben eladják a hitelt a másod-

¹ www.mbaa.org. – A Szövetség honlapja. Letöltés ideje: 2004. október 9. 20:45

lagos piacon. Az MBS értékpapír biztonsága és hozama sok befektetőt vonz szerte a világon, csökkentve így a jelzáloghitel kamatát Amerikában és ezzel a társadalom szélesebb rétegei számára elérhetővé teszi a lakáshiteleket. Az MBA széleskörű eszköztárral segíti a versenyben-maradásban, és fontos üzleti információkkal látja el tagjait.

Az MBA a jelzálogpiaci intézmények érdekképviselője Amerikában. Biztosítja, hogy tagjainak véleménye és kérései nemzeti szinten meghallgatásra találjanak. A piaci legfrissebb hírek biztosítását az elektronikus formában megjelenő hírsatorna garantálja: az *MBA NewsLink*, illetve nyomtatott médiumon keresztül: a *Mortgage Banking* magazin. A szakmai fejlődés elősegítése érdekében az MBA különféle tréningeket tart tagjai számára, ilyen például a CampusMBA, amely egy távoktatásos, internetes továbbképzési lehetőség. A képzéssel elérhető képesítés: CMB – Certified Mortgage Banker, vagyis bejegyzett jelzálogbankár.

Az MBA küldetésnyilatkozata

Az MBA a jelzálogpiaci jogi, szabályozási érdekeit képviseli a Kongresszus előtt, folyamatos információval látja el tagjait, kutatásokat és jelentéseket készít, és fejlődési-oktatási lehetőségeket biztosít nekik. A jelzáloghitel-piac az otthonteremtéshez (és egyéb nem lakáscélú építményhez) szükséges tőketeremtés „motorja”. Manapság az ingatlanpiaci finanszírozása a legnagyobb szegmenst képviseli az amerikai tőkepiacon. Központi helyen szerepel az amerikaiak mindennapi életében, és biztosítja a nemzeti jólétet.

A következő adatok a Szövetség munkájának jelentőségét szemléltetik. A számok azt hiszem, „önmagukért beszélnek”:

- 5-ből 3 családi házat Amerikában MBA tagvállalat finanszírozza
- évente 3 billió (10¹²) dollár lakáscélú jelzálogkölcsön nyújtásának lebonyolítását végzik az MBA tagvállalatok
- a GDP 20%-át teszi ki a lakásszektor.

Az alábbiakban a Szövetség a *négy legfontosabb feladatát* részletesebben elemzem:

1. Advocacy – támogatás

Az MBA támogatja olyan törvények létrehozását, ami lehetővé teszi, hogy minél több amerikai lakástulajdont szerezhessen és biztosítja a megfelelő tőkeáramlást az ingatlanszektor és a gazdaság egyéb területei között. Az MBA figyelemmel kíséri a Kongresszus előterjesztéseit, cselekvéseit, amik a jelzáloghitelezést érintik. Az MBA politika bizottsága, a MORPAC támogatja az olyan kongresszusi képviselő kampányát, akik az ingatlanpiaci finanszírozásáért kiállnak. Az MBA együttműködik a Fannie Mae, Freddie Mac szervezetekkel egyaránt. Az MBA egyrészt segít abban, hogy a lakáskölcsönök elérhetőek legyenek, ennek érdekében kidolgozott egy támogatási programot a Fannie Mae-vel, aminek segítségével csökkenthetők a költségek, másrészt oktatások formájában segíti a lakásvásárlók tájékoztatását a különböző hitellehetőségekről, személyes pénzügyeik menedzseléséről.

2. *Education* – oktatás

Az MBA felállította a School of Mortgage Banking intézményét, aminek segítségével különböző oktatások, tanfolyamok keretében az ingatlanfinanszírozásról tanítja a résztvevőket. Ezenkívül távoktatási és számítógépes-internetes oktatási lehetőségeket is kínál. A tanfolyamokat országszerte különböző egyetemeken és szakmai tréning-centrumokban tartják egy évben számos alkalommal. Az MBA konferenciákon, szemináriumokon a résztvevők megismerkedhetnek a legújabb szabályokkal, eljárási módokkal, gyakorlati újdonságokkal és vezetői ismeretekre tehetnek szert. A Szövetség a legszélesebb körű információs bázissal rendelkezik az iparban. Kiadványai, publikációi, oktatási termékei, videói naprakész információkkal látják el a szektor szereplőit, hogy döntéseiket a lehető legtöbb információ ismeretében hozhassák meg.

3. *Research and Development* – Kutatás és fejlesztés

A gyorsan változó jelzálogpiacnak folyamatosan frissülő tanulmányok, kiadványok, felmérésekre van szüksége. MBA a legfontosabb forrása a pontos és aktuális ingatlanpiaci adatoknak – hetente, havonta, félévente, évente megjelenő kutatási jelentéseivel. Az MBA a specifikus témákon kívül szélesebb, tágabb témákat is feldolgoz, makroökonómiai előrejelzéseket is végez. A Szövetség könyvtára átfogó archívumot biztosít az ingatlanfinanszírozás és kapcsolódó témákban.

4. *Communications* - Kommunikáció

A Szövetség hetente (Real Estate Finance Today), illetve havonta megjelenő folyóiratok (Mortgage Banking) formájában nyújt naprakész információkat a szegmensről. A nyomtatott médian kívül rendelkezésre áll internetes portálja is: a www.mbaa.org. A honlap több mint 40 000 cikket tartalmaz, így a legátfogóbb jelzálogpiaci forrást biztosítja.

JAVASLATOK A MAGYARORSZÁGI JELZÁLOGBANKOKNAK POZÍCIÓJUK MEGERŐSÍTÉSÉHEZ – AVAGY MIT LEHET TANULNI A NYUGATTÓL?

A jelzálogbankok helye és szerepe a magyar bankrendszerben

A magyar, illetve külföldi elemzők egyöntetű véleménye alapján megállapítható, hogy a térségben egyedülálló módon Magyarországon a bankok nyereségének érezhető tényezője a *lakáshitelezés*. A lakáshitelezésnek a megelőző évihez hasonló tavalyi felfutását nem a spontán piaci kereslet-kínálat alakította, hanem a már említett kedvezményes kamattámogatási rendszer. 2003 második felében a kedvezményes lakáshitelekben érdekelt ügyfelek és a kamattámogatásokból profitáló bankok körében már érezhető volt a pánik.¹ Megindult a kamattámogatási rendszer szigorítása.² A 2004-es üzleti évben, amikor kiderült, hogy az előző két év nagy üzlete, a forintalapú kedvezményes lakáshitelezés, az idén már nem biztosítja a megszokott profitot: a bankok sorra dolgozták ki devizaalapú hitelkonstrukciójukat a lakáshitelek iránti igény fenntartása érdekében. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (PSZAF) összesítése a bankszektor 2004 első negyedévéről nem jelez komo-

¹ Várhegyi Éva: Túlélőművészek, HVG-Melléklet 2004. augusztus 28. p. 59.

² 79/2003.Korm.rendelet (VI.6.) a lakáscélú állami támogatásokról szóló 12/2001. (I.31) Korm.rendelet módosításáról, 14. §.

lyabb törést a bankok lakáshitelezési aktivitásában: az összes hitelállomány bővülése megtorpant ugyan, de a jelzáloghitelek állománya 8%-kal nőtt, ami éves szinten akár 25-30%-os növekedést is jelenthet.¹ A hosszú futamidejű szerződésekkel együtt a hitelállomány, és vele a pénzügyi nyeresége, ha lassan is, de stabilan emelkedhet a következő években is. A banki *lakáshitel-állomány* 2002 júliusától tapasztalható havi átlagos 55 Mrd Ft-os növekedése a támogatások használt lakásokra való kiterjesztésének következménye. A bankok eszközállományán belül a lakáshitelek részaránya az MNB adatai alapján az egy évvel korábbi 5,8%-ról 2003. szeptember végéig 10,2%-ra emelkedett, ami már megközelíti az euró-zónára jellemző 15%-os arányt.² A lakástámogatási rendszer nagymértékben befolyásolja az egyes intézménytípusok piaci részesedésszerzését a lakáshitel-piacon, hiszen a legkeresettebb, forrásoldali támogatású hitelfajta a jelzáloglevél-kibocsátáshoz kötődik, ami a törvény szerint a jelzálogbankok kiváltsága.³

A magyarországi jelzálogpiac három főszereplője

Az 1987 utáni magyar bankrendszer egyik legfiatalabb intézménytípusa a jelzálogbank, amely törvényi „besorolását” tekintve szakosított hitelintézet.⁴ Jelenleg három jelzálog-hitelintézet működik a magyar bankszektorban, ezek: az OTP Jelzálogbank Rt, az FHB Földhite- és Jelzálogbank Rt. (továbbiakban FHB) és a HVB Jelzálogbank Rt. A következőkben a piac eme három főszereplőjét fogom bemutatni.

Az FHB helye a magyar bankpiacon

1997. október 21-én létrejött a Földhite- és Jelzálogbank Rt.⁵ A lakásfinanszírozás terén az FHB Rt. termékeit konzorciális megállapodás, önálló zálogjogvásárlás alapján társhitelintézeteken és azok fiókhálózatán, biztosítótársaságok és ügynökökön keresztül értékesíti, melyek elsődleges feladata az ügyfélszerzés, a közvetítés és a tájékoztatás lett.⁶ 2003 novemberében bevezették a budapesti tőzsdére az FHB részvényeit. 2004-ben az FHB is elindította a *deviza-lakáshitelezést*, valamint a továbbfejlesztett, más piacokon szintén klasszikus terméknek számító *szabad felhasználású*, illetve a *termőföld-jelzáloghitelezést*, ez utóbbihoz kamattámogatás is jár. 2004. november 2-án GYURCSÁNY FERENC miniszterelnök a Parlamentben utalt rá: a kormány többek között az FHB további privatizációját is tervezi. Az egyetlen életképesnek tűnő elképzelés: olyan intézménynek adnák el az FHB-t, amelynek a magyar államnál jobb hitelminősítése van, még nincs jelen a magyar piacon, és vállalná a bank tőzsdén tartását, hiszen a legfontosabb szempont a hitelminősítés jelenlegi besorolásának fenntartása vagy esetleges javítása kell hogy legyen.⁷

¹ Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, Elemzési Főosztály, Beszámoló a felügyelt szektorok 2004. első félévi tevékenységéről, Budapest, 2004. szeptember 22. p. 17.

² MNB, Jelentés a pénzügyi stabilitásról, Budapest, 2003. december p. 49.

³ 1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről, 11. §

⁴ Májor Beáta: Lakossági üzletág, Nemzetközi Bankárképző 1998., p. 45-46.

⁵ Forrás: FHB, www.fhb.hu

⁶ Botos János: A magyarországi jelzálog-hitelezés másfél évszázada, Szaktudás Kiadó Ház, 2002., p. 81-96, p. 178-186.

⁷ FHB: nem szabad kapkodni, Világgazdaság 2004. november 9. kedd, p. 19.

A piac második szereplője: HVB Jelzálogbank

A törvény adta lehetőségek kihasználásával alakította meg a német Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG a HVB Jelzálogbankot. Az FHB után a HVB-t alapították a jelenleg működő jelzálog-hitelintézetek közül másodikként, azonban tulajdonosi struktúráját tekintve az első privát jelzálog-hitelintézet Magyarországon. A pénzügyintézet által elsőként megcélzott ügyfélkör a nagyobb befektetők csoportja lett. Olyanoké, akik irodaházak, kereskedelmi létesítmények, raktárak és logisztikai centrumok létesítésével foglalkoztak. Ennek megfelelően a HVB megcélzott ügyfélköre kezdetben nem a lakosság, hanem a befektetői kör tagjaiból került ki.¹

A piac harmadik „befutója”: OTP Jelzálogbank Rt.

A piac harmadik szereplője, az OTP Jelzálogbank Rt. 2002. április 11-től az OTP Bank hálózatában konzorciális formában nyújtja a forrásoldali támogatású hiteleket. Az anyacég fél évszázados hagyományokra visszatekintve a magyarországi lakáshitel piac meghatározó tagja. A vezetőség azért döntött az önálló jelzálog hitelbank megalakítása mellett, mert ennek révén kívánta javítani erős pozícióit a lakáshitel piacon, és hogy ügyfelei számára elérhetővé tegye a lakásszerzéshez kapcsolódó támogatások teljes körét.² 2003-ban az OTP leányvállalatok közül a legjobban a Jelzálogbank teljesített – derült ki a Bank 2004. első félévi, konszolidált mérlegéből. Egyes banki szakértők állítják, hogy az OTP eredményének negyedét köszönheti a jelzáloghitelezésnek. A jövőben a Jelzálogbank tervezi az anyabankon kívül más kereskedelmi bankokkal való együttműködést is az önálló zálogjogi formában nyújtott hitelezésre vonatkozóan.

A három jelzálogbank együttműködése

A piacon működő három jelzálogbank megalakította szakmai érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezetét, a *Magyar Jelzálogbank Egyesületet*. Az egyesület céljai közé tartozik a jelzálog-hitelezésre vonatkozó információk cseréje, a tanácsadás, kapcsolattartás a hazai és nemzetközi szakmai szervezetekkel, továbbá a jelzálog-hitelezéshez kötődő szakmai képzés és oktatás. OSZLÁNYI ZSOLT, az OTP Jelzálogbank elnök-vezérigazgatójának nyilatkozata alapján, a legújabb tervek szerint bővítenék az Egyesület funkcióját. Olyasfajta együttműködést terveznek, amely segítené mindhárom jelzálogbank munkáját. A következő egy-két év fontos tervei között szerepel, hogy a jelzálogbankok közös oktatásszervezés révén egységesítenék az ingatlan-értékbecslést, amely megfelel a bankok prudenciális elvárásainak. A következő lépésben a jelzálogbankok hatalmas adatbázisainak összekapcsolása jöhet létre, amelyből valós statisztikai adatok nyerhetők ki. A közös adatbázis kialakítása a Bazel II-es folyamat szempontjából fontos, hiszen a jelzáloghitelezésben belül a kockázatelemzés részben ilyen alapon folyik.³ A német jelzálogbankoknak van egy ilyen közös adatbázisa, amelyet ott egy önálló szervezet kezel, és a bankok ebből kapnak adatokat.

---

¹ Forrás: www.jelzalogbank.hu – HVB üzleti jelentése 2003. Letöltés dátuma: 2004. szeptember 20. 20:10

² Forrás: www.otp.hu, Letöltés dátuma: 2004. szeptember 20. 19:30.

³Vigh György Zsolt: Közös adatbázis kialakításán dolgoznak a jelzálogbankok, NAPI gazdaság Melléklete: Napi Jelzálogpiac, 2004. november, p. 5.

Az európai uniós csatlakozás hatása a jelzáloghitelezési szektorra

A magyar jelzálogpiac méretét tekintve még meglehetősen kicsi: a kihelyezett hitelek állománya a GDP kb. 8%-át teszi ki szemben az európai uniós 40% körüli átlaggal. A jelzáloghitel-állomány alig éri el a lakosság rendelkezésre álló jövedelmének 10%-át, miközben ez az arány az EU-ban 40–130%. Nálunk az ingatlanok 15%-a terhelt jelzáloggal, szemben az uniós 40–80%-kal.

A 2004. május elsejei *európai uniós csatlakozás* a bankszektor szereplőinek számát még nem befolyásolta. Június végén 31 bank és 5 szakosított hitelintézet működött. Hazánk az európai uniós tagsággal az európai belső piac részévé vált, így az Unió területén működő hitelintézetek számára jelentősen leegyszerűsödött a hazai piacon való részvétel, a határon átnyúló tevékenységek végzése és a fiókalapítás egyaránt, hiszen az ún. „*egységes európai útlevél*” csak bejelentési kötelezettséget ró a szóban forgó hitelintézetekre. Május elseje óta számos EU országban bejegyzett hitelintézet jelentette be a Felügyeletnek határon átnyúló tevékenység végzésére irányuló szándékát.¹ A májusi EU-csatlakozást követően ugyanis az EU bármely tagállamában, illetve az Európai Gazdasági Térséghez tartozó további három országban engedélyezett pénzügyi intézmény szabadon dolgozhat Magyarországon. Mindössze annyit kell tennie, hogy fióknyitását, illetve azt, hogy ide kihelyezett részleg nélkül is szándékozik Magyarországon termékeket értékesíteni, illetve szolgáltatást nyújtani, bejelentse anyaországa felügyeleténél. Augusztus 5-éig Nagy-Britanniából 11, Ausztriából 9, Németországból 6, Írországból 2 és Dániából egy jelentette be hivatalosan magyarországi terjeszkedési szándékát,² miközben jelenleg összesen 38 bank működik Magyarországon.

Az európai uniós tagság eddig nem járt együtt a lakásfinanszírozás homogenizálódásával. A történelmi hagyományok e téren tartósan megmaradtak, és a bankközi verseny hatására csak lassan közelednek. A jelzáloghitelezés aránya Dániában a legmagasabb, és Magyarországon a legalacsonyabb.³ BOZSIK SÁNDOR tanulmányában rámutat arra, hogy minél fejlettebb egy ország, annál nagyobb a bérlet-szektora és annál nagyobb a jelzáloghitel/GDP arány. A lakosság mobilitását elősegíti a jelzáloghitelezés szerepének növekedése. A nagy mobilitással rendelkező USA-ban például magas a jelzáloghitel/GDP arány.

A hazai helyzet az EU országok tükrében

Az EU jelzáloghitel piaca 2003 végén 5100 Mrd EUR, ebből 4260 Mrd EUR a lakásfedezetű hitel (84%!). Ez az adat a 10 évvel ezelőttinek a duplája. Az utóbbi 10 évben átlagosan 8%-kal növekedett a piac, 2003-ban 7,4%-os volt a növekedés. Az EU GDP-jének 42%-át teszi ki. A lakásfedezetű hitelek növekedésének motorja a szabad felhasználású (tőkepótló) jelzáloghitel (*equity release, home equity loan*).

---

¹ Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, Elemzési főosztály, Beszámoló a felügyelt szektorok 2004. első félévi tevékenységéről, Budapest, 2004. szeptember 22.

² Csabai Károly: Határok nélkül (HVG - Melléklet), p. 66.

³ Bozsik Sándor: A lakáshitelezés és egyes makroökonómiai változók kapcsolata nemzetközi összehasonlításban, Hitelintézeti Szemle 2002. első évfolyam 3. szám, p. 32- 49.

Az európai uniós országok közül a legkisebb jelzálogpiaccal *Olaszország* rendelkezik. Gazdasági fejlettsége ellenére a GDP csupán 11,4%-át teszi ki a jelzáloghitelezés. A legjelentősebb piaccal *Hollandia és Dánia* büszkélkedhet, 87,6 illetve 75%-os aránnyal. Nagy-Britannia 62%, Németország 55%-os piaccal rendelkezik. Magyarországon a jelzáloghitelezés területén nagy a lemaradás (GDP kb. 7,5%-a), de igen gyors közeledés figyelhető meg az elmúlt években. 2003-ban az Amerikai Egyesült Államok jelzálogpiacának mérete a GDP 71%-a. Az egy főre jutó jelzáloghitel tekintetében ismét Dánia az egyik legfejlettebb (23,7 E EUR/fő). Angliában 15,8; Németországban 13,6 E EUR az egy főre jutó jelzáloghitel. Olaszország e tekintetben is a legkisebb értéket produkálja: 2,1, Magyarországon pedig 0,7 E EUR az egy főre jutó jelzáloghitel. A magyar jelzálogpiac jellegzetessége, hogy belül erősen koncentrált a piac, ugyanis a lakáshitelezés több, mint 50%-a Budapestre és Pest megyére koncentrálódik!

A jelzáloghitelezés jövőbeni fejlődési lehetőségei Magyarországon

A jelzáloghitel-piac itthon egyelőre alapvetően különbözik egy fejlett országétól, mind makróökonómiai, mind szűkebb bankszakmai értelemben. Az érett rendszerhez való eljutás alapfeltétele az, hogy a GDP növekedésének dinamizmusánál nagyobb ütemben bővüljön a banki jelzálog-hitelezés, amely a jelzálogbankok által refinanszírozott, így koncentrált, a hitelbiztosíték értékének megállapításában egységes és egyenletesen szigorú rendszer. A Concorde Rt. becslései alapján a jelzáloghitel-piac az elkövetkező 5 évben évi átlag 16%-os növekedést produkálhat, így a kihelyezett hitelek állománya 5 éven belül elérheti a GDP 11%-át, míg 10 év múlva 18%-át.¹

Az állományok növekedése és a marzs ezt kísérő csökkenése, valamint a koncentrált tőkepiaci megjelenés igénye a fejlett országok refinanszírozó jelzálogbankjait is egyre inkább a koncentráció irányába tereli. A magyar piacnak nem kell feltétlenül bejárni az aprózódás, majd a szükségszerű koncentráció útját, ha semleges szolgáltató jelzálogbank vagy jelzálogbankok ki tudnak szolgálni több partnerbankot. A piac nagyságrendjéből adódóan sem indokolt nagyszámú jelzáloghitelintézet. Világos azonban, hogy bizonyos méretet átlépve minden jelzáloghitelező bank megfontolja: üzleti szempontból mi hoz számára jobb megtérülést, az, ha saját maga alapít jelzálog-hitelintézetet, vagy ha megvásárolja egy már létezőnek a szolgáltatásait. Nem véletlenül állítják egyre többen Németországban, hogy a pénzügyintézeteknek stratégiai szövetség nélkül nehéz lesz versenyben maradniuk. GERHARD SCHRÖDER kancellár is úgy fogalmazott: „*Legfőbb ideje, hogy Németországban is legyen globális akciókra képes, az amerikai és japán bankokkal versenyképes pénzügyintézet.*”²

Piaci lehetőségek a magyar jelzálogpiacon

- A jelzáloghitel fedezetbe nem bevont lakóingatlanok aránya 80% feletti (az EU-ban 20–40%).

¹ Concorde elemzés (www.cd.hu – 2004. április 29.)

² HVG-Melléklet 2004. augusztus 28. – Nyugati bankvilág, p. 52.

- A fedezetbe vont lakóingatlanok terheltsége alacsony.
  - A szabad felhasználású jelzáloghitelek olcsóbbak az egyéb piaci kamatozású megoldásoknál kisvállalkozások, családi vállalkozások, egyéni vállalkozások számára. Véleményem szerint ez a legfontosabb, ugyanis ezen a területen jelentős kiaknázatlan lehetőségek vannak. A szabad felhasználású jelzáloghitelek rugalmas finanszírozási lehetőséget kínálnak.
  - Várhatóan csökkenő marzsok fognak kialakulni, jobban montírozott kockázatok (Bázel II).
  - Ezenkívül egy erősen EU-hoz konvergáló termékstruktúra kialakulása valószínűsíthető: a jövőben megjelenő új termékek lehetnek: *remortgage*, jelzálog alapú hitelkártyák, *equity release*.
  - A csökkenő hozamszint és az élesedő hitelezési verseny, valamint az egyre kifinomultabb ügyféligények következményeként a banki termékinnováció tovább javul, az új fogyasztóvédelmi szabályozás – a lakáshitelekre is érvényes teljes hiteldíjmutató (THM) bevezetése – pedig piactisztulást eredményez, átláthatóbb lesz a termékkör.
  - A *fogyasztóvédelem* tekintetében Magyarországon jelentős lemaradás tapasztalható az Európai Unióhoz képest. A fogyasztóvédelmi standardok hiánya nem csak a fogyasztónak rossz, mert kontraszelektál és nem-hatékonysági versenyt indukál. A fogyasztóvédelmi kódex fegyelmez, bevezetése elengedhetetlenül fontos Magyarországon. Fontos lépés e téren, hogy 2005. január 1-jétől kötelező a THM feltüntetése a lakáshiteleknel is, így az ügyfelek számára összehasonlíthatóvá válnak a jelzáloghitelek, és a rejtett díjakkal sem lehet már olyan könnyen félrevezetni az ügyfeleket.
  - A termékkörön belül szerkezeti átrendeződés következhet be, a támogatott lakáshitelek aránya csökken, a szabad felhasználású jelzáloghitelek állománya, különösen a devizahiteleké növekedhet.
  - A kormány új lakáspolitikai koncepciójának egyik eleme a *lakossági ingatlanlízing* bevezetése (Fészekrakó Program). A magánszemélyek számára kidolgozott konstrukció a lakásvásárláshoz szükséges önrészt váltaná ki.
- Kitörési pontot a jelzálogbankok számára OSZLÁNYI ZSOLT (OTP Jelzálogbank elnök-vezérigazgatója) abban lát,¹ hogy a kamatok csökkenése után újra lendületet kaphat a forinthitelezés, illetve, ha a jelzálogbanki forrásszerzés költsége újra összevethető lesz az egyéb forrásszerzések költségével, akkor a kereskedelmi bankoknak is megéri majd inkább, akár devizahiteleiket is jelzáloglevéllel refinanszíroztatni, ez pedig visszahozhatja a növekedést. A jelzálogbankok számára a 2004-es gyengébb év után szintén kitörési pont lehet, ha megkezdődhet a devizahitelek jelzáloglevéllel való refinanszírozása. Középtávon a szélesedő és színesedő termékkör kiépülése mellett a leggyorsabban növekedő lakossági termékkör lehet a jelzáloghitelezés. Nem szabad elfelejteni, hogy a lakossági jelzálog-hitelezési piac az elmúlt tíz évben még a jóval nagyobb lakossági eladósodásról számot adó EU-tagországokban is évi átlag 8%-kal nőtt. A fejletlenebb piacok (Portugália, Görögország, Spanyolország) bővülési üteme e téren meghaladta a 13-14%-ot,² vagyis egy

¹ Napi Gazdaság 2004. novemberi melléklete: Napi Jelzálogpiac, p. 5.

² Napi Gazdaság 2004. áprilisi melléklete: Napi Jelzálogpiac, p. 5.

gyorsan növekvő EU-piachoz csatlakozik Magyarország, s e felé kell konvergálnia az országnak, ami intenzív piacbővülést sejtet.

BEFEJEZÉS

A lakáscélú jelzáloghitelezés a magyarországi bankári szolgáltatások jelentős üzletágává vált, és dinamikus fejlődés távlatával rendelkezik. A jelzáloghitelezés növekedési tendenciát mutató szegmens egész Európában. A jelzáloghitelek állománya több mint megduplázódott 2000-re 1990-hez viszonyítva. Az erősödő verseny *Európa jelzálogpiacain* arra készítette a bankokat, hogy dinamikus és innovatív üzletpolitikai stratégia szerint működjenek. Az állományok növekedése, a marzs csökkentése, valamint a koncentrált tőkepiaci megjelenés igénye a fejlett országok refinanszírozó jelzálogbankjait is egyre inkább a koncentráció irányába tereli. Magyarországon a piac nagyságrendjéből adódóan sem indokolt nagyszámú jelzáloghitelintézet. Az *európai uniós tagság* eddig nem járt együtt a lakásfinanszírozás homogenizálódásával. A történelmi hagyományok e téren tartósan megmaradtak, és a bankközi verseny hatására csak lassan közelednek. A jelzáloghitelezés aránya Dániában a legmagasabb, és Magyarországon a legalacsonyabb. A magyarországi jelzálogpiacon óriási *fejlődési lehetőségek* rejlenek. Kutatómunkám eredménye alapján egyértelműen megállapítható, hogy középtávon a jelzáloghitelezés intézménye nagy fejlődés előtt áll, az egyre inkább kiszélesedő és színesedő termékkör kiépülése mellett a leggyorsabban növekvő lakossági termékkör lehet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bankról, pénzről, tőzsdéről – Válogatott előadások a Bankárképzőben, 1988-1998, Nemzetközi Bankárképző Budapest 1998., p. 569–576.: RAJNAI GÁBOR: A magyar jelzáloghitelezés, különös tekintettel az agrárágazatra.
- BOTOS JÁNOS: A magyarországi jelzálog-hitelezés másfél évszázada (Megjelent az FHB Földhitel- és Jelzálogbank Rt. megalakulása 5. évfordulója alkalmából), Szaktudás Kiadó Ház, 2002.
- BOZSIK SÁNDOR: A lakáshitelezés és egyes makroökonómiai változók kapcsolata nemzetközi összehasonlításban, Hitelintézeti Szemle 2002. első évfolyam 3. szám, p. 32–49.
- HEGEDŰS JÓZSEF: Az EU-hoz való csatlakozás hatása az ingatlanpiacra és a jelzáloghitelezésre, Városkutatás Kft., Budapest 2003. február, p. 7–8
- KISS KORNÉLIA: A jelzálog-hitelintézet működésének szabályozása, Bankszemle, 1997. XLI. évfolyam 2. szám, p. 1–12.
- Magyar Pénzügyi és Tőzsdei Almanach 2002-2003, XIII. évfolyam I. kötet, főszerkesztő: Kerekes György, p. 451–468.
- MÁJER BEÁTA: Lakossági üzletág, Nemzetközi Bankárképző 1998., p. 45–46. és p. 172–176.
- MEIR KOHN: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok, 1996., Osiris, 2003. (p. 433–465 (A jelzáloghitelek piaca) + 958–965 (Horváth Balázs: Jelzálog-hitelezés Magyarországon).
- DR. OSVÁTH PIROSKA: Jelzálog-hitelintézetek Németországban, Pénzügyi Szemle, XL. évfolyam 11. szám, 1995. november, p. 875–878.
- PICHOVSZKY KRISTÓF: Lakástámogatás a nemzetközi gyakorlatban, GKI Gazdaságkutató Rt., Budapest, 2004. június, p. 4–5.
- TALLÉR ANIKÓ: Az önálló zálogjog és a jelzálog-hitelintézetek, Bankszemle 1998. XLII. évfolyam 3. szám, p. 21–39.

- Tanulmányok DR. BÉRCZI IMRE egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, Szeged 2000., Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, (p. 165–185 – GELLÉN KLÁRA: Föld, hitel, bank- jelzáloglevél)
- Német és angol nyelvű szakirodalom:
- European Mortgage Federation: Mortgage Markets in 2002. a Survey on recent developments on European Markets, December 2002. (Európai Jelzálogszövetség: Jelzálogpiacok 2002-ben. Kutatás az európai piacok legújabb fejlődési irányairól)
- Hypostat: Mortgage and Property Markets in the European Union and Norway, Comparison and trends, European Mortgage Federation, 1990–2000. (Jelzálog- és ingatlanpiacok az Európai Unióban és Norvégiában, összehasonlítás és trendek, Európai Jelzálogszövetség)
- Mortgage banks & Mortgage bond in Europe – 4th Edition (Jelzálogbankok és jelzáloglevelek Európában)
- Wolfgang Goedecke, Volkher Kerl, Helmut Scholz: Die deutschen Hypothekenbanken, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main 1997. 4. Auflage. (A német jelzálogbankok), p. 31.
- Folyóiratok:
- FHB: nem szabad kapkodni, Világgazdaság 2004. november 9., p. 19.
- HVG Melléklet a hitelintézetekről: Banksiker, HVG 2004. augusztus 28., p. 49–68.
- HVG Pénzügyek, 2003. november 1. p. 133.
- JUHÁSZ PÉTER: Nemzetközi jelzálogkörkép: vizsik, mint a cukrot, Világgazdaság, 2003. 08. 06., p. 12.
- Marketing & Menedzsment, 2002/4. p. 9.
- Napi Gazdaság 2004. áprilisi melléklete: Napi Jelzálogpiac, p. 5–7 és 12–15.
- Napi Gazdaság 2004. novemberi melléklete: Napi Jelzálogpiac
- Internet: Angol és német nyelvű honlapok:
- MERCER OLIVER WYMAN: Study on the financial integration of European mortgage markets, October 2003., European Mortgage Federation (Tanulmány az európai jelzálogpiacok pénzügyi integrációs folyamatairól) Az Európai Jelzálogszövetség (The European Mortgage Federation) – www.hypo.org. Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:40
- The Mortgage Bankers Association of Amerika (MBA) – www.mbaa.org (Az Amerikai Jelzálogszövetség). Letöltés ideje: 2004. október 9. 20:45
- www.fanniamae.com
- www.ginniamae.com, Annual Report (Éves Jelentés) Letöltés ideje: 2004. október 16. 15:10
- www.hypo.de – Verband deutscher Hypothekenbanken e. V. (VDH): Der Pfandbrief 2003. Fakten und Daten, (A jelzáloglevél, Tények és adatok). Letöltés ideje: 2004. október 17. 18:17
- www.hypo.org: MERCER OLIVER WYMAN, European Mortgage Federation: Country overviews, 2003. (Országtanulmányok) Letöltés ideje: 2004. október 10. 17:25
- Magyar nyelvű honlapok:
- www.mnb.hu - MNB Füzetek, 2004/9, Móri Csaba - Nagy Márton: Verseny a magyar bankpiacon, 2004. augusztus. Letöltés ideje: 2004. október 9. 19:13
- www.mnb.hu - MNB, Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2003. december. Letöltés ideje: 2004. október 9. 18:48

www.pszaf.hu - Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, Elemzési Főosztály, Beszámoló a felügyelt szektorok 2004. első félévi tevékenységéről, Budapest, 2004. szeptember 22.

Elemzési, Módszertani és Nemzetközi Igazgatóság, Elemzési Főosztály, A lakossági hitelezés tapasztalatai, Budapest, 2002. augusztus. Letöltés ideje: 2004. október 9. 18:10

www.otp.hu, Letöltés dátuma: 2004. szeptember 20. 19:30.

www.jelzalogbank.hu – HVB üzleti jelentése 2003. Letöltés dátuma: 2004. szeptember 20. 20:10

www.fhb.hu

Jogszabályok, törvények, rendeletek:

1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről

1997. évi XXX. törvény indoklása (Általános és részletes indoklás)

79/2003. (VI. 6.) Kormányrendelet a lakáscélú állami támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) Kormányrendelet módosításáról, 14. §